
 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-4-51-60>

 <https://orcid.org/0000-0003-0610-644X>

БОРИСОВА Світлана Володимирівна

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка катедри дизайну,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
докторантка Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
e-mail: svitlana.borysova@gmail.com
УДК 378.018.8:37.014.54:377.011.3:311.213(045)

**МОДИФІКАЦІЯ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ ОГОЛОШЕНЬ ПРАЦІ ЯК ЗАСОБУ
ВРАХУВАННЯ ВИМОГ СТЕЙКХОЛДЕРІВ-РОБОТОДАВЦІВ ПРИ ОНОВЛЕННІ
ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ГРАФІЧНИХ ДИЗАЙНЕРІВ**

У статті схарактеризовано чинники, що мають вплив на зміст підготовки майбутніх фахівців з графічного дизайну: тенденції у професійній сфері і на ринку праці, потреби ключових стейкхолдерів, розвиток технічних засобів і цифрових технологій.

Подано результати досліджень глобального ринку графічних дизайнерів з акцентом на його сегментацію за ключовими продуктами і послугами.

Зазначено, що одним із засобів отримання актуальної інформації щодо галузевого змісту професійної діяльності є застосування методу

контент-аналізу до оголошень праці, який означено як формалізований змішаний кількісно-якісний метод аналізу, категоризації, інтерпретації змісту усної, письмової, візуальної форм спілкування та формулювання висновків про явище на основі отриманих результатів.

Проаналізовано співвідношення кількісної і якісної складових контент-аналізу, залежність процедури застосування методу від сфери, що підлягає аналізу.

Підкреслено важливість планування процесу аналізу від конкретизації запиту на дослідження, розробки базового набору категорій, способів

ідентифікації, кодування і фіксації даних у масиві, подальшої їх обробки й інтерпретації.

Виявлено, що етапність проведення контент-аналізу на сьогодні не є сталою, а тому подано модифіковану процедуру контент-аналізу оголошень праці щодо вакансій графічних дизайнерів, засновану на методі контент-аналізу за частотою з урахуванням ітеративного, інтерпретаційного підходу методу тематичного аналізу до категоризації масиву даних за темами. В інтерпретації отриманих результатів зазначено врахування якісних і кількісних складових контент-аналізу і схарактеризовано у загальному вигляді отримані результати і висновки, що дають підстави для оновлення змісту освіти з урахуванням потреб ринку праці, соціальної спільноти і здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: графічний дизайнер; оновлення змісту освіти; вимоги стейкхолдерів; оголошення праці; контент-аналіз.

Постановка проблеми. Зміст професійної підготовки майбутніх фахівців з графічного дизайну безпосередньо залежить від низки чинників, серед яких найбільшого значення набувають необхідність врахування:

тенденцій, притаманних глобальному ринку графічного дизайну і таких, що мають локальний характер на рівні держави, регіону, громади;

потреб ключових зацікавлених сторін, якими, перш за все, є здобувачі вищої освіти, які планують реалізувати свій потенціал в професійному середовищі, роботодавці, які потребують кваліфікованого фахівця для виконання виробничих завдань, соціальне оточення, яке зацікавлене у реалізації власних запитів;

розвитку технічних засобів і цифрових технологій. Невпинний розвиток технологій та перманентне збільшення кількості користувачів засобів комунікації потребує врахування у змісті професійної підготовки як змін, що відбуваються у програмному й апаратному забезпеченні професійної діяльності графічного дизайнера, так і розширення переліку об'єктів графічного дизайну, проєктування яких входить до професійних обов'язків графічних дизайнерів.

Виявлені тенденції, притаманні глобальному ринку праці у профільному сегменті, закладають базис для розуміння процесів наступного розвитку професійної сфери. Так, за результатами аналізу платформою галузевих досліджень IBISWorld глобального ринку графічних дизайнерів на жовтень 2023 року розмір зазначеного ринку у глобальному вимірі становив 49,7 млрд. доларів і сягнув за цим показником 9-го місця серед інших галузей глобальної бізнес-діяльності [1]. Значимість абсолютного по-

казника підтримується глобальною тенденцією невинного зростання ринку індустрії. Так, за п'ять останніх років (2018–2023 pp.) зростання глобального ринку графічного дизайну у середньому щорічно складало 2,9% з підвищенням показника до 3,3% у 2023 році, що вище, ніж показники темпу зростання сектору глобальної бізнес-діяльності в цілому [1].

Розуміння особливостей сегментації ключових продуктів і послуг глобального ринку графічного дизайну, подані у рапорті «Global Graphic Designers – Market Size, Industry Analysis, Trends and Forecasts (2023-2028)» [2], забезпечують аргументований відбір і структурування змісту професійної підготовки майбутніх графічних дизайнерів. Згідно даних рапорту на сьогодні ключовими секторами продуктів і послуг у сфері графічного дизайну визначені (за зменшенням обсягів): послуги з брендингу, айдентики, створення іміджу (43,2%); послуги з проєктування об'єктів друкованого дизайну (30,0%) і послуги зі створення інтерактивних, цифрових об'єктів дизайну (26,8%). Поступове збільшення долі сектору продуктів цифрового дизайну обумовлено зростанням обсягу носіїв інформації та засобів комунікації, якими користуються споживачі послуг, особливо у віртуальному просторі; соціальним замовленням на нові об'єкти дизайну та послуги, які відповідають умовам цифровізованого стилю життя у насиченому віддаленими комунікаціями середовищі [3].

Відповідно завдання оновлення професійної підготовки майбутніх графічних дизайнерів потребує регулярної рефлексії, що ґрунтується на систематизації даних аналітики щодо змін у секторі глобального і локального графічного дизайну, у вимогах до змісту і переліку компетентностей графічних дизайнерів, змістового навантаження й структури професійної діяльності.

Одним із засобів, що забезпечують отримання актуальної інформації з позиції стейкхолдерів (соціального оточення, працедавців) щодо поточного стану змісту професійної діяльності у галузі графічного дизайну, є застосування методу контент-аналізу до оголошень праці як реальних запитів роботодавців.

Мета статті. З'ясувати особливості, переваги і обмеження застосування методу контент-аналізу щодо оголошень про вакансії графічних дизайнерів як засобу визначення вимог стейкхолдерів до компетентностей і посадових обов'язків пошукувачів з метою їх врахування при оновленні зміс-

ту професійної підготовки майбутніх графічних дизайнерів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Контент-аналіз як формалізований змішаний кількісно-якісний метод застосовується в дослідженнях у комбінації з іншими дослідницькими методами для аналізу й інтерпретації змісту усної, письмової, візуальної форм спілкування (текстів, зображень, аудіо записів тощо) з метою виявлення закономірностей, групування виділених характеристик і надання висновків щодо розуміння певного явища на основі отриманих результатів [4].

В наукових розвідках і до сьогодні ведуться дебати щодо співвідношення кількісної і якісної складових методу. В залежності від сфери застосування методу, природи аналізованих даних, передбачуваних типів підсумкових результатів, надаються описи процедур проведення контент-аналізу:

кількісного, де пильна увага приділяється контролю вибірки, об'єктивності кодування, збору та аналізу даних, їх достовірності, застосуванню статистичних методів обробки результатів великих масивів однопланової й неунікальної інформації [5], власне кількісний контент-аналіз дає підстави для формування висновків щодо тенденцій розвитку в обраній сфері;

якісного (скерованого, мультимодального), що з урахуванням кількісних і якісних показників зорієнтований не стільки на числові значення, скільки на описові, результуючі дані із заздалегідь невизначеним результатом аналізу як низки однотипних документів, так і одиничних, унікальних матеріалів, де важливим є врахування, окрім змісту документу, його оформлення, структура, акценти тощо [6; 7];

і змішаного, в якому, крім відносної свободи дослідники при плануванні проведення аналізу і встановленні характеру його результатів, присутня можливість кількісного опису змісту комунікацій з незначною їх категоризацією, а процес обробки первинних результатів не є механічним [8].

Контент-аналіз застосовується переважно з метою глибокого аналізу певної проблеми з максимальним охопленням всіх її аспектів і взаємозв'язків із іншими проблемами, формування прогнозу потенційного розвитку проблеми і розробки шляхів її розв'язання. В залежності від сфери застосування метод контент-аналізу набуває суттєвих відмінностей. В політології контент-аналіз застосовується для первинного аналізу письмової, текстової інформації з подальшим опрацюванням проблеми, тому розглядається не як метод, а як технологія

у проведенні більшого за обсягом дослідження політичного процесу [9]. Контент-аналіз у сфері політології і соціології при таманне більш широке використання якісного контент-аналізу, наприклад, в дослідженнях письмової форми спілкування (написів на плакатах учасників Помаранчевої революції) Т. Марценюк [10], маніпулятивної шифрованої інформації з порушенням мовних норми у ЗМІ Р.-Ю. Перхач і А. Смирновою [11], візуальної форми спілкування (політичної візуальної комунікації у жанрах карикатура і меми на президента В. Зеленського) О. Семотюка [12], реклами як поєднання письмової та візуальної форм спілкування А. Согоріним [13].

В психолого-педагогічному середовищі контент-аналіз знайшов застосування як процедура, що обіймає якісні індикатори (у роботах Н. Галяс зі з'ясування дефініції «управління знаннями» в системі місцевого самоврядування [14], М. Дудки щодо морфологічного аналізу сутності поняття «стійкий розвиток» [15]), як психолого-педагогічна діагностична процедура, допоміжний або контрольний метод класифікації даних прожективних методик або відповідей на відкриті питання анкет [16], як додатковий метод у діагностиці психологічних особливостей індивідуума і групи [17], як самостійний концептуальний метод дослідження [18], що підлягає автоматизованому кодуванню текстів за допомогою ключових токенів [19].

В історичних дослідженнях, на думку Р. Ріжняк, більшої ваги при вивченні змісту контенту набуває кількісний контент-аналіз з урахуванням обсягу вибірки, одиниць контексту та одиниць обрахунку [20], хоча одночасний формально-кількісний і змістовно-якісний аналіз історичних матеріалів дозволяє компенсувати недоліки в отриманні надійних результатів [21], а в історико-педагогічних, згідно дослідження Л. Зеленської і А. Балацінової, контент-аналіз у поєднанні з кліометрією дозволяє уникнути ефекту подвійного викривлення й отримати більш об'єктивні дані [22].

Контент-аналіз у дослідженнях медійної, медійно-освітньої як суміжних сфер розглядається в якості інструменту фахівця, методики проведення дослідження (Г. Квіта і К. Шіковець наводять дані щодо застосування контент-аналізу фахівцями з економічної кібернетики як інструменту покращення конкурентних переваг веб-сайту підприємства [23]; Т. Сашук – впливу медіа-контенту на емоційно-дійову здатність комунікантів з поширенням н соціум в цілому [24]), переважно для отримання масиву систематизованих кількісних даних [25]. Науковці, які досліджують розвиток текс-

тових масивів даних електронних видань, підкреслюють необхідність модифікації класичної етапності проведення контент-аналізу у відповідності до конкретних завдань [26] і типу продукту, що має бути в результаті отриманий: описовий (цифровий або текстовий [5, с. 14]), підсумковий чи класифікований.

Отже, контент-аналіз передбачає класифікацію і переведення отриманих якісних даних з достатньої кількості однотипних документів, релевантних меті дослідження, у числовий вимір. Подальший змістовий аналіз залежить від обраних для обробки типів кількісних значень.

За К. Krippendorff, до типів кількісних даних зараховано: описові величини, що пов'язані з одиницями вибірки; описові величини, що вимірюють одиницю певної категорії, або перераховують складові частини категорії; неописові величини, отримані в результаті підрахунку частоти появи одиниць аналізу в межах відповідних категорій [27, с. 102–103], які виконують різні аналітичні функції і відрізняються фізично, синтаксично, категоріально, пропозиційно і тематично.

Важливим при проведенні контент-аналізу є чітке планування процесу, що в узагальненій практиці розпочинається з конкретизації запиту, що підлягає опрацюванню, оскільки це є визначальним моментом у відборі типу контенту для дослідження та визначенні репрезентативної цільової або випадкової вибірки. Розроблений на цій основі базовий набір категорій, їх кодування з метою фіксування даних забезпечує можливість початку ідентифікації даних, можливість наступної корекції складових груп даних під час ітеративного процесу контент-аналізу на стадії накопичення інформації. Наступний аналіз даних на основі якісних та/або статистичних методів та їх інтерпретація забезпечує формування висновків на основі отриманих результатів [28].

Підкреслимо, що планування, етапність проведення контент-аналізу на сьогодні не є сталою і може суттєво відрізнятися від класичної техніки кількісно-якісного аналізу підрахунку частот, реферування текстів або визначення емоційного забарвлення реферованих джерел визначеної сфери дослідження, з використанням або відмовою від застосування спеціального програмного забезпечення, що узгоджується з основним, визначеним дослідником, завданням контент-аналізу.

Застосування аналізу оголошень праці з позиції вимог ринку праці подано у низці досліджень, що мали на меті отримання різномірних даних і проводилися відповід-

но до модифікованих процедур. Досліджувалися вплив оголошень праці на намір у робітників претендувати на роботу [29], співвідношення в оголошеннях про роботу технічних навичок і навичок спілкування загалом [30], і в графічному дизайні зокрема [31]; проводився якісний контент-аналіз попиту ринку праці на позицію секретаря [32]; вивчення вимог ринку праці івент-менеджерів [33], інженерів-будівельників [34], журналістів [35]; фахівців у галузі бібліотечної та інформаційної науки [36], графічних дизайнерів у Великій Британії і Фінляндії [37].

Отже, контент-аналіз оголошень праці щодо вакансій графічних дизайнерів в Україні передбачав уточнення і конкретизацію етапності його проведення у відповідності до завдання дослідження: визначення вимог стейкхолдерів-роботодавців, як суб'єктів ринку праці, до компетентностей і посадових обов'язків пошукачів праці з метою відбору й структурування змісту професійної підготовки майбутніх графічних дизайнерів. Серед окремих методів контент-аналізу було застосовано метод контент-аналізу за частотою, що передбачало підрахунок і категоризацію частоти релевантні ключових слів і словосполучень, що знаходилися в аналізованому контенті. Ітеративний характер запланованого контент-аналізу передбачав попереднє формування розподілу інформації, первинне її накопичення, уточнення сегментації на основі віднайдених закономірностей; подальше накопичення інформації на основі визначених одиниць контент-аналізу.

На попередньому етапі визначення типів даних, якими оперують у дослідженні, було визначено, що одиницею відбору (вибірки) як основою для аналізу суджень є незалежні один від одного оголошення про вакансію графічного дизайнера з досвідом роботи, що знаходиться в межах 0–2 роки, що відповідає досвіду випускників ЗВО. Оскільки оголошення праці є невеликими за розмірами текстами з формалізованою платформами пошуку праці структурою подання інформації, то членування тексту оголошень логічно відбувалося відповідно до цієї структури. Найбільшого значення надавалося блокам вимог до посади графічного дизайнера і посадових обов'язків, що містять перелік об'єктів дизайну, з проектуванням яких має бути обізнаний пошукач праці. Для встановлення зв'язку між зазначеними блоками і форматом роботи підлягали фіксації характеристики підприємств, що потребували послуг графічного дизайнера (місце розташування, вид діяльності підприємства). Збережені до масиву одиниці відбору мають відповідати вимо-

гам: достатності обсягу інформації в оголошенні (виключаються з масиву оголошення, що не мають ключових описів вимог чи посадових обов'язків); конкретності опису; відсутності дублювання (одна вакансія має зберігатися один раз у масиві оголошень, повтори оголошень мають бути вилучені з масиву).

Оптимальним для контент-аналізу є масив зі значною кількістю одиниць відбору, що пояснюється тим, що закономірності виявляються тим виразніше, чим більшим є розмір вибірки горизонтального співставлення впродовж відносно тривалого проміжку часу. З метою забезпечення отримання статистично репрезентативних даних обсяг вибірки визначено у розмірі 300 вакансій, що опубліковані на платформах пошуку праці в Україні (200 вакансій), і доповнено вибіркою вакансій, що опубліковані на платформах пошуку праці в Польщі (100 вакансій), як суміжного потенційного ринку праці, що демонструє важливі тенденції для наступного врахування при оновленні змісту професійної підготовки графічних дизайнерів.

Пошуку вакансій здійснювався на визначених платформах пошуку роботи в Україні (work.ua, robota.ua, djinni.co, jobs.dou.ua, happymonday.ua) і Польщі (pracuj.pl, pl.jobble.org, gowork.pl, praca.pl, arlikuj.pl) з охопленням пропозицій праці практично з усіх регіонів країн (виключенням стали регіони, де ведуться активні бойові дії, в яких практично відсутні пропозиції праці за профілем дослідження). Оголошенням праці було надано унікальні номери наскрізної нумерації в часових межах проведення контент-аналізу, що склало три місяці.

Достатньою, однозначною, придатною для ідентифікації за якісними і кількісними ознаками одиницею запису (опису), що містить виявлену інформацію і забезпечує основу для статистичної обробки записів визначено компоненти (слово, словосполучення як сегмент інформації), складові з ознаками (індикаторами), що належать до завдання дослідження, а саме складові посадових обов'язків і вимог, що висуваються до позиції графічного дизайнера з досвідом роботи до двох років.

Контекстною одиницею, яка окреслює спосіб фіксації інформації і характеризує одиницю запису, в переважній більшості є зазначення присутності або відсутності в оголошенні праці згадування певного компонента. Виключенням у способі фіксації став компонент «Володіння англійською мовою», присутність якого в оголошенні зазначалася відповідно до бажаного рівня володіння іноземною мовою за CEFR

(Common European Framework of Reference). Отже, основу контент-аналізу оголошень праці складає підрахунок частоти згадування змістових одиниць (окремих компонентів) в масиві оголошень праці. Визнано як несуттєве визначення в числовому вимірі насиченості оголошень праці одиницями опису (показнику простору, який містить виділені компоненти), оскільки важливим для аналізу є хоча б єдине згадування компоненту у тексті оголошення, не залежно від розміру тексту.

У виборі способу кодування отриманих даних перевагу було надано ручному, а не автоматизованому (із застосуванням програмного забезпечення), оскільки процес кодування передбачав визначення інтенсивності проявів окремих компонентів і переведення описових характеристик в градації (визначення ступеня обов'язковості вимог з позиції роботодавця від несуттєвих, бажаних до виключно необхідних, пріоритетності навичок володіння графічним редакторами, фіксації володіння англійською мовою за шкалою CEFR тощо) і врахування контексту, що визначає значення для контекстозалежних характеристик (наприклад, не зазначення досвіду роботи, проте вимога надати якісне портфоліо з певними типами виконаних проєктів, зазначена вимога вчасного виконання проєктів передбачає сформовані навички самоорганізації тощо).

Зведення інформації до таблиць було виконане на основі якісного аналізу категоризації й групування компонентів із застосуванням концепції тематичного аналізу, що передбачає гнучкий, ітеративний, інтерпретаційний підхід до категоризації масиву даних за темами.

Наступна інтерпретація отриманих результатів передбачала виявлення, систематизацію, оцінювання характеристик, порівняльний аналіз інформації відповідно до завдання дослідження, що дозволило зробити висновки щодо тенденцій, які простежуються у формуванні переліку вимог і посадових обов'язків, які висуваються роботодавцями до позиції графічного дизайнера з відсутністю або обмеженим досвідом роботи у професійному середовищі, взаємозв'язків між виділеними компонентами, виконати опис кількісних і якісних характеристик, виявлених у процесі об'єктивного аналізу, якісної і статистичної обробки масиву інформації.

В інтерпретації отриманих результатів передбачено врахування якісних і кількісних складових контент-аналізу. Якісний контент-аналіз, що пов'язаний з інтерпретацією контексту контенту, закономірностей і наслідків цих функцій для розуміння

ситуації застосування контенту, було використано: при виділенні базових категорій, груп компонентів та окремих компонентів у змісті професійної діяльності графічного дизайнера; при з'ясуванні контексту вимог володіння визначеним рівнем англійської мови, співвідношення вимог до навичок роботи в команді, самокерування, стресостійкості і форм організації роботи (офісної, змішаної, віддаленої), при визначенні вірогідної зміни типів виконуваних проектів з традиційної сфери на цифрові продукти для віртуального простору.

Кількісний контент-аналіз, що передбачає систематичний підрахунок, категоризацію змісту, виявлення закономірностей і взаємозв'язків між елементами, унаочнений у діаграмах, застосовувався: при визначенні частоти згадування визначених компонентів у загальній вибірці, при розрахунку співвідношення частоти згадування кожного компоненту групи до середньої частоти компонентів в тій самій підкатегорії з метою виявлення частіше згадуваних компонентів; при визначенні тенденцій у кількісних відмінностях і подібностях компонентів категорій вимог і обов'язків, що висувуються до позиції графічного дизайнера в Україні і Польщі; у визначенні обов'язкових і бажаних, базових і спеціалізованих навичок, що в подальшому дають підстави для формулювання висновків щодо модернізації змісту освітніх програм та їх освітніх компонентів з урахуванням потреб ринку праці, соціальної спільноти і здобувачів вищої освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Наразі існує значна кількість методик контент-аналізу і, безумовно, з розвитком цього методу буде ще більше. Усім цим методикам притаманні спільні риси: об'єктом дослідження у будь-якому разі є документ, і процедура дослідження обіймає як якісні, так і кількісні індикатори. На основі аналізу процедур досліджень із використанням контент-аналізу, залежних від мети і сфери застосування методу, було розроблено його модифікацію для контекст-аналізу оголошень праці, основними етапами якого визначено:

усталення *масиви інформації*, що складається з одного типу повідомлень – оголошень праці як одиниць відбору (вибірки) з урахуванням вимог до відбору для кожної одиниці вибірки, отриманих за єдиний, відносно тривалий (впродовж трьох місяців) проміжок часу з одного типу джерел – визнаних онлайн платформах пошуку роботи;

усталення *одиноць запису* (сегментів інформації), складових з індикаторами, що належать до завдання дослідження (ком-

понентів вимог і посадових обов'язків, що висувуються до посади графічного дизайнера);

усталення *контекстних одиниць* (одиниць обрахунку) і залежних способів фіксації інформації;

усталення *категорій*, групування компонентів даних за поняттями, вираженими в окремих термінах, темами, вираженим у словосполученнях, на основі ітеративного інтерпретаційного підходу до категоризації масиву даних;

зведення даних, формуванні *масиву інформації* зі статистично репрезентативної вибірки оголошень праці у вигляді таблиць без використання програмних засобів;

обробка та інтерпретація даних у кількісному і якісному вимірах;

формулювання *висновків* щодо шляхів оновлення змісту професійної освіти (освітніх програм та їх освітніх компонентів) з урахуванням потреб ринку праці графічних дизайнерів.

Не зважаючи на обмеження у використанні контент-аналізу через трудомісткість обробки великого обсягу даних, вірогідну недостатність контекстної інформації, суб'єктивізм у процесі інтерпретації контекстної інформації і категоризації, використання методу контент-аналізу при відборі змісту професійної підготовки майбутніх графічних дизайнерів є доцільним і обумовлюється забезпеченням об'єктивності (дослідник використовує реальні, незалежні від нього, дані), системності (метод передбачає системний підхід до аналізу контенту), контекстуальності (метод дозволяє врахувати контекст контенту), циклічності (передбачено можливість вдосконалення схем групування під час аналізу даних), доступності й рентабельності при великому обсязі вибірки.

Взаємозв'язки і тенденції, виявлені в оголошеннях про вакансії графічних дизайнерів, є корисними при проведенні аналізу поточної освітньої практики щодо її відповідності потребам роботодавців, уточненні вимог і критеріїв оцінювання студентських проектів, формуванні пропозицій оновлення змісту освіти в галузі графічного дизайну для закладів вищої освіти, що наближає професійну підготовку майбутніх графічних дизайнерів до реальних потреб роботодавців, підтримує формування і розвиток професійної кар'єри студентів. Вважаємо доцільним проведення порівняльного аналізу оголошень про вакансії графічних дизайнерів в інших країнах Європейської спільноти і США для вчасного виявлення глобальних змін глобального ринку праці графічного дизайну.

Зазначимо, що запропонована модифі-

кація методу контент-аналізу містить риси методу тематичного аналізу, який передбачає більш гнучкий та ітеративний підхід в організації, категоризації та кодуванні даних з метою виявлення повторюваних значень якісних даних (тем, концепцій, ідей, спільних рис, закономірностей) в масивах інформації на основі глибокого інтерпретаційного та переважно якісного аналізу, що може мати прояви суб'єктивності у виявленні контексту отриманих даних. Можливості застосування, переваги, недоліки, ризики і застереження в інтеграції контент-аналізу, тематичного кодування і тематичного аналізу потребують додаткового дослідження.

Список бібліографічних посилань

- Global Graphic Designers – Market Size 2004–2029. *IBISWorld*. URL: <https://www.ibisworld.com/global/market-size/global-graphic-designers/> (Last accessed: 11.10.2023).
- Global Graphic Designers – Market Size, Industry Analysis, Trends and Forecasts (2023–2028). *IBISWorld*. URL: <https://www.ibisworld.com/global/market-research-reports/global-graphic-designers-industry/> (Last accessed: 11.10.2023).
- Гардабхадзе І. Тенденції розвитку дизайну доби постіндустріального суспільства. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*, 2019. № 41. С. 176–184. DOI: 10.31866/2410-1176.41.2019.188689.
- Bengtsson M. How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *NursingPlus Open*, 2016. № 2. P. 8–14. DOI: 10.1016/j.npls.2016.01.001.
- Gavora P. The State-of-the-Art of Content Analysis. *Journal of Education Sciences*, 2015. № 1. P. 6–18. URL: <http://nevelestudomany.elte.hu/index.php/2015/04/the-state-of-the-art-of-content-analysis/?lang=en> (Last accessed: 11.10.2023).
- Assarroudi A., Heshmati Nabavi F., Armat M., Ebadi A., Vaismoradi M. Directed qualitative content analysis: the description and elaboration of its underpinning methods and data analysis process. *Journal of Research in Nursing*, 2018. №3 (1). P. 42–55. DOI: 10.1177/1744987117741667.
- Serafini F., Reid S. F. Multimodal content analysis: expanding analytical approaches to content analysis. *Visual Communication*, 2019. No 22(4). P. 623–649. DOI: 10.1177/1470357219864133.
- Бондар В. С., Допіра М. А. Розгляд методу контент-аналізу з погляду кількісно-якісних технік проведення. *Наукові записки НаУКМА*, 2007. Т. 70: Соціологічні науки. С. 17–26. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6877> (дата звернення 11.10.2023).
- Неліпа Д. Контент аналіз як технологія збору первинних даних при здійсненні системного аналізу політичних явищ і процесів. *Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації*, 2011. № 4. URL: <http://social-science.uu.edu.ua/article/668> (дата звернення 11.10.2023).
- Марценюк Т. О. Про що говорить Майдан: якісний контент-аналіз надписів на плакатах учасників «помаранчевої революції». *Наукові записки НаУКМА: Соціологічні науки*, 2005. № 46. С. 60–66. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/7839> (дата звернення 11.10.2023).
- Перхач Р.-Ю. Т., Смирнова А. О. Мовні засоби маніпуляції в пресі: контент-аналіз. *Молодий вечірний*, 2019. № 10 (74). С. 186–189. DOI: 10.32839/2304-5809/2019-10-74-43.
- Семотюк О. Хто я: стратегія чи випадковість?: Комп'ютерний контент-аналіз карикатур і мемів на В. Зеленського. *Докса*, 2020. № 2 (34). С. 180–195. DOI: 10.18524/2410-2601.2020.2(34).218121.
- Согорін А. Особливості використання методу контент-аналізу для дослідження реклами в друкованих засобах масової інформації. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 2016. Вип. 10. С. 135–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/arfg_2016_10_39 (дата звернення 11.10.2023).
- Галяс Н. М. Контент-аналіз як науковий метод дослідження поняття «управління знаннями» в системі місцевого самоврядування. *Право та державне управління*, 2017. № 2 (27). С. 187–193. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2017/32.pdf (дата звернення 11.10.2023).
- Дудка М. О. Морфологічний аналіз сутності поняття «стійкий розвиток». *Глобальні та національні проблеми економіки*, 2018. Вип. 22. С. 357–362. URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/70.pdf> (дата звернення 11.10.2023).
- Лук'янова Л. Контент-аналіз як психолого-педагогічна процедура. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань: ПП Жовтий, 2010. Ч. 4. С. 149–157. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/7538/1/Контент-аналіз.pdf> (дата звернення 11.10.2023).
- Чуйко Г., Ілюк М. Актуальність застосування контент-аналізу як методу психологічного дослідження цифрового світу. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки*: збірник тез I Міжнародної наукової конференції присвяченої 35 роковинам аварії на ЧАЕС, 22–23 квітня 2021 р. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2021. С. 135–137. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/35110/2/MCTD_2021_Chuiko_H-Actuality_of_application_135-137.pdf (дата звернення 11.10.2023).
- Agrawal B. Content Analysis for Pedagogy of English. *Literary Endeavour*, 2018. Vol. 9 (1). P. 213–218. URL: <https://www.literaryendeavour.org/archives/2018/21> (Last accessed: 11.10.2023).
- Zelenska L., Bondar T., Bondar O. Historical and Pedagogical Aspects as a Subject of Content Analysis of Popular Science Publications. *Pedagogy and Education Management Review*, 2020. № 2. P. 17–26. DOI: 10.36690/2733-2039-2020-2-17
- Ріжняк Р. Я. Контент-аналіз нумізматичних досліджень українських історичних періодичних видань (1990–2016 роки). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 2016, № 45 (2). С. 103–107. URL: http://old.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/45/76.pdf (дата звернення 11.10.2023).
- Гребцова І. Контент-аналіз як метод вивчення матеріалів регіональної преси середини XIX ст. *Записки історичного факультету*. 2020. № 31. С. 145–157. DOI: 10.18524/2312-6825.2020.31.220045.
- Зеленська Л., Балацінова А. Теоретичні основи застосування контент-аналізу в історико-педагогічних дослідженнях. *Наукові записки БДПУ. Серія: Педагогічні науки*. 2020. Вип. 1. С. 29–42. DOI: 10.31494/2412-9208-2020-1-1-29-42.
- Квіта Г. М., Шіковець К. О. Контент-аналіз веб-сайтів як інструмент фахівця з економічної кібернетики. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. Вип. 10. С. 19–23. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/10_2017_ukr/6.pdf (дата звернення 11.10.2023).
- Сащук Т. І. Контент аналітичного видання: тенденції впливу на соціум (на прикладі журналу «Український тиждень»). *Діалог: Медіа-студії*: зб. наук. праць. Одеса: Астропринт, 2012. Вип. 14. С. 226–234. URL:

- https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/8626/1/Saschuk_T.PDF (дата звернення 11.10.2023).
25. Katerynych P. Educational journalism in Ukraine (results of content analysis). *Synopsis: Text, Context, Media*, 2021. № 27 (2). P. 86–95. DOI: 10.28925/2311-259x.2021.2.7.
 26. Фольтович В., Коробчинський М., Чирун Л., Висоцька В. Метод контент-аналізу текстової інформації інтернет-газети. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Комп'ютерні науки та інформаційні технології*, 2017. № 864. С. 7–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPKNIT_2017_864_4 (дата звернення 11.10.2023).
 27. Krippendorff K. Content analysis: an introduction to its methodology. 2nd ed. Sage Publications Inc., 2004. 412 с.
 28. Hsieh H-F., Shannon S. E. Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 2005. № 15 (9). P. 1277–1288. DOI: 10.1177/1049732305276687.
 29. Ganesan M., Antony S.P., George E.P. Dimensions of job advertisement as signals for achieving job seeker's application intention. *Journal of Management Development*, 2018. № 37 (5). P. 425–438. DOI: 10.1108/JMD-02-2017-0055.
 30. Ooi K. B., Ting S. H. Employers' Emphasis on Technical Skills and Soft Skills in Job Advertisements. *The English Teacher*, 2015. № 44 (1). P. 1–12. URL: <https://meltajournals.com/index.php/TET/article/view/87/84> (Last accessed: 11.10.2023).
 31. Nugroho S. A., Hadi A. P., Rujiono R. Design Exploration as a Research Discovery Phase through Graphic Design Job Advertising. *International Journal of Graphic Design*, 2023. № 1 (1). P. 55–76. URL: <https://journal.stekom.ac.id/index.php/ijgd/article/view/1101/895> (Last accessed: 11.10.2023).
 32. Purwanto P., Wahyu R., Yudit A. R. Analysis of Secretary Job Advertisement Content for Secretarial Skills Needs. *Jurnal Economia*, 2020. № 16 (1). P. 44–55. DOI: 10.21831/economia.v16i1.29872.
 33. Arcodia C., Novais M. A., Le T. H. Using Job Advertisements to Advance Event Management Research. *Event Management*, 2020. № 24 (5). P. 661–664. DOI: 10.3727/152599520X15894679115529.
 34. Efeoglu I. E., Gerek I. H. What Qualifications and Skills are Important for Civil Engineers? *A Job Advertisement Analysis*: Paper presented at the International Conference Make Learn & TIIM-2015, Bari, Italy, 2015. URL: <http://www.toknowpress.net/ISBN/978-961-6914-13-0/papers/ML15-132.pdf> (Last accessed: 11.10.2023).
 35. Бутирїна М. В., Анїкєєнко М. П. Професійні вимоги до журналістського фаху: компетентнісний підхід. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*, 2021. № 3 (47). С. 80–88. DOI: 10.32840/cpu2219-8741/2021.3(47).11.
 36. Kim J., Angnakoon P. Research Using Job Advertisements: A Methodological Assessment. *Library and Information Science Research*. 2016. № 38 (4). P. 327–335. DOI: 10.1016/j.lisr.2016.11.006.
 37. Dziobczanski P. R. N., Meriläinen S., Person O. Designing Career Paths in Graphic Design: A Document Analysis of Job Advertisements for Graphic Design Positions in Finland. *The Design Journal*, 2018. № 21(3). P. 349–370. DOI: 10.1080/14606925.2018.1444874.
- References**
1. Global Graphic Designers – Market Size 2004–2029. *IBISWorld*. Retrieved 11/10/2023, from <https://www.ibisworld.com/global/market-size/global-graphic-designers/>.
 2. Global Graphic Designers – Market Size, Industry Analysis, Trends and Forecasts (2023–2028). *IBISWorld*. Retrieved 11/10/2023, from <https://www.ibisworld.com/global/market-research-reports/global-graphic-designers-industry/>.
 3. Gardabkhadze, I. (2019). Design development trends of post-industrial society. *Bulletin of KNUKIM. Series in Arts*, 41: 176–184. doi: 10.31866/2410-1176.41.2019.188689. [in Ukr.].
 4. Bengtsson, M. (2016). How to Plan and Perform a Qualitative Study Using Content Analysis. *Nursing Plus Open*, 2: 8–14. doi: 10.1016/j.npls.2016.01.001.
 5. Gavora, P. (2015). The State-of-the-Art of Content Analysis. *Journal of Education Sciences*, 1: 6–18. Retrieved 11/10/2023, from <http://nevelestudomány.elte.hu/index.php/2015/04/the-state-of-the-art-of-content-analysis/?lang=en>.
 6. Assarroudi, A., Heshmati Nabavi, F., Armat, M. R., Ebadi, A., & Vaismoradi, M. (2018). Directed qualitative content analysis: the description and elaboration of its underpinning methods and data analysis process. *Journal of Research in Nursing*, 23(1): 42–55. doi: 10.1177/1744987117741667.
 7. Serafini, F., & Reid, S. F. (2019). Multimodal content analysis: expanding analytical approaches to content analysis. *Visual Communication*, 22(4): 623–649. doi: 10.1177/1470357219864133.
 8. Bondar, V. S., & Dopira, M. A. (2007). Reviewing of method of content-analysis in the context of quantitative and qualitative methods of realization. *NaUKMA Research Papers. Sociology*, 70: 17–26. Retrieved 11/10/2023, from <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6877>. [in Ukr.].
 9. Nelipa, D. (2011). Content analysis as a technology for collecting primary data in the implementation of a systematic analysis of political phenomena and processes. *Regional Education. Political Science, Psychology, Communications*, 4. Retrieved 11/10/2023, from <http://social-science.uu.edu.ua/article/668>. [in Ukr.].
 10. Martseniuk, T. O. (2005). What Maidan is talking about: qualitative content-analysis of the slogans from the placards of “orange revolution” participants. *NaUKMA Research Papers. Sociology*, 46: 60–66. Retrieved 11/10/2023, from <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/7839>. [in Ukr.].
 11. Perkhach, R.-Y., & Smyrnova, A. (2019). Linguistic methods of manipulation in press: content analysis. *Young Scientist*, 10 (74): 186–189. doi: 10.32839/2304-5809/2019-10-74-43. [in Ukr.].
 12. Semotiuk, O. (2020). Who am I: Strategy or accident? Computer based contents Analysis of cartoons and memes of V. Zelensky. *Doksa*, 2 (34): 180–195. doi: 10.18524/2410-2601.2020.2(34).218121. [in Ukr.].
 13. Sohorin, A. (2016). Peculiarities of using the method of content analysis for the study of advertising in printed mass media. *Current Problems of Philosophy and Sociology*, 10: 135–137. Retrieved 11/10/2023, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprfc_2016_10_39. [in Ukr.].
 14. Halias, N. (2017). Content analysis as a scientific method for studying the concept of knowledge management in the system of local self-government. *Law and Public Administration*, 2 (27): 187–193. Retrieved 11/10/2023, from http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2017/32.pdf. [in Ukr.].
 15. Dudka, M.O. (2018). Morphological analysis of the concept's essence of “sustainable development”. *Global and National Problems of Economy*, 22: 357–362. Retrieved 11/10/2023, from <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/70.pdf>. [in Ukr.].
 16. Lukyanova, L. (2010). Content Analysis as a Psychopedagogical Procedure. *Collection of Scientific Papers of Uman State Pedagogical University*, 4: 149–157. Retrieved 11/10/2023, from <https://lib.iitta.gov.ua/7538/1/Контент-аналіз.pdf>. [in Ukr.].
 17. Chuiko, H., & Iliuk, M. (2021). Actuality of application of content-analysis as a method of psychological research of the digital world. *Military conflicts and technogenic disasters: historical and psychological consequences*: Collection of the I International scientific conference (to the 35th Anniversary of the Chernobyl Disaster). PP. 135–137. Retrieved 11/10/2023,

- from https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/35110/2/MCTD_2021_Chuiko_H-Actuality_of_application_135-137.pdf. [in Ukr.].
18. Agrawal, B. (2018). Content Analysis for Pedagogy of English. *Literary Endeavour*, 9(1): 213–218. Retrieved 11/10/2023, from <https://www.literaryendeavour.org/archives/2018/21>.
 19. Zelenska, L., Bondar, T., & Bondar O. (2020). Historical and Pedagogical Aspects as a Subject of Content Analysis of Popular Science Publications. *Pedagogy and Education Management Review*, 2: 17–26. doi:10.36690/2733-2039-2020-2-17.
 20. Rizhniak, R. Ya. (2016). The content analysis of Ukrainian historical numismatic research of periodical publications. *Scholarly Works of the Faculty of History, Zaporizhzhia National University*, 45 (2): 103–107. Retrieved 11/10/2023, from http://old.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/45/76.pdf. [in Ukr.].
 21. Hrebtsova, I. S. (2020). Content analysis as the method of studying of the regional press of the middle of the 19th century. *Paper of Faculty of History*, 31: 145–157. doi: 10.18524/2312-6825.2020.31.220045. [in Ukr.].
 22. Zelenska, L., & Balatsynova, A. Theoretical foundation of the content analysis application in the historical pedagogical research. *Scientific papers of Berdyansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*, 1: 29–42. doi: 10.31494/2412-9208-2020-1-1-29-42. [in Ukr.].
 23. Kvita, H. M., & Shikovets, K. O. (2017). A content-analysis of web sites as instrument specialist on economic cybernetics. *Economics and enterprise management*, 10: 19–23. Retrieved 11/10/2023, from http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/10_2017_ukr/6.pdf. [in Ukr.].
 24. Saschuk, T. I. (2012). Content of Analytical Edition: Tendencies of Influence on Socium (on the Example of Magazine “The Ukrainian Week”). *Dialog: Media Studios*, 14: 226–234. Retrieved 11/10/2023, from https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/8626/1/Saschuk_T.PDF. [in Ukr.].
 25. Katerynych, P. (2021). Educational journalism in Ukraine (results of content analysis). *Synopsis: Text, Context, Media*, 27 (2): 86–95. doi: 10.28925/2311-259x.2021.2.7.
 26. Foltovych, V., Korobchynskiy, M., Chyrun, L., & Vysotska, V. (2017). The method of content analysis of textual information of an online newspaper. *The Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Computer sciences and information technologies*, 864: 7–19. Retrieved 11/10/2023, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPKNIT_2017_864_4. [in Ukr.].
 27. Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: an introduction to its methodology*. 2nd ed., Sage Publications Inc.
 28. Hsieh, H-F., & Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15 (9): 1277–1288. doi: 10.1177/1049732305276687.
 29. Ganesan, M., Antony, S. P., & George, E. P. (2018). Dimensions of job advertisement as signals for achieving job seeker’s application intention. *Journal of Management Development*, 37 (5): 425–438. doi: 10.1108/JMD-02-2017-0055.
 30. Ooi, K. B., & Ting, S. H. (2015). Employers’ Emphasis on Technical Skills and Soft Skills in Job Advertisements. *The English Teacher*, 44 (1): 1–12. Retrieved 11/10/2023, from <https://meltajournals.com/index.php/TET/article/view/87/84>.
 31. Nugroho, S. A., Hadi, A. P., & Rudjiono, R. (2023). Design Exploration as a Research Discovery Phase through Graphic Design Job Advertising. *International Journal of Graphic Design*, 1(1): 55–76. Retrieved 11/10/2023, from <https://journal.stekom.ac.id/index.php/ijgd/article/view/1101/895>.
 32. Purwanto, P., Wahyu, R., & Yudit, A. R. (2020). Analysis of Secretary Job Advertisement Content for Secretarial Skills Needs. *Jurnal Economia*, 16(1): 44–55. doi: 10.21831/economia.v16i1.29872.
 33. Arcodia, C., Novais, M. A., & Le, T. H. (2020). Using Job Advertisements to Advance Event Management Research. *Event Management*, 24(5): 661–664. doi: 10.3727/152599520X15894679115529.
 34. Efeoglu, I. E., & Gerek, I. H. (2015). What Qualifications and Skills are Important for Civil Engineers? *A Job Advertisement Analysis: Paper presented at the International Conference Make Learn & TIIM 2015, Bari, Italy. 2015*. Retrieved 11/10/2023, from <http://www.toknowpress.net/ISBN/978-961-6914-13-0/papers/ML15-132.pdf>.
 35. Butyrina, M., & Anikeienko, M. (2021). Professional Requirements for Journalistic Profession: Competency Approach. *State and Regions. Series: Social Communications*, 47: 80–88. doi: 10.32840/cpu2219-8741/2021.3(47).11. [in Ukr.].
 36. Kim, J., & Angnakoon, P. (2016). Research Using Job Advertisements: A Methodological Assessment. *Library and Information Science Research*, 38 (4): 327–335. doi: 10.1016/j.lisr.2016.11.006.
 37. Dziobczenski, P. R. N., Meriläinen, S., & Person, O. (2018). Designing Career Paths in Graphic Design: A Document Analysis of Job Advertisements for Graphic Design Positions in Finland. *The Design Journal*, 21(3): 349–370. doi: 10.1080/14606925.2018.1444874.

BORYSOVA Svitlana

PhD in Pedagogy, associate Professor at the Department of Design,
State Institution “Luhansk Taras Shevchenko National University”,
Doctoral Candidate of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

MODIFICATION OF CONTENT ANALYSIS FOR JOB ADVERTISEMENTS AS A MEANS OF TAKING INTO ACCOUNT THE STAKEHOLDERS-EMPLOYERS’ REQUIREMENTS DURING UPDATING THE CONTENT OF FUTURE GRAPHIC DESIGNERS’ PROFESSIONAL TRAINING

Summary. Introduction. The content of the training of future specialists in graphic design is influenced by: trends in the professional field and the labor market, the needs of critical stakeholders, and the development of technical means and digital technologies. Research results of the graphic designers’ global market demonstrate its segmentation by key products and services. The source of requirements for the content of professional training of future specialists is the job advertisement.

The purpose of the article is to disclose and analyze features, advantages, and limitations of using the content analysis method for graphic designers job advertisements as a means of determining stakeholder requirements for the competencies and job responsibilities of searchers to take them into account when modernization the content of future graphic designers’ professional training.

The methods of analysis, quantitative and qualitative content analysis, content analysis by frequency, and thematic analysis are used in the article.

Results. The content analysis method for job advertisements is defined as a formalized mixed quantitative-qualitative method of analysis, categorization, interpretation of the content of oral, written, and visual forms of communication, and formulation of conclusions about the phenomenon based on the results obtained. Depending on the kind of application (political science, sociology, psychological-pedagogical environment, historical, historical-pedagogical research, media, media-educational spheres, etc.), the nature of the analyzed data (oral, written, visual, mixed forms of communication), expected types of final results, distinguish quantitative, qualitative and mixed content analysis. Planning the analysis process from

specifying the research request, developing a basic set of categories (selection units, recording units, contextual units), methods of identification, coding, and data fixation in the array to their processing and interpretation is important.

Originality. Since the phasing of content analysis is currently not stable, a modified procedure for the content analysis of graphic designer's job advertisements is presented, based on the method of content analysis by frequency, taking into account the iterative, interpretive approach of the thematic analysis method to categorize the array of data by topic. In the interpretation of the obtained results, the consideration of the qualitative and quantitative components of the content analysis is indicated and the obtained results and conclusions are characterized in a general way, which provides grounds for updating the content of education taking into account the needs of the labor market, social community and students.

Conclusion. There are a significant number of content analysis procedures, which are united by common fea-

tures: the object of research is a document in any case, and the research procedure includes both qualitative and quantitative indicators. Despite the limitations in the use of content analysis, the use of this method when selecting the content for future graphic designers' professional training is appropriate and is conditioned by ensuring objectivity, systematicity, contextuality, cyclicity, accessibility, and profitability with a large sample size. Interrelationships and trends revealed in job advertisements are useful for analyzing current educational practice, clarifying requirements and criteria for evaluating student projects and formulating proposals for updating the content of education in the field of graphic design for institutions of higher education.

Keywords: graphic designer; updating the education content; stakeholder requirements; job advertisement; content analysis.

Одержано редакцією 17.10.2023
Прийнято до публікації 30.10.2023

хова, Є. Павлютенков, В. Пікельна, М. Поташник, Р. Шакуров, Т. Шамова.

Мета статті – представити розроблену програму «Кадри» для закладу загальної середньої освіти.

Досягнення поставленої мети зумовлює вирішення таких завдань.

1. Розкрити концепції ролі кадрів у кадровому менеджменті.

2. **Представити** програму «Кадри» в закладі загальної середньої освіти.

3. Визначити дії алгоритму кадрового планування.

Викладення основного матеріалу дослідження. Науковець у галузі менеджменту Л. Івенко вважає [2, с. 103], що за останні двісті років відбулася зміна чотирьох концепцій ролі кадрів у кадровому менеджменті:

1. Використання трудових ресурсів (labourresourceuse) з кінця XIX в. до 60-рр. XX в. Замість людини у виробництві розглядалася лише його функція – праця, вимірювана витратами робочого часу і зарплатою. На Заході ця концепція знайшла відображення в марксизмі і тейлоризмі, а в СРСР – в експлуатації праці державою.

2. Керування персоналом (personalmanagement). Науковою основою цієї концепції, що розвивалася з 30-х рр., була теорія бюрократичних організацій, коли людина розглядалася через формальну роль – посада, а керування здійснювалося через адміністративні механізми (принципи, методи, повноваження, функції).

3. Керування людськими ресурсами (humanresourcemanagement). Людина стала розглядатися не як посада (елемент структури), а непоновлюваний ресурс – елемент соціальної організації в єдності трьох основних компонентів (трудова функція, соціальних відносин, стану працівника). У практиці ця концепція використовувалася фрагментарно більш 30 років і в роки перебудови одержала поширення в «активізації людського фактору».

4. Керування людиною (humanbeingmanagement). Відповідно до цієї концепції людина – головний суб'єкт організації і особливий суб'єкт керування, що не може розглядатися як «ресурс». Виходячи з бажань і здібностей людини, мають будуватися стратегія і структура організації. Засновниками даної концепції вважаються лідери японського менеджменту Коносуке Мацусита, Акіо Моріта.

Програма інноваційних нововведень зумовлює ряд дій адміністрації по застосуванню інноваційно-кадрового менеджменту в закладі освіти. Кадрова інноватика зумовлює два взаємопов'язаних блоки:

1) введення в кадрову систему нових елементів, форм та методів;

2) виведення із кадрової системи застарілих елементів, форм, методів [3, с. 131].

Але, насамперед, щоб знати, що нам потрібно змінити у підходах до роботи з персоналом, ми маємо знати, яким ми бажаємо бачити кінцевий результат. Щоб діяти в соціальній сфері цілеспрямовано, потрібні прогнози, проекти, цільові програми, плани – на короткий термін (до 1 року), на середній термін (від 1 до 5 років), на довгий строк (від 5 до 10 років). Такими планами, що розробляються та приймаються у загальноосвітніх школах є Концепції розвитку школи [4]. Прогнозування та планування – важливий інструмент управління соціальним розвитком організації.

Доцільним вважається створення у кожному закладі загальної середньої освіти програми розвитку «Кадри», тому що адміністрація кожного конкретного закладу освіти може визначити, що саме треба удосконалювати в кадровій політиці, щоб створити такого вчителя, якого потребує час. Щоб виховати випускника нового типу, про який вже говорилося вище, потрібно щоб вчитель надаючи знання учням і сам був менеджером освіти. У змісті діяльності менеджера та вчителя багато спільного, та головне – вчитель та менеджер є організаторами діяльності людей. Це дає підстави зробити висновок, що концепція наукового менеджменту може бути з успіхом використана для посилення професійної підготовки учителя, керівника закладу освіти.

У статті 49 Законі України «Про освіту» [5] зазначено про необхідність отримання самоосвіти громадянами протягом життя і ця форма освіти визначається провідною.

Лілія Мартинець у своїй праці вказують, щоб довести, що вчитель виконує функції менеджера освіти у процесі навчання школярів, ми порівнюємо завдання, цілі та функції менеджера та вчителя [6, с. 96] (див. табл. 1).

Щоб сформулювати свою кадрову політику, керівник має виконати ряд дій алгоритму, що допоможе у визначенні кадрових потреб організації. Насамперед, необхідно проаналізувати два чинники: зробити стратегічний аналіз зовнішнього середовища та стратегічний аналіз та прогнозування розвитку навчального закладу. У відповідності з отриманими результатами, далі виконуються такі дії алгоритму кадрового планування [7, с. 127]:

1. формування кадрової політики навчального закладу;

2. кадрове планування;
3. розробка професійно-кваліфікаційних моделей, вимоги до персоналу по посаді та професії;
4. набір персоналу;
5. визначення стимулів праці;
6. профорієнтація та адаптація персоналу, робота із звільненими;
7. підбір, розстановка та просування кадрів;
8. професійне навчання, перепідготовка та підвищення кваліфікації;
9. оцінка персоналу та результатів його діяльності (атестація);
10. аналіз та дослідження ринку праці;
11. удосконалення роботи із персоналом.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика функцій менеджера та педагога

Учитель	Менеджер
Цілі діяльності	
Керівник і організатор життя та діяльності колективу учнів	Керівник і організатор діяльності трудового колективу
Виховання, навчання, розвиток дітей, підготовка до самостійного життя та праці	Задоволення потреб суспільства, отримання прибутку.
Основні завдання	
1. Розвиток особистості учнів	1. Розвиток творчого потенціалу працівників
2. Виховання учнів.	2. Формування трудового колективу
3. Формування системи знань, умінь та навичок учнів	3. Отримання максимального прибутку
Об'єкт діяльності	
Учнівський колектив	Трудовий колектив
Основні функції	
1. Конструктивна	1. Управлінська
2. Організаторська	2. Організаторська
3. Комунікативна	3. Комунікативна
4. Виховна	4. Дидактична
5. Інформаційна	5. Виховна
6. Дидактична	6. Контролююча
7. Розвиваюча	7. Економічна
8. Орієнтаційна	8. Дослідницька
9. Мобілізаційна	9. Орієнтаційна
10. Дослідницька	10. Конструктивно-технологічна

Як варіант формування або реформування кадрової системи закладу може бути запропонована програма «Кадри», яка розроблена нами для загальноосвітніх шкіл Донецької, Полтавської, Волинської областей.

Інноваційний проект «Кадри»

Мета проекту: підвищення рівня науково-методичної культури педагогів, організація їхньої дослідницької та інноваційно-освітньої діяльності, спрямованої на підготовку фахівців, що відповідають пот-

ребам суспільства і освіти, рівневі світових кваліфікаційних вимог.

Основні завдання проекту:

- організація цілеспрямованого розвитку професійної майстерності педагогів;
- розробка та впровадження нових ефективних форм і методів науково-методичної роботи;
- моніторинг інноваційних процесів у закладі освіти;
- планування й організація системи дослідницької роботи педагогів;
- вивчення, узагальнення й упровадження інновацій;
- забезпечення розвитку учнівської наукової діяльності;
- оптимізація науково-методичної та науково-дослідної діяльності школи через спільну роботу з закладами вищої освіти;
- вирішення проблем оновлення матеріально-технічної бази наукових досліджень та розробок;
- удосконалення інформаційного забезпечення освітнього процесу та науково-дослідної діяльності.

Критерії оцінки ефективності проекту:

- ефективне впровадження проектною системи управління; інтеграція освітньої діяльності та науково-дослідної роботи; покращення якісного складу педагогічних працівників; ефективне впровадження сучасних інноваційних технологій в освітній процес;
- розширення співробітництва з науковцями закладів вищої освіти; своєчасне розповсюдження передового педагогічного досвіду; якісна організація системи підвищення кваліфікації педагогів; покращення системи стимулювання науково-педагогічної діяльності; підвищення рівня якості семінарів, конференцій, Днів науки, науково-методичних тижнів, конкурсів, олімпіад;
- висока зацікавленість педагогів у науковій діяльності, творчості та інноваціях;
- збільшення кількості педагогів і школярів, що беруть участь у конференціях і семінарах різного рівня;
- активізація роботи педагогів з написання методичних посібників, рекомендацій та розробки електронних підручників, посібників, пакетів прикладних комп'ютерних програм;
- збільшення кількості публікацій педагогів і школярів у наукових виданнях;
- зріст задоволеності педагогів власною діяльністю; активне впровадження нетрадиційних форм науково-методичної роботи;

– високий рівень зацікавленості педагогів у науково-дослідній роботі зі школярами;

– позитивна динаміка якості наукової та навчальної діяльності учнів; максимальна комп'ютеризація освітнього процесу; під-

вищення якісного рівня науково-дослідної та науково-методичної роботи завдяки покращенню матеріально-технічного та інформаційного забезпечення.

Таблиця 2

План реалізації проекту

№ п/п	Заходи	Виконавці	Термін виконання
1. Управлінська діяльність			
1.	Упровадження матричної системи управління замість лінійно-функціональної на основі проектів	Директор, заступники директора	2020 – 2024
2.	Створення робочої групи з проектування інноваційної системи управління закладом освіти	Директор, заступники директора	2020
3.	Розробка моніторингу якості всіх видів діяльності закладу освіти	Заступники директора	2020 – 2021
4.	Удосконалення системи підвищення кваліфікації управлінських кадрів	Директор, заступники директора	2020 – 2022
5.	Затвердження спецкурсу «Управління професійним розвитком педагога»	Директор, заступники директора	2020
2. Науково-дослідна діяльність			
1.	Установлення оптимального балансу між освітньою діяльністю та науково-дослідною роботою, визначення основних видів наукової діяльності	Заступники директора з науково-методичної та з навчальної роботи	2020 – 2021
2.	Розвиток спільної науково-дослідної діяльності педагогів і школярів (розробка цільових науково-дослідних програм)	Заступник директора з науково-методичної роботи, голови структурних підрозділів	2020 – 2022
3.	Проведення науково-практичних конференцій та семінарів	Заступник директора з науково-методичної роботи	2020 – 2024
4.	Розробка електронних посібників, пакетів прикладних комп'ютерних програм, тестів, навчальних програм	Заступники директора з науково-методичної та з навчальної роботи, голови структурних підрозділів, програміст	2020 – 2024
5.	Написання педагогами методичних посібників, рекомендацій, методичних збірок	Заступник директора з науково-методичної роботи, голови структурних підрозділів	2020 – 2024
6.	Упровадження моніторингу науково-дослідної діяльності педагогів	Заступник директора з науково-методичної роботи, голови структурних підрозділів, голова методоб'єднання, психолог	2020 – 2021
7.	Підвищення ефективності науково-дослідної діяльності структурних підрозділів школи; розробка системи планування, організації та контролю за їх роботою	Заступник директора з науково-методичної роботи, голови структурних підрозділів	2020 – 2021
8.	Розробка та впровадження системи залучення талановитої учнівської молоді до науково-дослідної діяльності з метою подальшого використання їх потенціалу для роботи школі	Заступник директора з науково-методичної роботи, голова методоб'єднання	2020 – 2021
9.	Проведення Днів науки, олімпіад та учнівських конференцій на базі школи. Участь у Всеукраїнських учнівських конференціях, семінарах, обласних олімпіадах	Заступник директора з науково-методичної роботи, голови структурних підрозділів, голова методоб'єднання	2020 – 2024
10.	Участь у наукових конференціях різного рівня з найбільш актуальної науково-методичної проблематики	Заступник директора з науково-методичної роботи, голови структурних підрозділів, голова методоб'єднання	2020 – 2024
11.	Упровадження сучасних інформаційно-комунікативних технологій (Intel, комп'ютерні системи тестування, створен-	Заступник директора з науково-методичної роботи, голови	2020 – 2024

№ п/п	Заходи	Виконавці	Термін виконання
	ня електронного каталогу бібліотеки, використання ресурсів Internet), що забезпечують подальше вдосконалення науково-дослідної роботи педагогів та учнів	структурних підрозділів	
12.	Розробка й упровадження заходів з морального та матеріального стимулювання педагогів школи, які друкуються у наукових виданнях	Заступник директора з науково-методичної роботи	2020 – 2021
3. Науково-методична діяльність			
1.	Створення навчально-наукового центру «Перспектива» спільно з закладом вищої освіти	Заступники директора, голови структурних підрозділів	2022
2.	Розробка системи впровадження нетрадиційних форм науково-методичної роботи	Заступник директора з науково-методичної роботи, голови структурних підрозділів	2020 – 2021
3.	Удосконалення системи інформування педагогів і впровадження ними перспективного досвіду, сучасних педагогічних інноваційних технологій в освітній процес	Заступники директора з науково-методичної та з навчальної роботи, голови структурних підрозділів	2020 – 2022
4.	Розробка й упровадження моніторингу навчально-методичної діяльності педагогів	Заступники директора з науково-методичної та з навчальної роботи, голови структурних підрозділів, психолог	2020 – 2022
6.	Упровадження діагностики труднощів, яких зазнають педагоги в процесі науково-методичної роботи	Заступник директора з науково-методичної роботи, психолог	2020 – 2024
4. Підготовка педагогічних кадрів			
1.	Розробка індивідуальних програм наукового зростання педагогів та сприяння підготовці наукових кадрів, які навчатимуться в магістратурі й аспірантурі	Заступник директора з науково-методичної роботи	2020 – 2021
3.	Удосконалення системи морального та матеріального стимулювання й підтримки педагогів, які виконують дисертаційні дослідження	Заступник директора з науково-методичної роботи	2020 – 2021
4.	Удосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників через оволодіння ними сучасними інформаційними технологіями	Заступник директора з науково-методичної роботи, голови структурних підрозділів	2020 – 2024
5.	Розробка спільно з закладом вищої освіти системи оновлення й взаємоузгодження змісту перепідготовки та підвищення кваліфікації керівників, педагогічних працівників школи	Заступник директора з науково-методичної роботи	2020 – 2021
6.	Розробка системи вивчення якісного стану педагогічних кадрів та впровадження рейтингу науково-методичної діяльності педагогів	Заступники директора з науково-методичної та з навчальної роботи, голови структурних підрозділів, психолог	2020 – 2021
5. Розвиток матеріально-технічної бази та інформаційного забезпечення			
1.	Забезпечення бібліотеки навчального комплексу сучасною науковою й методичною літературою	Директор, зав. бібліотекою	2020 – 2024
2.	Створення бібліотечного електронного каталогу та електронного читального залу	Зав. бібліотекою	2020 – 2021
4.	Створення Інтернет-центру	Директор	2020 – 2024
5.	Під'єднання до локальної мережі закладу вищої освіти та інших організацій	Директор, заступник директора з адміністративно-господарчої частини	2020 – 2021

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи вищезазначене, можна констатувати, що проведене дослідження дозволило нам розробити та представити програму «Кадри», спрямовану на професійний розвиток педагогічних працівників закладу загальної середньої освіти.

Список бібліографічних посилань

1. Коростельов О.О., Лодатко Є.О. Підготовка управлінських кадрів системи освіти до аналітичної діяльності. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*, 2010. Вип. 183. Ч. 1. С. 125–129.
2. Івенко А.І. Як стимулювати творчу працю вчителя? *Філософія освіти і педагогіка*, 2004. № 2. С. 100–104.
3. Карамушка Л.М. Психологія управління закладами середньої освіти. Київ: Ніка-Центр, 2000. 331 с.
4. Маслов В.І., Драгун В.П., Шаркунова В.В. Теоретичні основи педагогічного менеджменту: навч. посібник для працівників освіти. Київ, 1996. 86 с.
5. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 20.10.2023).
6. Мартинець Л.А. Управлінська діяльність керівника навчального закладу: навч. посібн. Вінниця, 2018. 196 с.
7. Рабченко Т.С. Внутрішкільне управління: практичний посібник. Київ: Рута, 2000. 176 с.

References

1. Korostelov, O.O., Lodatko, Ye.O. (2010). Preparation of management personnel of the education system for analytical activities. *Bulletin of Cherkasy University. Series: Pedagogical sciences*, 183(1): 125–129 [in Ukr.].
2. Ivenko, L.I. (2004). How to stimulate the teacher's creative work? *Philosophy of education and pedagogy*, 2: 100–104 [in Ukr.].
3. Karamushka, L.M. (2000). Psychology of management of secondary education institutions. Kyiv: Nika Center. 331 p. [in Ukr.].
4. Maslov, V.I., Dragun, V.P., Sharkunova, V.V. (1996). Theoretical foundations of pedagogical management: a study guide for education workers. Kyiv. 86 p. [in Ukr.].
5. On education: Law of Ukraine dated September 5, 2017 No. 2145-VIII. Retrieved 2023/10/20, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukr.].
6. Martynets, L.A. (2018). Management activity of the head of the educational institution: a study guide. Vinnytsa. 196 p. [in Ukr.].
7. Rabchenyuk, T.S. (2000). Internal school management: a practical guide. Kyiv: Ruta. 176 p. [in Ukr.].

BABENKO Svitlana

searcher of the third (educational-scientific) level of higher education,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Kyiv),
Director of comprehensive school of grades I–III No 2,
Ugledarsk city council of Donetsk region

DEVELOPMENT OF THE «PERSONNEL» PROGRAM IN AN INSTITUTION OF GENERAL SECONDARY EDUCATION

Summary. The article presents the «Personnel» program in the institution of general secondary education. It was emphasized that the administration of each specific educational institution can determine what exactly needs to be improved in the personnel policy in order to create such a teacher that the time needs.

It is emphasized that today in the educational space at all levels the paradigm of personally oriented education has taken place. The implementation of new approaches to the educational process and the determination of the individual's place in it should begin with making the necessary changes to the management of the educational institution, in particular, the personnel policy of the general secondary education institution. It has been proven that the personnel policy should ensure the professional and personal growth of all participants in the educational process, stability and comfort in all types of activities, ensuring the adaptation of the educational institution to changing conditions, determining the place of this general secondary education institution in them, and its development strategy.

It is noted that the modern school involves changing the role of the head of the administration to the role of a leader capable of creating a team to achieve the goal defined by the strategy of the educational institution. Such a leader should use the laws of synergy (the so-

called «collective wisdom»), which will make it possible to exceed the sum of the individual abilities of the members of the teaching staff, to emphasize partnership and cooperation.

It was determined that, in order to form his personnel policy, the manager must perform a number of actions that will help in determining the personnel needs of the organization, in particular, analyze two factors: strategic analysis of the external environment and strategic analysis and forecasting of the development of the educational institution. Concepts of the role of personnel in personnel management are revealed: use of labor resources, personnel management, human resources management, human management. It has been proven that personnel innovation results in two interrelated blocks: the introduction of new elements, forms and methods into the personnel system; removing outdated elements, forms, and methods from the personnel system.

Keywords: personnel; personnel management; institution of general secondary education; personnel management; strategic management.

Одержано редакцією 22.10.2023
Прийнято до публікації 18.11.2023

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-4->

 <https://orcid.org/0000-0002-4506-8020>

МЕДВІДЬ Михайло Михайлович

доктор економічних наук, професор, заступник начальника з навчально-методичної роботи,
Київський інститут Національної гвардії України,
e-mail: medvidmm@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0002-0705-1551>

КРИВОРУЧКО Віталій Олександрович

начальник курсу № 2 факультету забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної гвардії України,
e-mail: kvo_vv@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0003-1674-9588>

КУРБАТОВ Артем Андрійович

викладач кафедри тактики та тактико-спеціальної підготовки,
Київський інститут Національної гвардії України,
e-mail: kurbatov57@iclod.com

 <https://orcid.org/0000-0003-0751-3397>

ГАВРИЩУК Михайло Михайлович

начальник відділення внутрішнього забезпечення якості освітнього процесу,
Київський інститут Національної гвардії України,
e-mail: mishanya1822@gmail.com

 <https://orcid.org/0009-0004-2261-7906>

НІКОНЕНКО Андрій Миколайович

інструктор з вогневої підготовки – начальник тиру кафедри вогневої та спеціальної підготовки,
Київський інститут Національної гвардії України,
e-mail: ukraine.kiev1@gmail.com

 <https://orcid.org/0009-0006-0543-204X>

СЕМЕНОВ Микола Володимирович

т.в.о. викладача кафедри бойового та логістичного забезпечення,
Київський інститут Національної гвардії України,
e-mail: 1potroh1@gmail.com

УДК 378.091.33-027.22:005.63(045)

**ВИВЧЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ БОЙОВОГО ДОСВІДУ ЯК ПЕРЕДУМОВА
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
ДО СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

За результатами проведеного дослідження обґрунтовано передумову формування готовності майбутніх офіцерів до службово-бойової діяльності відповідно до складників забезпечення освітнього процесу:

нормативно-правового – визначення процедури вивчення та впровадження бойового досвіду у нормативно-правових актах ВВНЗ;

кадрового – комплектування вакантних посад науково-педагогічних та педагогічних працівників військовослужбовцями, які брали участь у виконанні бойових (спеціальних) завдань; планування проходження стажування науково-педагогічними та педагогічними працівниками у районах виконання бойових (спеціальних) завдань з метою набуття бойового досвіду; проведення планових бінарних та додаткових занять до яких залучаються учасники бойових дій;

навчально-методичного – оновлення змісту діючих освітніх програм за результатами опитування стейкхолдерів, зокрема учасників бойових дій (за необхідності створення нових освітніх програм за більш актуальними спеціальностями); оновлення змісту навчально-методичного забезпечення за пропозиціями сформованими учасниками бойових дій;

інформаційного – використання навчальної та методичної літератури, сформованої учасниками бойових дій;

матеріально-технічного – отримання нових зразків озброєння, техніки, яке використовується в районах виконання бойових (спеціальних) завдань; розвиток тренажерної бази.

Умотивовано вивчення та впровадження в освітній процес Київського інституту Національної гвардії України бойового досвіду як передумови формування готовності майбутніх офіцерів до службово-бойової діяльності.

Ключові слова: освітній процес; готовність; майбутні офіцери; курсанти; бойовий досвід; вищий військовий навчальний заклад; Київський інститут Національної гвардії України.

Постановка проблеми. Вторгнення в Україну в 2022 р. російської федерації (що є частиною російсько-української війни, розв'язаною російською федерацією в 2014 р.) суттєво впливає на зміни в організації освітнього процесу вищого військового навчального закладу (ВВНЗ) [1]. Сьогодні військові частини Національної гвардії України (в/ч НГУ) реалізують нетипові

для мирного часу функції, зокрема: участь у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану, участь у виконанні завдань територіальної оборони [2]. Новими умовами такого середовища стали: збільшення середнього віку підлеглого особового складу, який часто перевищує вік випускника ВВНЗ; виникла необхідність приймати швидкі рішення в умовах невизначеності; підвищилась відповідальність за підлеглий особовий склад, їхнє життя та здоров'я [3] тощо. Також за результатами аналізу досвіду ведення бойових дій, виявлені постійні зміни в забезпеченні озброєнням підрозділів як противника так і військових формувань України, що впливає у цілому на формування у майбутніх офіцерів таких компетентностей як «здатність застосовувати штатне озброєння та військову техніку підрозділу» та «здатність визначати (ідентифікувати) та описувати зразки озброєння та військової техніки армій держав-членів НАТО і противника на основі знань їх основних технічних характеристик і розуміння способів їх дій», на їх готовність до ведення бойових дій [4]. В даний час ворог все частіше використовує різноманітні безпілотні літальні апарати (БпЛА), які є керованими засобами, а їх точність влучення набагато більша ніж в артилерії. Це вимагає від військово-службовців дообладнувати вже існуючі фортифікаційні споруди; тактика дій противника змушує більш ретельно звернути увагу на фортифікаційну організацію оборонного бою в траншеї та ходах сполучення, улаштування різноманітних загороджень, які б ускладнювали або унеможлилювали рух ворога в них [5].

Зазначені зміни звертають увагу організаторів освітнього процесу ВВНЗ на перегляд досягнення програмних результатів навчання майбутніх офіцерів. Вище зазначене є практичною проблемою, яка полягає в необхідності створення передумов формування готовності майбутнього офіцера до службово-бойової діяльності і основна з них – вивчення та запровадження бойового досвіду в освітній процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає підстави стверджувати, що більшість із них присвячені вивченню саме зарубіжного досвіду і подальшому його впровадженню в освітній процес. Проте тут доцільно згадати слова Т. Шевченка «і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь» [6]. Більш того сьогодні досвід України у війні з російською федерацією вивчають не лише країни НАТО [7].

Процес впровадження досвіду практичної діяльності в освітній процес закладу вищої освіти досліджували такі вчені як

С. Белай, І. Волков [8], А. Карпенко [9] та Є. Яковенко [8]. В Збройних Силах України та НГУ визначено порядок збору інформації для узагальнення досвіду виконання бойових (спеціальних) завдань НГУ під час відсічі збройної агресії, формування відповідних звітів (донесень) [10; 11], проте як його впроваджувати в освітній процес ВВНЗ – не визначено. Саме тому учені Київського інституту НГУ запропонували методику вивчення та впровадження досвіду практичної діяльності в освітній процес [12].

Освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості [13, ст. 47]. Відповідно до нормативно-правових актів [13; 14] складниками забезпечення освітнього процесу є нормативно-правове, кадрове, навчально-методичне, інформаційне, матеріально-технічне.

Мета дослідження полягає у виокремленні й обґрунтованні змісту структуриантів передумови формування готовності майбутніх офіцерів до службово-бойової діяльності за складниками забезпечення освітнього процесу на основі вивчення та впровадження бойового досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науково-методичні і педагогічні заходи, спрямовані на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у здобувачів освіти це і є тими обов'язковими передумовами забезпечення якості професійної підготовки. За результатами проведеного аналізу джерел, досвіду ВВНЗ, особистого досвіду діяльності авторів статті, передумова формування готовності майбутніх офіцерів до службово-бойової визначається структуриантами, схарактеризованими у табл. 1

Розглянемо впровадження означеної передумови з вивчення та впровадження бойового досвіду в освітній процес на прикладі Київського інституту НГУ (КІ НГУ).

Нормативно-правове забезпечення освітнього процесу. Оскільки існує залежність розвитку системи внутрішньої забезпечення якості від впровадження досвіду практичної діяльності в освітній процес закладу вищої освіти [12], то, відповідно до пункту один частини другої статті 16 Закону України «Про вищу освіту» [13, ст. 16], є доцільним у закладах вищої освіти

визначити процедуру забезпечення якості вищої освіти впровадження досвіду практичної діяльності а у ВВНЗ – впровадження бойового досвіду. У КІ НГУ внесені

відповідні зміни до Положення про систему внутрішньої забезпечення якості у КІ НГУ [15].

Таблиця 1

Формування готовності майбутніх офіцерів до службово-бойової діяльності в освітньому процесі ВВНЗ

Складники забезпечення освітнього процесу	Змістова складова вивчення та впровадження бойового досвіду
нормативно-правове	визначення процедури вивчення та впровадження бойового досвіду у нормативно-правових актах ВВНЗ;
кадрове	1) комплектування вакантних посад науково-педагогічних та педагогічних працівників військовослужбовцями, які брали участь у виконанні бойових (спеціальних) завдань; 2) планування проходження стажування науково-педагогічними та педагогічними працівниками у районах виконання бойових (спеціальних) завдань з метою набуття бойового досвіду; 3) проведення планових бінарних та додаткових занять до яких залучаються учасники бойових дій;
навчально-методичне	1) оновлення змісту діючих освітніх програм за результатами опитування стейкхолдерів, зокрема учасників бойових дій; за необхідності створення нових освітніх програм за більш актуальними спеціальностями; 2) оновлення змісту навчально-методичного забезпечення за пропозиціями сформованими учасниками бойових дій;
інформаційне	використання навчальної та методичної літератури, сформованої учасниками бойових дій;
матеріально-технічне	1) отримання нових зразків озброєння, техніки, яке використовується в районах виконання бойових (спеціальних) завдань; 2) розвиток тренажерної бази.

Кадрове забезпечення освітнього процесу. В КІ НГУ створюються умови професійного розвитку науково-педагогічних (НПП) та педагогічних працівників. Відпрацьоване відповідне положення, підписані договори про співпрацю з іншими закладами вищої освіти (в тому числі і закордонним), у розрізі яких викладачі проходять стажування. На сьогодні 100% НПП пройшли підвищення кваліфікації відповідно до вимог нормативно-правових актів, 21 % НПП проходить навчання за освітніми програмами оперативного та стратегічного рівнів військової освіти та підготовки докторів філософії.

У 2023 році чотири НПП пройшли стажування у районах виконання бойових (спеціальних) завдань для набуття бойового досвіду та подальшого його впровадження в освітній процес. Відповідно до нормативно-правових актів [16] НПП, які є керівниками військових практик, стажувань здобувачів, проходять також особисте стажування на посадах офіцерів в/ч.

КІ НГУ підписані меморандуми про співробітництво та взаємодію з ГО «Академія Дронаріум» та ГО Центр «Крук» щодо підготовки зовнішніх пілотів (операторів) БпЛА. У 2023 році три НПП та один педагогічний працівник пройшли навчання за програмою «Оператор БпЛА» на базі навчального центру «Академія Дронаріум», два

з яких додатково пройшли навчання за програмою «Інструктор підготовки екіпажів БпЛА мультироторного типу».

Зі збільшенням державного замовлення на підготовку майбутніх офіцерів НГУ збільшилась чисельність посад НПП. Вакантні посади НПП комплектуються військовослужбовцями, які брали участь у виконанні бойових (спеціальних) завдань.

Організація та проведення практичних занять. До усіх освітніх програм КІ НГУ, за результатами опитування стейкхолдерів, внесені зміни, зокрема збільшено час на практичну підготовку. Практичні заняття проводяться у в/ч Київського гарнізону, більшість яких у Міжнародному міжвідомчому багатопрофільному центрі підготовки підрозділів НГУ.

Останнім часом набуває популярності така форма заняття як бінарне і не лише у ВВНЗ [17; 18]. Бінарне заняття – це одна з форм проведення в основному практичних занять, які реалізуються двома або декількома НПП, або викладачем та практиком у спеціальності (галузі) за якою здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Цілями такого заняття є створення умов мотивованої практичної реалізації сформованих компетентностей здобувачами вищої освіти, урізноманітнити освітній процес, розвинути пізнавальний інтерес у здобувачів вищої освіти, сприяти розвитку їх

особистості. Вимогами до бінарного заняття є наявність методики заняття, що передбачає роль кожного з учасників освітнього процесу цього заняття.

До планових та додаткових занять КІ НГУ залучаються учасники бойових дій. У 2023 році проведено близько 50-ти бінарних занять, зокрема:

з навчальної дисципліни «Загальна тактика» за темою «Механізоване відділення в наступальному бою» (до проведення заняття залучався старший інструктор відділу підготовки підрозділів Міжнародного міжвідомчого багатопрофільного центру підготовки підрозділів НГУ);

з навчальної дисципліни «Спеціальна розвідка» за темою «Застосування БпЛА, що є на озброєнні в/ч НГУ» (до проведення заняття залучався начальник секції підготовки зовнішніх екіпажів БАК Міжнародного міжвідомчого багатопрофільного центру підготовки підрозділів НГУ);

з навчальної дисципліни «Тактико-спеціальна підготовка» за темою «Бій в урбанізованій місцевості» (до проведення заняття залучався т. в. о. заступника командира в/ч 3027);

з навчальної дисципліни «Службово-бойова діяльність підрозділів НГУ» за темою «Використання службових собак при виконанні службових (бойових) завдань підрозділами НГУ» (до проведення заняття залучався начальник кінологічної служби в/ч 3027);

з навчальної дисципліни «Управління повсякденною діяльністю підрозділів» за темою «Порядок обліку та видачі стрілецької зброї і боєприпасів» (до проведення заняття залучався начальник відділення озброєння секції озброєння та техніки (технічної частини) Північного Київського ТУ);

з навчальної дисципліни «Інженерна підготовка» за темою «Вибухові речовини. детонуючого шнура» (до проведення заняття залучалися начальник навчального відділу підготовки фахівців інженерної служби навчально-бойового центру підготовки до спеціальних дій та старший інструктор навчального відділу підготовки фахівців інженерної служби навчально-бойового центру підготовки до спеціальних дій Міжнародного міжвідомчого багатопрофільного центру підготовки підрозділів НГУ);

з навчальної дисципліни «Стрілецька зброя та вогнева підготовка» за темою «Основи дисципліни «Стрілецька зброя та вогнева підготовка»» (до проведення заняття залучався Герой України молодший лейтенант Д. Фінашин);

з навчальної дисципліни «Стрілецька зброя та вогнева підготовка» за темою «Озброєння бойового модуля БТР-3Е (БТР-4) та система управління вогнем» (до проведення заняття залучався начальник служби озброєння технічної частини в/ч 3066);

з навчальної дисципліни «Бойове застосування озброєння», тема «Призначення, загальна будова, робота частин та механізмів, порядок неповного розбирання та складання після неповного розбирання, порядок обслуговування новітніх зразків зброї AR-15 (США), кулемет FN Minimi (Бельгія), пістолет SigSauer (Німеччина)» (до проведення заняття залучався інструктор з вогневої підготовки управління державної служби охорони України);

з навчальної дисципліни «Бойове застосування озброєння» за темою «Призначення, загальна будова, робота частин та механізмів, порядок неповного розбирання та складання після неповного розбирання, порядок обслуговування новітніх зразків зброї AR-15 (США), UAR-15 (Україна), UAR-008 (Україна)» (до проведення заняття залучався інструктор з вогневої підготовки в/ч 3057);

з навчальної дисципліни «Основи військово управління (у тому числі штабні процедури НАТО)» за темою «Процедура управління військами (TLP)» (до проведення заняття залучався начальник секції імітаційного моделювання Міжнародного міжвідомчого багатопрофільного центру підготовки підрозділів НГУ);

з навчальної дисципліни «Спеціальна фізична підготовка» за темою «Спеціальна фізична підготовка в умовах ведення бойових дій» (до проведення заняття залучався президент всеукраїнської федерації «ВІН ЧУН» М. Бойко).

26 та 27 вересня 2023 року у КІ НГУ було проведені інструкторсько-методичні заняття офіцером в/ч 3029 з курсантами 4-го року навчання і НПП. Метою заняття було передати досвід ведення бойових дій для впровадження його у підготовку майбутніх офіцерів та відповісти на актуальні питання. Під час занять було обговорено наступні теми за напрямками:

тактика, тактико-спеціальна підготовка – «Характеристика ведення штурмових дій противником. Сильні та слабкі сторони, способи ефективної протидії»;

вогнева підготовка – «Необхідні теоретичні знання та практичні вміння з вогневої підготовки, які повинен володіти командир підрозділу»;

інженерна підготовка – «Фортифікаційне обладнання позицій з урахуванням бойового досвіду підрозділів, що ведуть бойові дії

(влаштування нестандартних укриттів для о/с, лисячі нори, лежаки, протиосколкові накриття);

розвідка – «Порядок організації та ведення розвідки, доступні способи розвідки в підрозділах, що не мають власних розвідувальних органів (взвод, рота);

застосування БПЛА – «Використання БПЛА підрозділами НГУ під час ведення наступальних (штурмових) дій»;

медична підготовка – «Надання домедичної допомоги в бойових (секторах обстрілу та укриття) і небойових умовах».

Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу. У 2023 році після успішного проходження ліцензування сформовано нові освітні програми, у зміст яких запроваджено курси професійної військової освіти тактичного рівнів. Усі освітньо-професійні програми погоджені з Міністерством оборони України. Значна увага приділялась формуванню освітньої програми «Управління підрозділами оперативного призначення НГУ» спеціальності 253 Військове управління (за видами збройних сил), яка на відмінну від інших передбачає реалізацію таких освітніх компонентів як «Застосування БПЛА та БАК підрозділами оперативного призначення», «Артилерійське озброєння підрозділів оперативного призначення» тощо. На програму отримано рецензії командирів в/ч оперативного призначення.

Серед процедур і заходів системи внутрішнього забезпечення якості відповідно до пункту два частини другої статті 16 Закону України «Про вищу освіту» [13, ст. 16] важливе значення має здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм. Пропонувати зміни до освітніх програм та освітніх компонентів можуть чотири групи стейкхолдерів: здобувачі вищої освіти за освітніми програмами, випускники за освітніми програмами, представники роботодавців (замовників), представники академічної спільноти (науково-педагогічні працівники) [12]. Серед стейкхолдерів освітніх програм КІ НГУ є учасники бойових дій. Враховуючи зазначене, у червні 2023 року гарантми діючих освітніх програм на засіданні вченої ради були запропоновані проекти освітніх програм у новій редакції з урахуванням наданих пропозицій стейкхолдерами.

За результатами вивчення бойового досвіду у 2022-2023 навчальному році в освітній процес шляхом оновлення навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів впроваджено:

у дисципліну «Тактико-спеціальна підготовка» питання щодо застосування про-

грамного забезпечення «Кропива», її переваги, призначення та можливості; види спорядження (універсальні, різних видів бою та інших конкретних ситуацій), їх підбір для різних умов службово-бойової діяльності; розкриття змісту протоколу «March» – особливості дій військовослужбовців у різних умовах надання домедичної допомоги; кейси реалізації комплексу знань, умінь навичок групою військовослужбовців в умовах наближених до бойових (поєднання тактики, фізичної підготовки та медицини; забезпечення мінної безпеки та надання домедичної допомоги при мінно-вибухових травмах; використання програмного забезпечення «Кропива» та даних аеророзвідки для орієнтування на місцевості та визначення маршруту руху); порядок дій малих бойових груп при веденні бойових дій в місті, під час штурму будівлі, автомобіля, автобуса, особливості застосування бойових порядків під час виконання завдань; рекомендації щодо ефективної протидії тактиці дій підрозділів приватної військової компанії «вагнер» (широкого застосування штурмових загонів); інструкцію з організації та несення служби на блокпостах під час правового режиму воєнного стану;

у дисципліну «Спеціальна розвідка» питання щодо застосування сучасних технічних засобів спорядження у реалізації відомих способів розвідки; застосування різноманітного програмного забезпечення в управлінні БпЛА: їх переваги та недоліки; використання збройними силами російської федерації імітаторів повітряних цілей: яку небезпеку вони представляють силам та засобам ППО України та як їм протидіяти; використання збройними силами російської федерації під час широкомасштабної агресії розвідувально-ударних БпЛА тактичного рівня; методичні рекомендації підрозділам щодо боротьби з БпЛА іранського виробництва «SHANED-136» («ГЕРАНЬ-2»);

у дисципліну «Бойове забезпечення» «Методичні рекомендації з інженерного захисту будівель, споруд та дахів об'єктів критичної інфраструктури та Методичні рекомендації інженерного захисту елементів об'єктів критичної структури України від ураження засобами повітряного нападу противника (критичні елементи газотранспортної системи України);

у дисципліну «Загальна тактика» використання книги Крістофера Ларсена «Тактика бойової піхоти для малих підрозділів»; «Довідник резервіста»; «Методичні рекомендації «Організація, управління та вдосконалення системи вогню в сучасних умовах»»;

у дисципліну «Основи військового управління (у тому числі штабні процедури НАТО)» «Методичні рекомендації роботи штабного офіцера тактичної ланки»; «Методичні рекомендації з планування та організації бою за стандартами НАТО (штаб бригади (батальйону) та їх рівних);

у дисципліну «Службово-бойова діяльність підрозділів» «Інструкцію з організації та несення служби на блокпостах під час правового режиму воєнного стану»;

тощо.

Інформаційне забезпечення освітнього процесу. Інформаційне забезпечення освітнього процесу полягає в створенні інфраструктури та забезпеченні доступу до різноманітних джерел інформації. Актуальним стає використання навчальної та методичної літератури, сформованої учасниками бойових дій.

У КІ НГУ було впроваджено в освітній процес систему управління навчанням «MOODLE», що забезпечує доступ до всіх складових комплексів методичного забезпечення навчальних дисциплін. Також на базі «MOODLE» було створено дві електронні бібліотеки. Їх фонд налічує більше ніж 750 електронних джерел, зокрема, які відображають досвід ведення бойових дій.

За 2022-2023 навчальний рік отримано літературу також у друкованому вигляді від Головного управління НГУ та Іміджево-видавничого центру НГУ. Також у рамках співпраці з різними організаціями отримано в дарунок навчальну літературу, з яких 190 екземплярів від громадської організації «Реформація» у рамках проекту «Військо читає» [19].

Матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу. КІ НГУ замовлено для виготовлення «Тренажер вогневої та тактичної підготовки відділення оперативного призначення» для навчання та тренування в закритому приміщенні стрільців (одночасно на десяти напрямках), що дає можливість формувати навички стрільби без значних витрат боєприпасів.

В 2023 році для забезпечення освітнього процесу КІ НГУ сформовані заявки та додатково отримано пістолети Форт, штурмові та снайперські гвинтівки Форт і UAR, кулемети та гранатомети та інше озброєння.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного дослідження обґрунтовано змістові складові вивчення та впровадження бойового досвіду як передумови формування готовності майбутніх офіцерів до службово-бойової діяльності в освітньому процесі:

нормативно-правового – визначення процедури вивчення та впровадження бойового досвіду у нормативно-правових актах ВВНЗ;

кадрового – комплектування вакантних посад науково-педагогічних та педагогічних працівників військовослужбовцями, які брали участь у виконанні бойових (спеціальних) завдань; планування проходження стажування науково-педагогічними та педагогічними працівниками у районах виконання бойових (спеціальних) завдань з метою набуття бойового досвіду; проведення планових бінарних та додаткових занять до яких залучаються учасники бойових дій;

навчально-методичного – оновлення змісту діючих освітніх програм за результатами опитування стейкхолдерів, зокрема учасників бойових дій (за необхідності створення нових освітніх програм за більш актуальними спеціальностями); оновлення змісту навчально-методичного забезпечення за пропозиціями сформованими учасниками бойових дій;

інформаційного – використання навчальної та методичної літератури, сформованої учасниками бойових дій;

матеріально-технічного – отримання нових зразків озброєння, техніки, яке використовується в районах виконання бойових (спеціальних) завдань; розвиток тренажерної бази.

Подальші дослідження будуть присвячені експериментальній перевірці ефективності впровадження у процес підготовки майбутніх офіцерів вивчення та впровадження бойового досвіду як передумови формування у них готовності до службово-бойової діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Медвідь М.М., Ктігоров М.О., Медвідь Ю.І., Курбатов А.А., Пашинський А.В., Криворучко В.О. Врахування тенденцій воєнної політики України в організації освітнього процесу вищого військового навчального закладу. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*, 2022. Вип. 4. С. 29–37.
2. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>.
3. Медвідь М.М., Гавришук М.М. Обґрунтування необхідності здійснення досліджень щодо формування загальних компетентностей майбутніх офіцерів Національної гвардії України в процесі професійної підготовки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*, 2023. Вип. 2(54). С. 5–8.
4. Медвідь М.М., Бірюков О.І., Ніконенко А.М., Задорожний К.А., Повар О.В., Магмет Т.М. Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування у майбутніх офіцерів здатності до застосування штатного озброєння підрозділу.

- Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки», 2023. Вип. 2. С. 39–48.*
- Семенов М.В., Турський О.Ю. Обґрунтування необхідності здійснення досліджень щодо формування здатності майбутніх офіцерів здійснювати інженерне забезпечення підрозділу НГУ у процесі професійної підготовки. *Вісник науки та освіти*, 2023. № 6(12). С. 600–609.
 - Шевченко Т. І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє. Зібрання творів: У 6 т. Київ, 2003. Т. 1: Поезія 1837–1847. С. 348–354.
 - Американські військові використовують уроки війни в Україні. *Голос Америки*, 16.04.2022. URL: <http://surl.li/lxnrg> (дата звернення: 12.10.2023).
 - Яковенко Є.С., Бєлай С.В., Волков І.М. Запровадження бойового досвіду в освітній процес Національної академії Національної гвардії України під час вивчення загальновійськових дисциплін. *Честь і закон*, 2022. № 4(83). С. 144–148.
 - Карпенко, А. Інноваційний досвід та його впровадження в освітній процес. *Дидаскал. Упровадження інновацій як чинник єдності педагогічної теорії та освітньої практики*, 2013. № 13. С. 404–408.
 - Доктрина з вивчення та впровадження досвіду у Збройних Силах України: затв. Генеральним штабом ЗСУ від 03.07.2020 р. № 1928/НВГШ. 28 с.
 - Про затвердження Інструкції з вивчення та впровадження досвіду виконання бойових (спеціальних) завдань НГУ під час відсічі збройної агресії: наказ Командувача НГУ від 10.11.2022 № 390. 19 с.
 - Медвідь М.М., Ктиторів М.О., Медвідь Ю.І., Поляков В.Ю., Гавришук М.М., Вишневецька Я.А. Залежність розвитку системи внутрішньої забезпечення якості від впровадження досвіду практичної діяльності в освітній процес закладу вищої освіти. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки», 2023. Вип. 1. С. 13–19.*
 - Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://surl.li/jhtp> (дата звернення: 12.10.2023).
 - Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1187. URL: <http://surl.li/ruki> (дата звернення: 12.10.2023).
 - Положення про систему внутрішнього забезпечення якості у Київському інституті Національної гвардії України від 06.10.2023 р. URL: <http://surl.li/mcajx> (дата звернення: 12.10.2023).
 - Про затвердження Інструкції про порядок організації і проведення військового стажування (практики) слухачів та курсантів Національної академії Національної гвардії України: наказ командувача Національної гвардії України від 17.09.2018 № 563.
 - Зуб О.В., Таймасов Ю.С., Турчинов А.В., Алфімова А.Д., Пальчик О.О. Бінарні заняття з дисципліни природничого циклу як інтеграційна форма підготовки майбутніх офіцерів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 2021. № 1(1). С. 134–145.
 - Ананченко Ю.М., Вороніна Н.К., Скороходова Л.І. Бінарне заняття як форма реалізації міждисциплінарних зв'язків у процесі підготовки студентів в умовах закладу фахової передвищої освіти: з досвіду машинобудівного коледжу сумського державного університету. *Фізико-математична освіта*, 2020. Вип. 3 (1). С. 19–24.
 - Програма «Військо читає». URL: <https://format.ua/catalog/vijsko-chitae> (дата звернення: 12.10.2023).
- ### References
- Medvid, M., Ktitorov, M., Medvid, Yu., Kurbatov, A., Pashynskiy, A., & Kryvoruchko, V. (2022). Taking into account the trends of the military policy of Ukraine in the organization of the educational process of the higher military educational institution. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series Pedagogical Sciences*, 4: 29–37 [in Ukr.].
 - On the National Guard of Ukraine: Law of Ukraine dated March 13, 2014, No. 876-VI. Retrieved 12.10.2023, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> [in Ukr.].
 - Medvid M., & Havryshchuk M. (2023). Justification for the need to conduct research on the formation of general competencies of future officers in the process of professional training in the national guard of Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Military-Special Sciences*, 2 (54): 5–8 [in Ukr.].
 - Medvid, M., Biriukov, O., Nikonenko, A., Zadorozhnyi, K., Povar, O., & Magmet, T. (2023). Experimental verification the effectiveness of pedagogical conditions of formation in future officers the ability to use of standard weapons of the unit. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series Pedagogical Sciences*, 2: 39–48 [in Ukr.].
 - Semenov, M., & Turskyi, O. (2023). Substantiation of the need for research on the formation of the ability of future officers to provide engineering support to the NGU unit in the process of professional training. *Bulletin of Science and Education*, 6(12): 600–609 [in Ukr.].
 - Shevchenko T. (2003). To the dead, the living, and the unborn compatriot in Ukraine and not in Ukraine my friendly message. Collected works: In 6 vol. Volume 1: Poetry 1837–1847 (PP. 348–354) [in Ukr.].
 - The US military uses the lessons of the war in Ukraine. *Voice of America*, 16.04.2022. Retrieved 12.10.2023, from <http://surl.li/lxnrg> [in Ukr.].
 - Yakovenko, Ye.S., Bielai, S.V., Volkov, I.M. (2022). Implementation of combat experience in the educational process of the National Academy of the National Guard of Ukraine during the study of combined military disciplines. *Honor and law*, 4: 144–148 [in Ukr.].
 - Karpenko, A. (2013). Innovative experience and its implementation in the educational process. *Didaskal*, 13: 404–408 [in Ukr.].
 - Doctrine for the study and implementation of experience in the Armed Forces of Ukraine. General Staff of the Armed Forces dated July 3, 2020 No. 1928/NVGS. 28 p. [in Ukr.].
 - On the approval of the Instructions for the study and implementation of the experience of performing combat (special) tasks of the NGU during the repulsion of armed aggression: order of the Commander of the NGU dated November 10, 2022 No. 390. 19 p. [in Ukr.].
 - Medvid, M., Ktitorov, M., Medvid, Yu., Poliakov, V., Havryshchuk, M., & Vyshnevska, Y. (2023). Dependence of the development of the internal quality assurance system on the implementation of the experience of practical activities in the educational process of the institution of higher education. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series Pedagogical Sciences*, 1: 13–19 [in Ukr.].
 - On higher education: Law of Ukraine dated July 1, 2014 No. 1556-VII. Retrieved 12.10.2023, from <http://surl.li/jhtp> [in Ukr.].
 - On the approval of the Licensing conditions for conducting educational activities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 30,

- 2015 No. 1187. Retrieved 12.10.2023, from <http://surl.li/ruki> [in Ukr.].
15. Regulations on the internal quality assurance system at the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine of 06.10.2023. Retrieved 12.10.2023, from <http://surl.li/mcajx> [in Ukr.].
 16. On Approval of the Instruction on the Procedure for Organizing and Conducting Military Internships (Practical Training) for Students and Cadets of the National Academy of the National Guard of Ukraine: Order of the Commander of the National Guard of Ukraine of 17.09.2018 No. 563 [in Ukr.].
 17. Zub O., Taimasov Y., Turchynov A., Alfimova L., & Palchyk O. (2021). Binary classes in natural science disciplines as an integrative form of training future officers. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical sciences*, 1(1):134–145 [in Ukr.].
 18. Ananchenko Y., Voronina N., & Skorokhodova L. (2020). Binary class as a form of implementation of interdisciplinary relations in the process of training students in the conditions of a professional higher education institution: from the experience of the College of Mechanical Engineering of Sumy State University. *Physical and mathematical education*, 3(1): 19–24 [in Ukr.].
 19. Program "The Army Reads". Retrieved 12.10.2023, from <https://format.ua/catalog/vijsko-chitae> [in Ukr.].

MEDVID Mykhailo

Doctor of Sciences in Economic, Professor, Deputy Head of Educational and Methodological Work,
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

KRYVORUCHKO Vitalii,

Chief of Course 2 of Faculty Providing of State Security,
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

KURBATOV Artem,

Teacher of the Department of Tactics and Tactical Special Training,
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

HAVRYSHCHUK Mykhailo,

Head of the Internal Quality Assurance Department of the Educational Process,
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

NIKONENKO Andrii

Fire Training Instructor – Head of the Shooting Range,
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

SEMENOV Mykola

Acting Teacher of the Department of Combat and Logistics Support
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

THE STUDY AND IMPLEMENTATION OF COMBAT EXPERIENCE AS A PREREQUISITE FOR THE FORMATION OF THE READINESS OF FUTURE OFFICERS FOR SERVICE AND COMBAT ACTIVITIES

Summary. *The invasion of Ukraine in 2022 by the Russian Federation (which is part of the Russian-Ukrainian war unleashed by the Russian Federation in 2014) significantly affects changes in the organization of the educational process of a higher military educational institution. Today, the military units of the National Guard of Ukraine perform functions that are atypical for peacetime, in particular: participation in the implementation of martial law measures, participation in the implementation of territorial defense tasks. The changes draw the attention of the organizers of the educational process of a higher military educational institution to review the achievement of programmatic learning outcomes for future officers. The above is a practical problem, which is the need to create new pedagogical conditions for the formation of the future officer's readiness for service and combat activities and the main one is the study and implementation of combat experience in the educational process.*

Methods: analysis and synthesis.

Results. *Based on the results of the study, the structure of the pedagogical condition for the formation of future officers' readiness for service and combat activities "study and implementation of combat experience" is substantiated.*

Originality. *The structure of the pedagogical condition for the formation of future officers' readiness for service-combat activity "study and implementation of combat experience" is described by the components of the educational process:*

regulatory and legal – determination of the procedure for studying and implementing combat experience in the normative legal acts of the military educational institution;

personnel – filling vacant positions of scientific and pedagogical and teaching staff with servicemen who participated in combat (special) missions; planning internships for scientific and pedagogical and teaching staff in areas of combat (special) missions to gain combat experience; conducting planned binary and additional classes involving combatants;

educational and methodological – updating the content of existing educational programs based on the results of a survey of stakeholders, including combatants (if necessary, creating new educational programs in more relevant specialties); updating the content of educational and methodological support based on proposals made by combatants;

informational – use of educational and methodological literature created by combatants;

material and technical – obtaining new models of weapons and equipment used in the areas of combat (special) missions; development of the training base.

The article considers the implementation of a certain pedagogical condition by its structure in the educational process on the example of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine.

Keywords: *educational process; pedagogical conditions; readiness; future officers; cadets; combat experience; higher military educational institution; Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine.*

Одержано редакцією 15.10.2023
Прийнято до публікації 28.10.2023

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-4->

 <https://orcid.org/0000-0002-8891-8662>

ВОРОНА Валентин Володимирович

доктор філософії, старший викладач – начальник фізичної підготовки і спорту
катодр загальновійськових дисциплін,
Інститут Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія»
e-mail: Crowvalentin@gmail.com

 <https://orcid.org/0009-007-2720-1821>

БОБЧИНЕЦЬ Олексій Олексійович

начальник навчального курсу,
Інститут Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія»
e-mail: aleksejbobcinec@gmail.com

УДК 378.018.8.011.3-051:796(045)

**ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

У статті розглянуто перспективи реалізації системних змін у підготовці майбутніх учителів фізичної культури в умовах динамічного інформаційно-освітнього середовища.

Наголошено на важливому значенні формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури в умовах європейського освітнього простору, що відкриває нові можливості не тільки для здобуття освіти, а й для розвитку європейського ринку праці. Здійснено наукове обґрунтування поняття «професійна мобільність».

Висвітлено основні аспекти формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури, акцентовано на впровадженні в освітній процес нових інноваційних стратегій, підходів та технологій, що сприяють формуванню професійної мобільності майбутніх фахівців.

Акцентовано увагу на необхідності розроблення теоретичного, методичного та практичного забезпечення, щодо формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури.

Зазначено, що вплив професійної мобільності на сучасну підготовку майбутніх учителів фізичної культури є визначальним вектором в удосконаленні педагогічних програм та методів навчання.

Встановлено, що забезпечення мобільності майбутніх учителів фізичної культури допомагає їм розвивати гнучкість та адаптованість до змін в освітньому середовищі, сприяє покращенню якості освіти та підвищенню їх професійного рівня.

Ключові слова: професійна мобільність, професійна підготовка, майбутні учителі фізичної культури, інноваційні стратегії.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний світ переживає шалений розвиток та постійні зміни у різних сферах життя, включаючи технологічні та соціокультурні трансформації. Цей стрімкий прогрес створює нові виклики і можливості для розвитку професійних кар'єр та освітніх траєкторій. Модернізація вищої освіти в сучасних соціально-економічних умовах спрямована на розвиток інноваційної діяльності освітніх установ. Це зумовлює необхідність набуття освітнього та кваліфікаційного рівня, відповідного до індивідуальних здібностей та прагнень кожного студента. Важливим аспектом цього переходу є забезпечення мобільності молодих фахівців на ринку праці.

Сучасна реальність вимагає від освітніх інституцій більшої гнучкості та адаптивності для гарантування студентам освіти, що відповідає вимогам сьогодення. Забезпечення мобільності майбутніх фахівців стає важливою метою для освітніх інститутів, оскільки це сприяє розвитку кар'єрних можливостей студентів та їхньому успішному впровадженню у різноманітні галузі та професії. Компромісним рішенням може стати розробка нових підходів до підготовки кадрів, що забезпечують випускникам вищів високий рівень розвитку професійної мобільності, конкурентоспроможності, самоактуалізації та самореалізації.

І. Герасимова і О. Лученко акцентують, що настав час суттєвих соціальних трансформацій, час нестабільності, відсутності впевненого прогнозування майбутнього. Авторки переконані, що успіх буде супроводжувати тих, хто швидко реагує на зміни, пристосовується до нових реалій, здатний адекватно реагувати на ситуацію, оновлювати свої знання та при потребі – перенавчатися, тобто проявляти мобільність [1, с. 57].

Відтак, сучасна освітня система стикається з безпрецедентними змінами і викликами, з розвитком технологій, глобалізацією і ростом інтернаціональних зв'язків, що стає важливим завданням підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної мобільності. Саме для якісної підготовки майбутніх фахівців необхідна розробка концептуальних підходів до впровадження нової освітньої парадигми в сучасних соціокультурних умовах, визначення та використання психологічних можливостей професійної освіти, що забезпечує ціннісне та особистісно-професійне самовизначення майбутніх учителів фізичної культури.

У цьому контексті забезпечення мобільності на ринку праці передбачає створення ефективних систем навчання, які дозволяють студентам розвивати навички, знання та компетенції, необхідні для успішного виконання різних завдань та подолання викликів у сучасному світі. Як зазначає Т. Ритова зі співавторами, чим більша мобільна концепція професійної підготовки, тим конкурентоздатніша та освітня структура вищої школи, яка цю концепцію здійснює [2, с. 127].

Незважаючи на певний рівень вивченості теми нашого дослідження, проблема лишається дискусійною і науково значимою, оскільки професійна мобільність як головний аспект формування якості освіти майбутніх учителів фізичної культури, має потенціал значно покращити підготовку фахівців у цій галузі, а також допоможе виявити нові стратегії та підходи до підготовки майбутніх вчителів фізичної культури, які відповідають вимогам сучасного освітнього середовища та сприяють підвищенню їхньої компетентності та професійної мобільності.

Аналіз досліджень і публікацій. Професійну мобільність як проблему вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Так, різні аспекти змісту поняття «професійна мобільність» розглядали Л. Амирова, Н. Денисенко, Ю. Калиновський, Є. Іванченко, А. Сушенцева, Б. Ігошев та ін.; проблему підготовки майбутніх учителів фізичної культури за кордоном вивчали О. Берест, Н. Борисенко, М. Василенко, Н. Волкова, І. Гасюк та ін.; педагогічні підходи до формування готовності майбутніх педагогів до професійної мобільності у закладах вищої освіти вивчали І. Богданова, А. Ващенко, А. Домініеллі, Д. Гласс, Р. Пріма, І. Хом'юк та ін.; проблему професійної мобільності у міжнародному контексті аналізували В. Бобрицька, Н. Василенко, Ю. Войнар, Д. Наварецький та ін.

На переконання Є. Захаріної, у сучасний період існує суспільний запит на виховання майбутнього вчителя фізичної культури як творчої особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі нестандартні рішення [3, с. 194].

Мета дослідження – розкриття сутнісних характеристик та головних чинників професійної мобільності як основи формування якості освіти майбутніх учителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. Як вже було зазначено, сучасна педагогічна концепція «професійна мобільність» потребує завершеного та обґрунтованого наукового аналізу. Аналізуючи професійну мобільність, Н. Дячок наголошує, що в умовах, коли суспільство переживає трансформацію, більша частина населення якого обтяжена матеріальними проблемами, мобільність особистості виступає як виживання й досягнення успіху в конкурентному середовищі [4, с. 133]. Однією з причин актуальності цього питання, на переконання Н. Латуши є те, що нині віддається перевага фахівцям, які володіють декількома суміжними професіями, тобто, мобільність можна розглядати як індивідуальну професіоналізацію [5, с. 7].

У словникових виданнях поняття «мобільність» (лат. *mobilis* – рухливий) визначають як: – здатний до швидкого пересування і дій (*Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005*); – здатність людини до переміщення та адаптації до нового професійного оточення (*С. Ожегов, 1987*).

У світлі досліджуваної проблеми цікавою є наукова позиція Л. Сушенцевої, яка вказує, що вивчення цього явища з погляду філософії, соціології, економіки, демографії дало змогу диференціювати уявлення про мобільність, з'ясувавши, що вона може бути вертикальною і горизонтальною, індивідуальною і груповою, внутрішньогенераційною і міжгенераційною; соціальною, трудовою, культурною, міжпрофесійною, професійною тощо (*Л. Сушенцева, 2016*).

Р. Пріма тлумачить поняття «мобільність» – як взаємодію, педагогічну гнучкість, потребу у професійній самореалізації через необхідний і достатній рівень професійної компетентності, схильність до педагогічної творчості та готовність до інноваційних змін (*Р. Пріма, 2009*). Н. Гришанова вбачає у цьому понятті – гнучкість мотивації, рухливість, свідоме ламання стереотипів (*Н. Гришанова, 2002*).

Розрізняють такі види мобільності: академічна, культурна, професійна, соціальна, територіальна, трудова. З цих видів нас цікавить професійна мобільність, тому більш детально зупинимося на її характеристиці.

Тлумачення терміну «професійна мобільність» має інші акценти та інтерпретації, залежно від контексту і наукової позиції дослідників.

Професійну мобільність визначають: – як інтегровану якість особистості, що необхідна для її успішної життєдіяльності в умовах сучасного ринку праці (*Л. Сушенцева, 2016*); – як готовність особистості досить швидко й успішно оволодівати новою технікою й технологією, набувати знань та умінь, які забезпечують ефективність нової професійно орієнтова-

ної діяльності (Р. Пріма, 2022); – як процес переходу індивіда або професійної групи з однієї професійної позиції в іншу (І. Шпекторенко, 2017); – як інтегрована якість особистості, що виявляється в здатності успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності із залученням правової сфери (Н. Брижак, 2016); – як вміння ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у згаданих сферах та порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого згідно з аналізом економічної і соціальної ситуації в держав (Є. Іванченко, 2005).

Професійна мобільність, на думку Н. Брижак, виступає кар'єрним ліфтом, який рухається як з низу до верху, так і зверху до низу, та представляє різні варіації для самореалізації [6, с. 68].

У цьому контексті вмотивованим і виваженим є визначення Н. Денисенко, що маркує професійну мобільність як інтегровану якість здобувачів вищої освіти, що складається із сукупності їхньої особистісної мобільності і характеризується здатністю адаптуватися до трансформаційних процесів, можливістю навчатися у закладах вищої освіти не за постійним місцем навчання та умінням виходити за межі основного змісту майбутньої професійної діяльності [7, с. 315].

Тобто, дослідники розглядають поняття «професійна мобільність» в двох аспектах: як комплексну характеристику особистості та як сукупність індивідуальних якостей. Така багатосторонність у визначенні цієї категорії характеризується тим, що фахівець може бути мобільним, якщо він має певні особистісні та професійні якості, але його мобільність може виявлятися тільки в його діяльності, і говорити про рівень мобільності можливо лише за умови її реалізації в професійній діяльності.

Особливий інтерес у нас викликали дослідження, що акцентують увагу на формуванні та розвитку професійної мобільності учителів фізичної культури. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури повинна організовуватись на принципах інноваційності та мобільності. Модернізація вищої фізкультурної освіти є складним і неоднозначним процесом за своєю формою та різноманітністю проявів.

Особливу увагу у межах вивчення даного питання привертають погляди І. Шаповалової, яка вважає, що підґрунтям професійної мобільності майбутнього вчителя фізичної культури повинні слугувати спеціальна, а також соціальна та особистісна підготовка. Авторка визначає, що вдосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури знаходиться в прямій залежності не лише від правильної орієнтації студента в процесі навчання на спеціальних заняттях, але й від загальної методичної забезпеченості та практичної озброєності, одержаної у всьому різноманітті дисциплін, що вивчаються [8, с. 204].

Конструктивним для нас є наукова позиція Р. Пріми про те, що у процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури також потрібно враховувати, що на внутрішньому ринку праці педагогічна мобільність заявляє про себе як «сходінка» вертикального просування, а «формуванню мобільності сприяє фахова діяльність вчителя за умови його самоосвіти і саморозвитку (розгорнута мережа бібліотек, спортивних комплексів, засоби масової інформації, теле-відео-комунікації, Інтернет тощо), як важливі щаблі вертикальної освітньої циркуляції» [9, с. 38].

Слід зауважити, що мобільність у педагогічній сфері, зокрема у фізичному вихованні, як слушно підтверджує Н. Денисенко – це особлива якість особистості, що формується в процесі навчання, тренування і виховання та має найважливіший вплив на професіоналізм майбутнього вчителя фізичної культури. Професійна мобільність вчителя фізичної культури, на переконання авторки, проявляється в інтересі до процесів індивідуалізації в спорті й соціалізації людей з особливими потребами із урахуванням нових цілей і цінностей освітньо-оздоровчо-рекреаційного процесу, як зміна положення людини на ринку праці [10, с. 34].

Л. Сущенко вважає, що педагогічна практика є одним зі складників професійної мобільності майбутніх вчителів фізичної культури. На переконання авторки, саме педагогічна практика передбачає оволодіння студентами формами організації позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи, формування у них на базі одержаних знань професійних вмінь і навичок [11, с. 103].

На нашу думку, всі означені позиції свідчать про важливу роль професійної мобільності для професійного становлення фахівця.

Ми впевнені, що професійна мобільність майбутнього вчителя фізичної культури ґрунтується на педагогічній культурі і професійній компетентності. Це спрямовує майбутнього фахівця на різноплановість вибору статусних позицій, професійного розвитку, швидкої адаптованості, прагнення активно змінити несприятливі ситуації. Важливо, щоб випускник закладу вищої освіти був готовий удосконалювати та поглиблювати свої інтелектуаль-

ні здібності у своїй фаховій діяльності та мав змогу виходити за межі власних можливостей, виходячи за рамки звичного.

Не випадково Є. Приступа та С. Криштанович обстоюють думку, що професійна компетентність майбутніх учителів фізичної культури, яка формується у закладах вищої освіти, – це кваліфікаційна характеристика індивіда, що сформована в закладі вищої освіти та охоплює теоретичний багаж знань, практичних навичок, світогляд і громадську позицію, що в майбутньому гарантуватиме успішне виконання професійних обов'язків у навчальній та виховній діяльності в освітніх закладах. На переконання науковців, «саме професійна компетентність лежить в основі формування професійної мобільності особистості в майбутніх учителів фізичної культури, зокрема, потрібно акцентувати увагу на їхній самоосвіті, саморозвитку та самореалізації» [12, с. 106].

Досліджуючи методологію формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури Л. Голуб, Є. Шаповал стверджують, що закладам вищої освіти потрібно відмовитися від вузькофахового підходу в спортивно-педагогічній підготовці студентів на користь міждисциплінарного й інтегративного підходів, що відповідає науковій парадигмі фізкультурної освіти; створювати необхідні умови для заохочення викладачів до розроблення елективних спецкурсів і спецпрактикумів для студентів, які забезпечуватимуть особистісну мотивацію та прагнення до опанування майбутньою професією; уникати застосування антипедагогічних методів залучення студентів до творчої діяльності, шукати ефективні способи їхньої мотивації до творчої самореалізації [13, с. 43].

Змістовним, з нашої точки зору, є висновки О. Квасниці, яка з групою науковців відзначає, що формування професійної мобільності у майбутніх фахівців сфери фізичної культури і спорту обумовлено широким спектром видів діяльності, до яких має бути підготовлений фахівець, зокрема: педагогічної, організаційно-управлінської та рекреаційної. Авторами наголошено, що для успішної адаптації до трудової діяльності та можливості оптимальної перебудови при зміні виду діяльності у фахівця має бути сформована професійна мобільність за рахунок формування професійних компетенцій з широкого спектру видів майбутньої професійної діяльності [14, с. 56].

Підвищення функціональності та ефективності освітнього процесу у закладах вищої освіти, що сприяє розвитку особистості студента через розвиток професійної мобільності, може забезпечуватись певним способом організації навчального процесу – профілізацією процесу навчання, що забезпечує спеціалізовану підготовку при одночасному збереженні цілісної системи універсальної підготовки. Отже, доцільним способом розвитку професійної мобільності випускника є профілізація професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у закладах вищої освіти, що розглядається нами як процес спеціалізованої підготовки за одночасного забезпечення універсальності підготовки, в якому за рахунок зміни у змісті та організації освітнього процесу створюються умови для професійного розвитку студентів. Профілізація професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури забезпечує розширення вузькоспеціалізованих компетенцій у студентів у процесі навчання у виші, що створює широкі можливості для ефективної адаптації випускника у майбутній професійній діяльності.

Процес формування професійної мобільності залежить від низки чинників, серед яких першочергове значення має модернізація системи вищої освіти, а також впровадження в освітній процес сучасних інформаційних технологій, наявність запасу фахових знань та чітке усвідомлення своїх професійних обов'язків.

Професійна мобільність майбутніх учителів фізичної культури викликана прагненням до набуття більш якісних освітніх і професійних компетенцій. Сучасний процес професійної підготовки спрямований на оволодіння професійними компетенціями, що забезпечують продуктивне виконання певних видів професійної діяльності та розглядаються як інтегративні характеристики якості підготовки випускника. Ми погоджуємося з тим, що розвиток професійних компетенцій та адаптивно важливих якостей у структурі професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури стає можливим за дотримання таких умов, як:

- засвоєння різноманітних компетенцій, які включають не лише професійні навички в області фізичної культури, але й такі навички, як комунікація, лідерство та толерантність;
- розвиток навичок адаптації до динамічного освітнього та соціального середовища, що дозволяє ефективно функціонувати в різних умовах;
- постійне оновлення та розширення професійних знань та вмінь, включаючи участь у семінарах, тренінгах та професійних спільнотах;
- розуміння інших областей знань та їх впливу на фізичну культуру для покращення якості навчання та розвитку;

- здобуття досвіду та знань у міжнародному контексті через участь у міжнародних програмах обміну або стажуванні;
- використання соціальних мереж та професійних платформ для обміну досвідом та співпраці з колегами у галузі фізичної культури;
- забезпечення вищим навчальним закладом структури та ресурсів для підтримки професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури, включаючи можливості стажування та участі у проектах.

Ці умови створюють базу для успішного розвитку професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури.

Сучасне розуміння поняття «мобільність» не обмежується лише переміщеннями в структурі зайнятості. Проблема мобільності має, на сьогодні, міждисциплінарний характер. Тому цілком правомірним є те, що найближчим часом поява єдиного, загальноприйнятого визначення концепту «професійна мобільність» є мало ймовірним.

Професійна мобільність майбутніх учителів фізичної культури в розумінні нашого дослідження визначається як їхнє вміння швидко та якісно освоювати суміжні види професійної діяльності, а також готовність до ефективної адаптації на сучасному ринку праці. Це забезпечує можливість оптимальної перебудови в нових умовах та підвищує конкурентоспроможність майбутнього професіонала.

Для формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури використовувалися такі форми, методи та засоби, як:

- інформаційно-комунікаційні, наочні, словесні, кейс метод, аналіз практичної діяльності, спостереження, вправа, заохочення, приклад, створення ситуації успіху, змагання у колективі;
- лекції, семінари, практичні заняття, самостійна робота, тренінги, ділові ігри, конкурси, конференції, індивідуальні та колективні бесіди, тематичні вечори;
- професійно-орієнтовані ситуації, мультимедійні засоби, методичні розробки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Професійна мобільність є основою формування якості освіти майбутніх учителів фізичної культури, оскільки сучасні економічні умови, що вимагають швидкої адаптації фахівця до умов професійної діяльності та при необхідності її оперативного перепрофілювання, ставлять перед сферою освіти завдання розвитку людини, яка вільно володіє своєю професією, є конкурентоспроможною, компетентною та володіє професійною мобільністю.

Професійна мобільність передбачає активну адаптацію майбутніх учителів фізичної культури до професії, яка вже сама по собі є хорошим освітнім результатом. З іншого боку, професійна мобільність проявляється в баченні майбутнім фахівцем завдання найбільш повної особистісної самореалізації як стратегічної цілі життя. У цьому випадку професійна сфера майбутніх учителів фізичної культури стає одним із просторів їх досягнень.

Важливо відзначити, що майбутнім фахівцям не обов'язково досягати найвищого рівня професійного успіху, але важливо прагнути до такої професійної діяльності, яка забезпечить максимальну особистісну успішність. Успішність адаптації майбутніх учителів фізичної культури залежить від рівня виразності професійної мобільності.

Процес формування професійної мобільності майбутніх фахівців необхідно проектувати та реалізовувати з урахуванням етапів становлення суб'єктного досвіду навчально-професійної діяльності, а при організації освітнього процесу враховувати рівень його сформованості.

Професійна мобільність як якість формується у професійній діяльності, але певні її аспекти можуть і повинні бути розвинуті та сформовані в процесі професійної підготовки. Отже, якість професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури забезпечується коректним вибором педагогічного інструментарію. Водночас маємо врахувати, що на момент завершення вишу у майбутніх учителів фізичної культури може бути сформована професійна мобільність випускника, яку можна розглядати одним із етапів становлення професійної мобільності фахівця.

Подальші дослідження необхідно здійснити в напрямі виявлення взаємозв'язків та взаємовпливів різних компонентів професійної мобільності випускника на успішність професійної діяльності фахівця.

Список бібліографічних посилань

1. Герасимова І.Г. і Лученко О.В. До проблеми формування професійної мобільності майбутніх вчителів мистецьких дисциплін, *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*, 2023. №29. С. 57–62.
2. Ритова Т.В., Корольова Т.В., Крижановський В.М., Скрипнікова Л.В., Жуков І.О. Профільна освіта в школі – сучасні вимоги до дизайн-освіти. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура*, 2008. № 12. С. 121–128.

3. Захаріна Є.А. Професійна мобільність як сучасний підхід до формування якості освіти майбутніх вчителів фізичної культури. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2021. Вип. 74, Т. 2. С. 190–194.
4. Дячок Н. Мобільність педагога як шлях реалізації положень нової концепції педагогічної освіти. *Освітологічний дискурс: наукове фахове видання*, 2019. №1–2. С. 128–140.
5. Латуша Н.В. Поняття «Професійна мобільність» у педагогічному аспекті. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*, 2014. Вип. 42. Ч. 2. С. 6–9.
6. Брижак Н. Професійна мобільність як фахова якість майбутнього вчителя. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 2016. Вип. 1. С. 67–70.
7. Денисенко Н.Г. Теоретичні і методичні засади формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2021. 610 с.
8. Шаповалова І. Формування фахової компетентності майбутніх учителів фізичної культури в контексті підготовки до професійного самовдосконалення. *Педагогічний дискурс*, 2014. Вип. 17. С. 204–208.
9. Пріма Р.М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика [монографія]. Дніпропетровськ: ІМА-ПРЕС, 2009. 367 с.
10. Денисенко Н.Г. Професійна мобільність як фахова якість сучасного вчителя фізичної культури. *Молодий вчений*, 2018. № 12.1 (64.1). С. 30–35.
11. Сущенко Л.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту: інформаційний аспект. *Наукові праці. Серія: Педагогіка* [Київ], 2000. № 7. С. 100–103.
12. Приступа Є., Криштанович С. Професійна мобільність майбутніх учителів фізичної культури як умова конкурентності щодо надання освітніх послуг. *Освітні обрії*, 2000. № 2(51). С. 105–109.
13. Голуб Л., Шаповал Є. Методологія формування професійної динамічності та її значення в процесі становлення компетентності вчителя фізичної культури. *Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць*. 2019. Вип. 26(1). Ч.1. С. 42–46.
14. Квасниця О.М., Квасниця І.М., Флерчук В.В. Формування професійної мобільності майбутнього фахівця сфери фізичної культури і спорту під час проходження практики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 2022. №3(148). С. 56–61. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.3\(148\)](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.3(148)). 13.

References

1. Gerasimova, I.G. and Luchenko, O.V. (2023). To the problem of the formation of professional mobility of future teachers of art disciplines, *Scientific Journal of the NPU named after M.P. Drahomanova. Series 14. Theory and methods of art education*, 29: 57–62 [in Ukr.].
2. Rytova, T.V., Koroleva, T.V., Kryzhanovskiy, V.M., Skrypnikova, L.V., Zhukov, I.O. (2008). Professional education at school – modern requirements for design education. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts. Art history. Architecture*, 12: 121–128 [in Ukr.].
3. Zakharina, E.A. (2021). Professional mobility as a modern approach to the formation of the quality of education of future physical education teachers. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, 74(2): 190–194 [in Ukr.].
4. Dyachok, N. (2019). Teacher mobility as a way to implement the provisions of the new concept of pedagogical education. *Educational discourse: scientific specialist edition*, 1–2: 128–140 [in Ukr.].
5. Latusha, N.V. (2014). The concept of "Professional mobility" in the pedagogical aspect. *Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after M. Kotsyubynskiy. Series: Pedagogy and psychology*, 42(2): 6–9 [in Ukr.].
6. Bryzhak, N. (2016). Professional mobility as a professional quality of the future teacher. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social work*, 1: 67–70 [in Ukr.].
7. Denysenko, N.G. (2021). Theoretical and methodical principles of formation of professional mobility of future teachers of physical education: Theses of Doctor Science Dissertation. Kyiv. 610 p. [in Ukr.].
8. Shapovalova, I. (2014). Formation of professional competence of future physical education teachers in the context of preparation for professional self-improvement. *Pedagogical discourse*, 17: 204–208 [in Ukr.].
9. Prima, R.M. (2018). Formation of professional mobility of the future primary school teacher: theory and practice [monograph]. Dnipropetrovsk: IMA-PRESS. 367 p. [in Ukr.].
10. Denysenko, N.G. (2018). Professional mobility as a professional quality of a modern physical education teacher. *Young scientist*, 12.1(64.1): 30–35 [in Ukr.].
11. Sushchenko, L.P. (2000). Professional training of future physical education and sports specialists: informational aspect. *Scientific works. Series: Pedagogy* [Kyiv], 7: 100–103 [in Ukr.].
12. Pristupa, E., Kryshchanovich, S. (2000). Professional mobility of future physical culture teachers as a condition for competitiveness in the provision of educational services. *Educational horizons*, 2(51): 105–109 [in Ukr.].
13. Golub, L., Shapoval, E. (2019). The methodology of the formation of professional dynamism and its importance in the process of developing the competence of a physical culture teacher. *Pedagogical education: theory and practice: collection of scientific papers*, 26(1). Vol. 1: 42–46 [in Ukr.].
14. Kvasnytsia, O.M., Kvasnytsia, I.M., Flerchuk, V.V. (2022). Formation of professional mobility of the future specialist in the field of physical culture and sports during practice. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, (3(148): 56–61 [in Ukr.]. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.3\(148\)](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.3(148)). 13.

VORONA Valentyn

PhD, Senior lector – Head of Physical Training and Sports, Chair of the Combined Arms Disciplines Naval Forces Institute of the National University «Odesa Maritime Academy»

BOBCHYNETS Oleksii

Head of training course,
Institute of the National University «Odesa Maritime Academy»

PROFESSIONAL MOBILITY AS THE BASIS OF FORMING THE QUALITY OF EDUCATION OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS

Summary. The article examines the prospects of implementing systemic changes in the training of future physical education teachers in the conditions of a dynamic informational and educational environment. The important importance of forming the professional mobility of future physical culture teachers in the conditions of the European educational

space is emphasized, which opens up new opportunities not only for obtaining an education, but also for the development of the European labor market. Scientific substantiation of the concept of «professional mobility» has been carried out. The main aspects of the formation of the professional mobility of future physical culture teachers are highlighted, the emphasis is on the introduction of new innovative strategies, approaches and technologies that contribute to the formation of the professional mobility of future specialists into the educational process. Emphasis is placed on the need to develop theoretical, methodical and practical support for the formation of professional mobility of future physical education teachers. It is noted that the influence of professional mobility on the modern training of future physical culture teachers is a determining factor in the improvement of pedagogical programs and teaching methods. It has been established that ensuring the mobility of future physical culture teachers helps them develop flexibility and adaptability to changes in the educational environment, contributes to improving the quality of education and raising their professional level.

Keywords: professional mobility; professional training; future physical culture teachers; innovative strategies.

Одержано редакцією 30.10.2023
Прийнято до публікації 20.11.2023

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-4->

 <https://orcid.org/0000-0002-0002-2803>

ШАФОРСТ Юлія Анатоліївна

кандидатка хімічних наук, доцентка, завідувачка катедри хімії та наноматеріалознавства,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: zdoryulia@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0002-0288-4255>

ЛУТ Олена Артурівна

кандидатка хімічних наук, доцентка, доцентка катедри хімії та наноматеріалознавства,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: lutlen@ukr.net

 <https://orcid.org/0009-0000-5841-1708>

СМАЛИУС Віктор Васильович

кандидат хімічних наук, доцент, доцент катедри хімії та наноматеріалознавства,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: smalyusvv@vu.cdu.edu.ua

 <https://orcid.org/0009-0007-5769-1884>

ШЕВЧЕНКО Олександр Петрович

кандидат хімічних наук, доцент, доцент катедри хімії та наноматеріалознавства,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: pogrebniak_oleg@vu.cdu.edu.ua

УДК 37.091.315.7-059.2:54(045)

ХАКАТОН ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД ВИВЧЕННЯ ХІМІЇ

Розглядаються теоретичні та практичні питання підготовки, організації та проведення освітніх хакатонів у закладах загальної середньої та вищої освіти. Зроблено припущення, що хакатон може стати інноваційним форматом при вивченні хімії. Розглянуто можливі функції хакатону в освітньому процесі та зосереджена увага на доцільності використання хакатону.

Окреслено етапи проведення хакатону, його цілі та завдання. Описано метод проведення хакатону як нового виду навчальної діяльності; доведено його актуальність у сучасному освітньому процесі; проаналізовано важливість цього методу у формуванні компетентної особистості; перераховані правила та поради, які сприяють успішному проведенню заходу, описані можливі ризики, з якими можуть зіткнутися організатори та учасники під час хакатону, зазначені їх причини та способи уникнення для хакатонів різних типів; проаналізовано етапи хакатону та описано правила успішного проведення кожного з них.

Освітній хакатон, проведений авторками статті з метою покращення методів взаємодії викладача та учнів у межах викладання хімії, дозволив вирішити низку нагальних питань, отримати вагомі результати. Проведення хакатону в системі хімічної освіти може створювати та зміцнювати активне навчання, креативне мислення, мультидисциплінарну командну роботу, інновації та генерацію нових ідей. Він також включає численні процеси обміну знаннями, інтеграції та створення, а також навчальне середовище, яке дозволяє здобувачам освіти використовувати свої фактичні та процедурні знання у кумедний, мотивуючий та спільний спосіб.

Впровадження хакатонів в освітній процес активізує ключові компетентності учасників, зокрема розвиток соціальної, громадянської, інформаційної та комунікативної компетентностей.

Ключові слова: хакатон; STEM-освіта; вивчення хімії; інноваційні технології; командна робота; навички 21 століття.

Постановка проблеми. Система освіти в Україні під час війни характеризується новими підходами до навчання, інноваційними формами організації навчального процесу та інтенсивним пошуком ефективних педагогічних та інформаційних технологій. Цифрові

технології вже певний час використовуються у викладанні та навчанні, але вони ще не повністю інтегровані у сферу освітнього планування та управління. Саме хакатон націлений на просування цифрових технологій в освітній процес XXI століття.

Термін хакатон походить від «хак» і «марафон»; він бере свій початок трохи більше ніж 50 років тому, коли в Массачусетському технологічному інституті було організовано змагання з програмування [1]. Хакатон – це подія, коли учасники спільно працюють над певною темою протягом відносно короткого часу з метою спільного створення нових ідей і практичних рішень до кінця події. Протягом останніх десятиліть ці змагання почалися в ІТ-спільноті у формі 1–2-денних заходів спільної творчості, включаючи менеджерів проєктів, інтерфейс дизайнери та графічні дизайнери. Сьогодні хакатони вийшли далеко за межі світу технологій і були розширені в освітньому, творчому, корпоративному та державному секторах через їх поширений характер, так званий етос «приходь, один, приходь, усі» [2].

Слово «хакатон» (hackathon) походить від англійського слова «hack» (хакер), що вживається у значенні фахівця з експериментального та дослідницького програмування (не в сенсі вчинення кіберзлочинів) і «marathon» (марафон) у переносному значенні слова про дії чи події, що є тривалими й напруженими [3].

Хакатон – це можливість побудувати спільноту та працювати як група для вирішення проблем. Хоча технічно це змагання між командами, люди справді виграють, коли кидають собі виклик мислити нестандартно та вивчати нове. Невдачі є частиною процесу навчання і роблять нас усіх сильнішими. Хакатон може бути цікавим способом заохотити учнів та студентів спробувати щось нове, де (майже) все підходить!

Ключовою частиною завдання є часові обмеження, які гарантують, що учасники можуть на 100% зосередитися на поставленому завданні, не втрачаючи сили. Це змушує учнів працювати швидко й ефективно, одночасно розширюючи межі своєї творчості.

Серед багатьох хакатонів, проведених в Україні у 2016–2017 роках, ми хотіли б відзначити «Energy Hack» – перший в Україні енергетичний хакатон для учнів 9 класів та учнів старших школи загальноосвітніх шкіл та позашкільних навчальних закладів. Метою заходу було дослідження та розробка нових енергозберігаючих рішень для населення України, які б перевершували існуючі енергоефективні рішення. Незважаючи на це, хакатон відносно новий івент, якому присвячено досить мало наукових робіт, проте, увага до нього постійно росте [4].

Наприклад, Г. Річард і Д. Кафал, представники Університету Пенсильванії, вважають хакатони «платформою для розширення сфери участі користувачів комп'ютерних технологій». Група американських та європейських вчених (наприклад, А. Штольцфус, М. Розенберг та Г. Лапп) у своєму дослідженні «Спільнота та код: дев'ять уроків з дев'яти хакатонів NASCent» виявили, що участь у хакатонах допомагає учасникам отримати цінний досвід, самоосвіту та саморозвиток мотивації. На їхню думку, хакатони об'єднують соціальні спільноти, сприяючи підвищенню соціальної відповідальності, обізнаності про проблеми, кращі практики їх вирішення та створюючи можливості для ознайомлення з корисними інформаційними ресурсами.

У нинішньому стані онлайн-освіти автори [5–7] наголошують, що настав час встановлювати стандарти, а також розробляти більш ефективні моделі та освітні інструменти, удосконалювати та знаходити кращі способи отримання інформації здобувачами освіти.

Постійні зміни в освітньому процесі свідчать про те, що суспільство, яке розвивається, висуває нові вимоги до процесу навчання.

Перевагами хакатону в навчальному процесі є вдосконалення технічних і програмних навичок, навчання новому та успішне спілкування. Хакатон – це можливість розвивати нове покоління творців та інноваторів. Учасники вчать долати труднощі та освоювати нові навички. Науковці давно вважають, що організація педагогічно доцільного освітнього середовища є сприятливою для здійснення виховних впливів на особистість, зокрема розвитку якостей і навичок, необхідних для соціального успіху, та набуття особистого досвіду соціального успіху.

Щоб розвинути наступне покоління інноваторів на всіх рівнях освіти слід навчати та заохочувати до застосування інноваційних та підприємницьких підходів для вирішення складних проблем. Застосування навчання інноваціям і підприємництву для вирішення складних проблем і зосередження на розробці рішень нещодавно стало поширеним явищем на всіх рівнях освіти в усьому світі.

З огляду на це, організація виховних впливів має ґрунтуватися на самовдосконаленні підростаючої особистості та надавати пріоритет методам і технологіям, які допомагають створювати ситуації успіху, спільно шукати шляхи розв'язання проблемних ситуацій,

сприяти самореалізації в різних видах творчої діяльності. Такі можливості надають інноваційні освітні технології, зокрема технології хакатону [8].

Скарбниця інструментів для гейміфікації освітніх процесів сьогодні досить широка. Це і традиційні навчальні завдання, і ігрові [9], і онлайн платформи, такі як Nearpod, Kahoot, Quizizz та інші, створені з використанням різних онлайн-ресурсів, а також технології доповненої та віртуальної реальності [10].

Також активно впроваджуються в освітній процес різноманітні онлайн-технології та різні форми онлайн-заходів. Очевидною є потреба в аналізі ефективності та можливостей ефективної мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

Все це диктує необхідність осмислення нових підходів та форматів професійно-методичної підготовки майбутнього вчителя хімії у вищому навчальному закладі освіти, корекції існуючих форм і методів, розробки нових ефективних технологій і засобів у професійній підготовці студентів.

Мета статті. Розглянути та обґрунтувати потенціал хакатону як платформи для вирішення актуальних завдань сучасної системи освіти та можливості використання хакатону як ефективного формату вивчення хімії у закладах середньої та вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Викладачі кафедри хімії та наноматеріалознавства Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького приділяють значну увагу питанню підвищення пізнавального інтересу учнів загальноосвітніх шкіл міста та області, а також студентів свого університету. Пандемія та карантин, що пов'язані з поширенням COVID-19, а також військові дії в нашій країні унеможливили організацію регулярних очних заходів та зустрічей з учнями та студентами. Це стало викликом для кафедри і вимагало нетрадиційних підходів, а також застосування ефективних педагогічних та інформаційних технологій.

Учасники Всесвітнього економічного форуму в Давосі опублікували список десяти професійних навичок, які будуть необхідні майбутнім фахівцям у 2025 році. Згідно з цим списком, більшість навичок – це знання програмування, математики та ІТ-технологій, а також здатність бути соціально активним, стресостійким та мобільним [11].

Тому на форумі особливу увагу приділили використанню STEM технологіям в освіті. Відомо, що STEM означає поєднання science – науки, technology – цифрових технологій, engineering – інженерії, mathematic – математики і передбачає використання на заняттях інформації з усіх зазначених напрямків. Використання STEM-технологій в освітньому процесі формує навички конкурентноспроможної молоді. Одним із найкращих способів впровадження елементів STEM-освіти є хакатон.

Швидкість розвитку сучасного суспільства та його робочих місць вимагає інноваційних, креативних мислителів. Хакатон може стати ідеальною можливістю навчання фахівців 21-го століття, це швидка, обмежена в часі подія, спрямована на вирішення проблем. Це навчання на основі проектів, навчання на основі запитів і STEM [12], об'єднані в одну діяльність! Учні, студенти працюють разом у групах з різними здібностями, щоб досліджувати проблеми та знаходити рішення. Це педагогічний підхід, який все частіше використовується в освіті для розвитку наскрізних навичок. Хакатон може мати різні форми, включаючи проекти, командні заходи чи конкурси [13], спрямовані на вирішення складних проблем; площадки зустрічей людей для обміну знаннями і досвідом [14]; можливість прояву власної креативності [15].

На сьогодні, більшість із нас у вищих навчальних чи загальноосвітніх закладах зовсім не знайомі з поняттям хакатонів, і ще менше є тих, які справді організовували такі заходи. Дослідники хакатонів в освіті виділяють два основних типи. Основними типами хакатонів є внутрішні хакатони, які відбуваються в одному навчальному закладі, та зовнішні хакатони, в яких беруть участь представники різних навчальних закладів. Формат проведення хакатону: online, offline або змішаний формат.

Через воєнний стан в країні заходи проводилися як аудиторно, так і дистанційно. Такі освітні хакатони можна навіть проводитися в змішаному форматі, коли одна із команд створюється в онлайн-форматі, а інша в цей час знаходиться в приміщенні.

Нами були проведені внутрішні хакатони з учнями Черкаських загальноосвітніх навчальних закладів I–III ступенів та зовнішні освітні хакатони для викладачів Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького та вчителів м. Черкаси.

На таких заходах ознайомилися із новою технологією навчання, презентували інноваційні програми та освітні ідеї. Зрештою, вчителі почали використовувати хакатони для вирішення відносно невеликих завдань.

Якщо мета полягає в тому, щоб залучити своїх учнів, сприяти спільному робочому середовищу або створити щось інноваційне, що буде сприяти засвоєнню вивченого матеріалу, внутрішній хакатон – найкращий вибір. Внутрішні хакатони, які ми організовували для

учнів Черкаських шкіл дають їм можливість забути про стандартні уроки та створити щось інноваційне. Команди співпрацюють, щоб досягнути спільного результату.

Внутрішні хакатони – це чудовий спосіб мотивувати учнів до вивчення хімії. Якщо все зробити правильно, то періодичні хакатони можуть допомогти не лише у засвоєнні матеріалу, але й в підготовці та проведенні якісного самооцінювання, активізувати активну комунікацію між учнями. Робота у групі вчить дітей насамперед шукати компроміси та прислухатися до думки інших. Крім того, колективна робота – це ефективний спосіб соціалізації.

Внутрішні хакатони можна проводити на уроках, як частина заняття, та в позаурочний час. Ми не будемо описувати всі етапи проведення заходу, лише зазначимо основні етапи підготовки, організації, проведення у навчальних закладах.

В рамках першого підготовчого етапу було визначено коло учасників. Ними стали не лише учні загальноосвітніх закладів, а також студенти 3–4 курсів освітнього ступеня бакалавр спеціальності 014.06 Середня освіта (Хімія), які мають невеликий досвід роботи з учнями та вчителі-хіміки м. Черкаси, які успішно працюють в загальноосвітніх закладах міста.

Відомо, що хакатон, як інноваційна форма організації навчально-виховного процесу сприяє пошуку нових методів роботи, активізує ефективну комунікацію між учасниками заходу, дозволяє розширювати коло партнерських зв'язків у реалізації соціально значущих програм та проектів.

Вивчення хімії може бути складним завданням, оскільки воно включає багато абстрактних і складних понять. Щоб підвищити ефективність навчання та мотивацію учнів, у цьому дослідженні розроблено навчальну діяльність з хакатону за допомогою платформи Classtime. Учнім класу для закріплення пройденого матеріалу пропонувалась тестова робота. На екрані інтерактивної дошки під час командної гри демонструвалось зображення. Учні спостерігали як від їхніх правильних відповідей на тестові завдання з хімії додавалися бали і з'являлося зашифроване зображення (рис.1). На мобільних телефонах у верхній панелі і на екрані інтерактивної дошки видно скільки балів добавляється і відсоток правильних відповідей, а в кінці командної гри на екранах їхніх гаджетів з'являвся результат їхньої спільної діяльності.

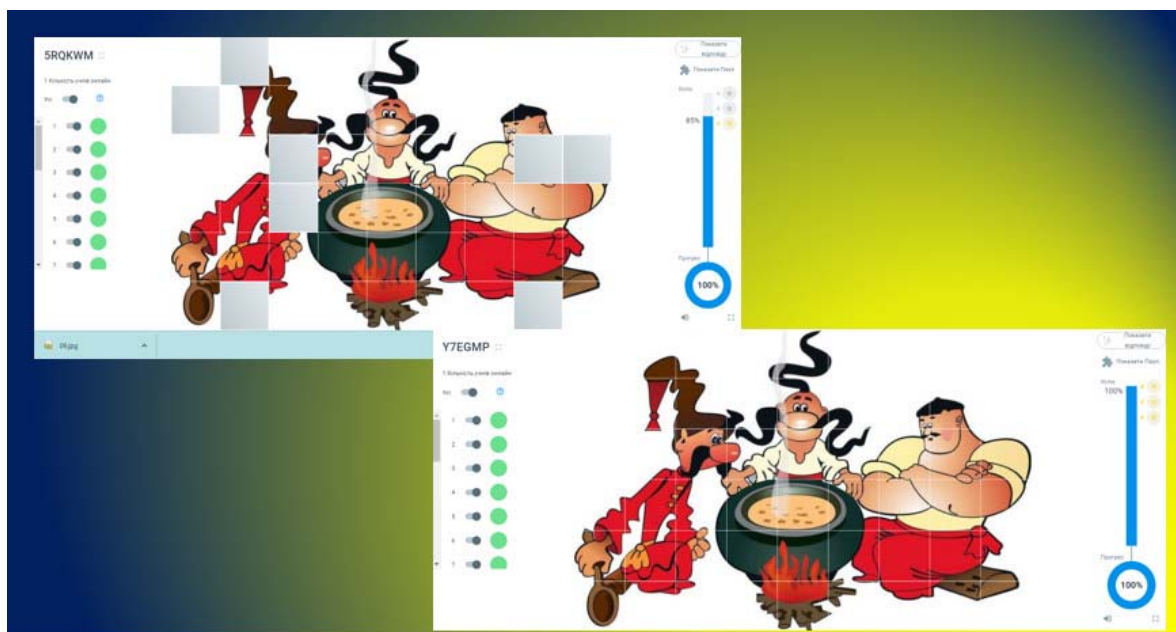

Рис. 1. Зашифроване зображення при виконанні учнями тестових завдань з хімії на платформі Classtime

Кожна частина головоломки Puzzle Challenges викликала в учнів захоплення та інтерес. Кожну наступну частину вони намагалися обговорити і висловити свої припущення, що, на їхню думку висвітлено на екрані та що це за зображення.

Вивчаючи ту чи іншу тему з хімії, підбираються відповідні зображення, учні розгадують головоломку набагато швидше, оскільки вони знають, що зображення якимось чином пов'язане з темою, і тому використовують менше візуальних доказів для припущень на малюнку. Але, зображення може і не відображати тематику заходу, а містити зашифровану мотивуючу цитату або побажання учням тощо.

Хороша картинка – це та, що зображена дуже крупним планом і не має великого фону. Найкраще в Puzzle Challenge те, що вчителі можуть обирати власні зображення та завантажувати їх у форматі пазлів, що дає їм повний контроль над контентом.

Учні середніх шкіл: (13–17 років) є технологічно підкованими: 95% з них мають смартфони, а 83% – ноутбуки, тому вони легко сприймають такі завдання, які не лише їм подобаються, а ще допомагають розвивати їх творчі здібності, критичне мислення. Classtime може допомогти кожному вчителю почати роботу з хакатоном в класі вже сьогодні.

Другим етапом підготовки є визначення тематики заходу. Впровадження елементів хакатону можна використовувати і в позакласній роботі, хімічних гуртках, різних хімічних заходах тощо.

У рамках проекту з підготовки вчителів хімії "Хімія – це наше життя" відбувся онлайн-хакатон для учнів 7 класу "Як козаки хімію вивчали".

Оскільки це було командне змагання, учасники повинні були розгадати зашифрований пазл. По завершенню хакатону були визначені переможці.

Крім того, командні ігри формують навички спільної роботи, такі якості як взаємодопомога, спільна радість від результату, захоплення від можливості досягти успіху, спільної роботи над помилками. За допомогою такого хакатону учасники закріплюють знання з хімії, які отримали на заняттях.

Командна співпраця реалізує такі завдання:

1. Змагання мотивує до гри завдяки простим, зрозумілим правилам та онлайн відображення прогресу кожної команди у вигляді оціночної діаграми на екрані інтерактивної дошки.

2. Ігри без переможців є природним і приємним навчальним процесом для учнів, учні відчувають себе більш сильними та впевненими в собі;

3. Мета візуалізується, а досягнення кожної команди стають видимими.

Додавання компонентів хакатону робить навчання цікавим для учнів і може бути цікавим для вчителів також, особливо, якщо це полегшує їм роботу.

На основі проведених досліджень можемо виокремити наступні кроки, які сприятимуть успішному проведенню хакатонів:

1. Визначитися із форматом проведення хакатону та мати чітко окреслене завдання, яке потребує вирішення.

2. Визначитися із тематикою заходу та колом учасників. На нашу думку, учасники хакатону повинні бути однієї вікової групи та мати спільні інтереси.

3. Продумати хід заходу та знайти відповідне приміщення з необхідним технічним обладнанням, де достатньо вільного простору, особливо, якщо ви плануєте проведення зовнішнього хакатону із залученням гостей.

4. Захід повинен тривати не більше доби. Водночас, учасники повинні мати можливість пити воду, каву, чай у будь який час під час заходу.

5. Визначитися із заохоченнями і призами. Важливо, що нагороду мають отримати всі учасники, незалежно від висновків журі.

Успішному проведенню хакатонів сприяє дружня атмосфера, тому треба уникати надмірної офіційності. Хакатон – це перш за все захід, де учасники можуть проявити свою творчість та здобути нові знання у цікавій формі, тому не варто зводити його до звичних змагань.

Цілі заходу, зазвичай оголошуються заздалегідь, тоді учасники зможуть краще підготуватися і не будуть розгублені. Дуже важливим етапом проведення заходу є чітко обговорені правила учасників. В команді всі рівні, мають однакові права, рішення приймаються колективом. Кожен має право висловлювати свою точку зору, поважайте один одного.

На третьому етапі, учасники презентують свої проекти, представляють свої ідеї, захищають їх та ознайомлюються із досягненнями інших учасників заходу.

Наступний і завершальний етап – церемонія нагородження. Важливо, що нагороду мають отримати всі учасники, незалежно від висновків журі.

Впровадження хакатонів в освітній процес активізує ключові компетенції учасників та сприяє розвитку сильних складових соціально успішної особистості, таких як аналітичне, критичне та креативне мислення, навички соціального партнерства, соціальна активність та соціальна мобільність, які забезпечують власну якість життя та уможливають розвиток особистості, що зростає.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, хакатони – це відносно новий метод освітньої діяльності, який варто використовувати при вивченні хімії. Це пов'язано з тим, що учасники вчать працювати разом в команді, використовувати свої знання в практичній діяльності, аналізувати надану інформацію та відбирати найважливіше, знаходити креативні рішення та реалізовувати ідеї у вигляді повноцінного проекту.

На сьогодні, це конкурентоспроможні навички на ринку праці, які допоможуть у формуванні майбутніх конкурентоспроможних фахівців.

Список бібліографічних посилань

- Zukin S., Papadantonakis M. Hackathons as Co-optation ritual: Socializing workers and institutionalizing innovation in the “new” economy. *Emerald Publishing Limited*, 2017. С. 157–181. <https://doi.org/10.1108/S0277-283320170000031005>.
- Briscoe G., Mulligan C. Digital innovation: The hackathon phenomenon. *Queen Mary University London*, 2014. Р. 1–13. <https://core.ac.uk/download/pdf/30697508.pdf>.
- Романюк І. Упровадження інноваційної освітньої діяльності у навчальному закладі. *Практика управління закладом освіти*, 2016. № 2. С. 23–33.
- Долгова О. В. Хакатон як інноваційна форма STEM-освіти: досвід практичної діяльності лідерів учнівського самоврядування. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць*, 2017. Вип. 21. Кн. 1. С. 180–190. <https://zbirnyk.ipv.org.ua/ua/arkhiv-vipuskiv/product/view/19/371>.
- Степаненко О.К., Шафорост Ю.А., Москалюк О.П. Дистанційні платформи для навчання і саморозвитку учнів та студентів під час воєнного стану. *Перспективи та інновації науки*, 2022. №7(12). С. 417–428. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-7\(12\)-417-428](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-7(12)-417-428).
- Шафорост Ю. А., Лут О. А., Таран В. Р. Інтегрований підхід до розвитку дослідницьких умінь учнів середніх класів у процесі вивчення хімії. *Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки: збірник наукових праць*, 2022. Вип. 11. С. 146–154. <https://doi.org/10.33251/2522-1477-2022-11-146-154>.
- Пожарицький О., Шафорост Ю. Особливості дистанційного викладання хімічних дисциплін в аграрних закладах вищої освіти. *Вісник науки та освіти*, 2022. №6(6). С. 185–193. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-6\(6\)-185-193](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-6(6)-185-193).
- Калініна Л.В., Папіжук В.О. Хакатон як інноваційний формат професійно-методичної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови в світі нової української школи. *Інноваційна педагогіка*, 2023. Вип. 55. Т. 2. С. 37–41. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/55.2.7>.
- Ткаченко О. Гейміфікація освіти: формальний і неформальний простір. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2015. Вип. 11. С. 303–309. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2015_11_45.
- Макаревич О. Гейміфікація як невід’ємний чинник підвищення ефективності елементів дистанційного навчання. *Молодий вчений*, 2015. №2 (17), 275–278.
- Кириченко В., Нечерда В. Хакатон як технологія формування соціально успішної особистості учня. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 2002. №25. С. 156–168. <https://lib.iitta.gov.ua/735103/1/257-Article%20Text-467-1-10-20221228.pdf>.
- Долгова О. В. Хакатон як інноваційна форма STEM-освіти: досвід практичної діяльності лідерів учнівського самоврядування. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 2017, Вип. 21(1). С. 180–190.
- Linnell N., Figueira S., Chintala N., Falzarano L., Ciancio V. Hack for the homeless: A humanitarian technology hackathon. *Global Humanitarian Technology Conference (IEEE)*, 2014. Р. 1–8. <https://doi.org/10.1109/GHTC.2014.6970341>.
- Коляденко С.В. Вплив цифрової економіки на глобалізацію. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*, 2020. № 2. С. 104–118.
- Петрович С.Д., Тичук Р.Б. Використання технології розвитку критичного мислення в процесі проведення освітнього хакатону. *Комп’ютер у школі та сім’ї: науково-методичний журнал*, 2016. № 5. С. 16–20.

References

- Zukin, S., Papadantonakis, M. (2017). Hackathons as Co-optation ritual: Socializing workers and institutionalizing innovation in the “new” economy. *Emerald Publishing Limited*: 157–181. <https://doi.org/10.1108/S0277-283320170000031005>.
- Briscoe, G., Mulligan, C. (2014). Digital innovation: The hackathon phenomenon. *Queen Mary University London*: 1–13. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/30697508.pdf>.
- Romaniuk, I. (2016). Implementation of innovative educational activities in an educational institution. *Practice of managing an educational institution*, 2: 23–33 [in Ukr.].
- Dolhova, O. (2017). Hackathon as an Innovative Form of STEM-Education: Experience of Practical Activity of Leaders of Student Self-Government. *Theoretical and Methodological Problems of Upbringing of Children and Pupils: Collection of Scientific Papers*, 21(1): 180–190. Retrieved from <https://zbirnyk.ipv.org.ua/ua/arkhiv-vipuskiv/product/view/19/371> [in Ukr.].
- Stepanenko, O., Shaforost, Y., Moskaliuk, O. (2022). Distance platforms for learning and self-development of pupils and students during martial law. *Perspectives and Innovations of Science*, 7(12): 417–428. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-7\(12\)-417-428](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-7(12)-417-428) [in Ukr.].
- Shaforost, Y., Lut, O., Taran, V. (2022). Integrated approach to the development of research skills of middle school students in the process of studying chemistry. *Scientific Bulletin of the Flight Academy. Series: Pedagogical Sciences: Collection of Scientific Papers*, 11: 146–154. <https://doi.org/10.33251/2522-1477-2022-11-146-154> [in Ukr.].
- Pozharytskyi, O., and Shaforost, Y. (2022). Peculiarities of Distance Teaching of Chemical Disciplines in Agrarian Institutions of Higher Education. *Bulletin of Science and Education*, 6 (6): 185–193. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-6\(6\)-185-193](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-6(6)-185-193) [in Ukr.].
- Kalinina L., Papizhuk V. (2023). Hackathon as an innovative format of professional and methodological training of a future foreign language teacher in the light of the new Ukrainian school. *Innovative Pedagogy*, 55(2): 37–41. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/55.2.7>. [in Ukr.].
- Tkachenko, O. (2015). Gamification of Education: Formal and Informal Space. *Topical Issues of the Humanities*, 11: 303–309. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2015_11_45 [in Ukr.].
- Makarevich, O. (2015). Gamification as an integral factor in improving the effectiveness of distance learning elements. *Young Scientist*, 2 (17): 275–278 [in Ukr.].
- Kyrychenko, V., Necherda, V. (2002). Hackathon as a technology for the formation of a student's socially successful personality. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*, 25: 156–168. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/735103/1/257-Article%20Text-467-1-10-20221228.pdf> [in Ukr.].
- Dolhova, O. (2017). Hackathon as an Innovative Form of STEM-Education: Experience of practical activities of leaders of student self-government. *Theoretical and Methodological Problems of Upbringing of Children and Pupils*, 21(1): 180–190 [in Ukr.].

13. Linnell, N., Figueira, S., Chintala, N., Falzarano, L., Ciancio, V. (2014). Hack for the homeless: A humanitarian technology hackathon. *Global Humanitarian Technology Conference (IEEE)*, 1–8. <https://doi.org/10.1109/GHTC.2014.6970341>.
14. Kolyadenko, S. (2020). Influence of digital economy on globalization. *Economics, Finance, Management: Current Issues of Science and Practice*, 2: 104–118 [in Ukr.].
15. Petrovych, S., and Tychuk, R. (2016). Use of critical thinking development technology in the process of conducting an educational hackathon. *Computer at School and Family: Scientific and Methodological Journal*, 5: 16–20 [in Ukr.].

SHAFOROST Yulia

PhD in Chemistry, Associate Professor, the head of Chair of Chemistry and Nanomaterials,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

LUT Olena

PhD in Chemistry, Associate Professor, Associate Professor of Chair of Chemistry and Nanomaterials,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

SMALYUS Victor

PhD in Chemistry, Associate Professor, Associate Professor of Chair of Chemistry and Nanomaterials,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

SHEVCHENKO Oleksandr

PhD in Chemistry, Associate Professor, Associate Professor of Chair of Chemistry and Nanomaterials,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

HACKATHON AS AN INNOVATIVE METHOD OF STUDYING CHEMISTRY

Summary. *Theoretical and practical issues of preparation, organization and conduct of educational hackathons in general secondary and higher education institutions are considered. It is suggested that the hackathon can become an innovative format in the study of chemistry. The possible functions of the hackathon in the educational process are considered and attention is focused on the feasibility of using the hackathon. The stages of the hackathon, its goals and objectives are outlined. The method of conducting a hackathon as a new type of educational activity is described; its relevance in the modern educational process is proved; the importance of this method in the formation of a competent personality is analyzed; its relevance in the modern educational process is proved; the importance of this method in the formation of a competent personality is analyzed; the rules and tips that contribute to the success of the event are listed, the possible risks that organizers and participants may face during the hackathon are described, their reasons and ways to avoid them for hackathons of various types are indicated; The stages of the hackathon are analyzed and the rules for the successful conduct of each of them are described.*

The educational hackathon, conducted by the authors of the article in order to improve the methods of interaction between teachers and students within the framework of teaching chemistry, made it possible to solve a number of pressing issues and obtain significant results. Conducting a hackathon in the chemistry education system can create and strengthen active learning, creative thinking, multidisciplinary teamwork, innovation, and the generation of new ideas. It also includes numerous knowledge-sharing, integration, and creation processes, as well as a learning environment that allows students to use their factual and procedural knowledge in a fun, motivating, and collaborative way.

The introduction of hackathons into the educational process activates the key competencies of the participants, in particular the development of social, civic, informational and communicative competencies.

Keywords: *hackathon; STEM education; study of chemistry; innovative technologies; teamwork; 21st century skills.*

Одержано редакцією 04.11.2023
Прийнято до публікації 25.11.2023

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-4->

 <https://orcid.org/0000-0001-9002-1435>

СТЕПАНИШЕНА Олена Іванівна

аспірантка Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
e-mail: elenakabzuk@gmail.com

УДК 37.016:811:377.8(045)

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖАХ

Досліджується індивідуалізація змішаного навчання іноземної мови здобувачів освіти у педагогічних коледжах.

Проаналізовано питання переходу здобувачів освіти на дистанційне навчання, що зумовлено пандемією та воєнним часом, і це стало серйозним випробуванням для всіх учасників освітнього процесу. Процес навчання та викладання нерозривно пов'язаний із вимогами й замовленням суспільства, яке по суті й регулює та корегує процес розвитку і навчання підростаючого покоління.

Представлено стислу класифікацію електронних застосунків та інтерактивних дидактичних посібників, досліджується вплив Інтер-

нету та мобільних засобів на покращення мовних навичок студентів. Використання сучасних педагогічних технологій (навчання у співпраці, проектна методика, інтернет-ресурси допомагають реалізувати особистісно орієнтований підхід, забезпечують індивідуалізацію та диференціацію змішаного навчання іноземної мови з урахуванням вікових особливостей, здібностей студентів, рівня навченості, їхніх схильностей та можливостей.

Ключові слова: *індивідуалізація навчання; дистанційне навчання; змішане навчання; мультимедійні технології; інтернет-ресурси; диференційований підхід; іноземна мова у вищій школі.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сьогодні питання дистанційного навчання є надзвичайно актуальним у будь-якій сфері освіти незалежно від рівня акредитації чи підпорядкування. Одна із нагальних проблем, яка стоїть на часі перед вищою освітою, це вдосконалення вже набутих компетенцій викладачів і освоєння ними нових методів дистанційної та змішаної форм навчання.

Щодо сутності дистанційного навчання, то його розглядають як індивідуалізований процес набуття людиною теоретичних знань, практичних умінь, навичок і способів її пізнавальної діяльності, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в спеціальному середовищі, що забезпечується функціонуванням сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Дистанційне навчання неможливо реалізувати без відповідного технічного забезпечення як студентів, так і викладачів, а також за відсутності в них навичок роботи з комп'ютером та в мережі Інтернет [1, с. 4].

Термін «змішане навчання» (в англійській літературі – blended або hybrid learning) має різні визначення. Загалом – це поєднання офлайн- («особисто», «на місці») та онлайн-навчання в різних пропорціях. Концепція змішаного навчання з'явилася ще в 1990-х роках як протиположна онлайн-навчанню, проте впроваджувати її почали лише з 2000-х рр. [1, с. 4].

Зазначимо, що в останні роки у світі та в Україні стали популярними багато платформ, зокрема Google Classroom, Moodle, Atutor тощо, вони відповідають сучасним цифровим запитам освітньої сфери. У контексті дистанційної та змішаної форм навчання застосування цих та інших платформ сприяє оновленню змісту освіти, набуттю педагогічними працівниками та здобувачами освіти нових інформаційних компетентностей, і виводить освіту на якісно новий рівень.

За останні роки потреба суспільства стосовно знань та вмінь людини виросла. З розвитком нових технологій суспільство висуває все нові та нові вимоги до людини, потребує від неї адекватної орієнтації у світі інформації, швидкого темпу розвитку, умінь швидко і якісно пристосовуватися до змін у світі нових технологій та в житті в цілому. Перехід на дистанційне навчання, зумовлений пандемією та воєнним часом, став серйозним випробуванням. Процес навчання та викладання нерозривно пов'язаний із вимогами й замовленням суспільства, яке по суті й регулює та коре-

гує процес розвитку і навчання підростаючого покоління. Викладання потребує від викладача постійного розвитку та вміння завжди відчувати сучасних студентів, які живуть у світі великої кількості інформації. Педагогу потрібно бути цікавим, мобільним, творчим, уміти використовувати сучасні технології [2, с. 38].

Важливим напрямом у вивченні іноземної мови є використання мережі Інтернет, що на сьогодні є актуальним і своєчасним. У цьому контексті актуальною проблемою є ефективне опанування методами і практичними навичками роботи з інтернет-ресурсами. Це дає змогу викладачу покращити освітній процес, урізноманітнити, осучаснити методи й прийоми викладання, що позитивно впливає на підвищення мотивації студентів до вивчення предмета [3, с. 4].

На сьогодні здійснюється партнерство з іноземними закладами, що забезпечує реалізацію програми для викладачів та студентів – Homes for Ukraine. Наразі за підтримки іноземних закладів є можливість оновити сервіси для онлайн навчання – єдиної можливої форми освіти в Україні на сьогодні, покращити цифровізацію освіти в цілому.

Модернізацію змісту вищої освіти в Україні обумовили процеси міжкультурної інтеграції. Із розвитком сучасних технологій і можливостей людини здійснювати міжнародне спілкування постала проблема вивчення іноземних мов, але не на рівні пасивного сприйняття, а на комунікативному, максимально наближеному до носіїв мови. Із розвитком іншомовної комунікативної технології, розробкою електронних додатків, створення до підручників мультимедійних додатків, адаптованих до роботи з інтерактивною дошкою, з'явилися нові унікальні можливості не тільки у сфері формування позитивної мотивації до оволодіння іноземними мовами, але й у царині підвищення ефективності навчання в цілому [4, с. 2].

Здобувачі освіти мають змогу брати участь в онлайн-олімпіадах, інтернет-тестуванні, заводити друзів по листуванню з різних країн, відвідувати чати, відеоконференції, мати доступ до друкованої інформації, аудіо- та відеоматеріалів. Усе це полегшує процес навчання, робить його більш цікавим та продуктивним.

Завданням сучасного викладача є розкриття можливостей щодо використання глобальної мережі для розв'язання освітніх завдань, полегшення процесу змішаного навчання та засвоєння знань. Використання Інтернету значно розширить спектр реальних комунікативних ситуацій, підви-

щить мотивацію, дасть можливість застосувати набуті знання, уміння та навички [3, с. 4].

Однак для багатьох педагогів недостатньо вивченим залишається питання ефективного використання подібних ресурсів відповідно до індивідуальних особливостей студентів, а також вимог програми й освітнього стандарту. Адже ще Василь Сухомлинський зазначав, що учитель, який хоче мати високі результати навчання, повинен знати стилі пізнання своїх учнів, покладати це в основу організації спільної діяльності педагога і школярів на уроці [5].

Для формування позитивних мотивів студентів до засвоєння іноземної мови необхідно здійснювати диференційований підхід до визначення змісту лінгвістичних знань та формування вмінь і навичок з мови. Це потребує докладання багато зусиль, щоби працювати творчо, по-новому розв'язувати актуальні завдання сучасної освіти, спрямовані на гуманізацію та демократизацію освітнього процесу у вищій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організацій змішаного навчання здобувачів освіти у процесі навчання іноземної мови знайшли відображення у працях вітчизняних учених, педагогів: Л. Андрейко, В. Баркасі, О. Безверха, О. Безлюдний, Н. Бурмакіна, Н. Годованець, І. Денисенко, О. Зубенко, Б. Лабінська, О. Палькевич, Ю. Скарлупіна, Т. Собченко, Т. Філіпп'єва та ін.

Мета статті. Провідною концептуальною ідеєю досягнення мети статті є індивідуалізація змішаного навчання іноземної мови здобувачів освіти у педагогічних коледжах. Завдання полягає у висвітленні найдоцільніших в сучасних умовах способів реалізації цього підходу на заняттях іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Сучасні навчальні посібники з педагогічної психології (Guy R. Lefrancois «Psychology for Teaching», 1991; Earnst T. Goetz, Patricia A. Alexander, Michael J. Ash «Educational Psychology. A classroom Perspective», 1992) відносять до гуманістичного напрямку в навчанні три дидактичні системи: відкритий (open education or open classrooms), індивідуальний стиль навчання (The Learning-Styles Approach) і навчання в співпраці (cooperative learning). У Великій Британії, Австралії, США є досвід навчання студентів за індивідуальними планами, відповідно до індивідуального стилю навчання. У США і зараз можна знайти чимало відкритих навчальних закладів. Студенти в таких освітніх установах навчаються за індивідуальними планами

(worksheets), які вони складають спочатку під керівництвом педагога, а потім поступово, абсолютно самостійно, на день, тиждень, місяць і так далі. Індивідуальний стиль навчання враховує навіть біологічні ритми студента («жайворонки» навчаються зранку, «сови» – з другої половини дня) [6, с. 2–3].

Перш ніж розглянути найефективніші технології засвоєння матеріалу, з'ясуємо причини зниження ефективності засвоєння навчального матеріалу:

- різний темп роботи студентів на занятті;
- різний рівень розумового розвитку студентів;
- різний темп розумової працездатності;
- пасивна позиція частини студентів у навчальному процесі;
- перевантаженість змісту навчального матеріалу [7, с. 11].

Існує безліч методів і прийомів у вивченні іноземної мови, в одній групі потрібно йти одним шляхом, у другій – іншим. Викладання – це своєрідне мистецтво, яке не має теорем, аксіом і сталих величин, це постійний шлях розвитку та вдосконалення знань і вмінь як студентів, так і викладача. Робота педагога не буває сталою – це постійний процес розвитку та самовдосконалення, у якому відбувається динамічна зміна та прийняття все нових і нових професійних якостей та умінь. Інноваційна діяльність – це добре організована, раціональна і систематична робота.

Сучасний викладач іноземної мови – це режисер, який максимально точно повинен реалізувати сценарій заняття: створити цілісний, результативний та привабливий для студентів процес навчання. Тому в арсеналі викладача має бути сукупність методів, прийомів, які б дали змогу підвищити ефективність та якість заняття. Сучасні педагогічні технології, зокрема навчання у співпраці, проектна методика, новітні інформаційні технології, інтернет-ресурси, допомагають реалізувати особистісно орієнтований підхід, забезпечують індивідуалізацію та диференціацію навчання з урахуванням вікових особливостей, здібностей студентів, рівня навченості, їхніх схильностей та можливостей [7, с. 11].

Варто зауважити, що застосування інноваційних педагогічних технологій значно підвищує ефективність та якість заняття. Зокрема, використання інтерактивної дошки (презентації, електронні підручники, відеофільми) значно підвищує мотивацію студентів, впливає на успішне засвоєння мовних знань та підвищує рівень навченості.

Різноманітні форми реалізації індивідуального підходу до студентів розроблені у методиці навчання іноземних мов:

– самостійна робота (self-directed) під керівництвом викладача;

– самостійне оволодіння (autonomous learning) іноземною мовою наодинці чи у групі шляхом широкого використання різноманітних підручників і посібників, але під керівництвом педагога;

– самостійне оволодіння (home learning) іноземною мовою шляхом опрацювання навчального посібника без допомоги викладача;

– індивідуальна робота (one-to-one teaching) з одним чи кількома педагогами;

– самостійне оволодіння іноземною мовою у спеціалізованих центрах (self-access centres).

Здійснення індивідуального підходу у навчанні студентів іншомовного мовлення за єдиною програмою неможливе без урахування їх індивідуально-психологічних особливостей. Індивідуалізація процесу навчання іноземного мовлення – це єдина система, яка має охоплювати всі етапи освітнього процесу з іноземної мови, а також передбачати комплексне врахування і цілеспрямований розвиток компонентів кожної з підструктур психологічної структури індивідуальності студента, що здійснюють значний вплив на якість оволодіння ним іншомовним мовленням.

До складу цієї системи входять: цілі індивідуалізації процесу навчання; види індивідуалізації та їх зміст; прийоми та засоби індивідуалізації.

Цілі індивідуалізації процесу навчання іноземної мови поділяються на основні та допоміжні. До основних належать: заповнення прогалів у вихідному рівні володіння студентом іншомовним мовленням і своєчасне усунення нового відставання, що з'являється; розвиток інтелектуального кругозору, психічних процесів і якостей особистості студента, які відіграють провідну роль в оволодінні іншомовним мовленням; формування індивідуального стилю оволодіння іншомовним мовленням, який охоплює і вміння організувати самостійну роботу.

Допоміжні цілі індивідуалізації включають: активізацію освітнього процесу з іноземної мови; стимулювання навчальної діяльності студентів; створення позитивного емоційного фону навчального процесу [8, с. 249–250].

Вказані цілі можуть бути досягнуті за умови реалізації різних видів індивідуалізації процесу навчання іншомовної мовленнєвої діяльності. У сучасній методиці навчання іноземних мов види індивідуалі-

зації визначаються відповідно до характеру підструктур психологічної структури індивідуальності здобувача освіти, зважаючи на те, що кожна з них здійснює значний вплив на рівень володіння студентом іноземною мовою.

Інтеграція Інтернету в освітній простір, і, зокрема, застосування його у вивченні англійської мови розпочалося на початку 80-х рр. ХХ ст. За допомогою Інтернету на заняттях англійської мови можна розвивати навички читання, удосконалювати вміння письмового мовлення, тим самим формуючи мотивацію до вивчення іноземної мови. Спілкуючись в мовному інтернет-середовищі, студенти перебувають у реальних життєвих ситуаціях. Залучені до вирішення значної кількості важливих питань, студенти навчаються відповідно швидко на них реагувати. А це – хороший стимул думати, а не маніпулювати мовними формулами, розуміти, передавати зміст смислу, мотивація вивчення іноземної мови.

Комп'ютер коректний до всіх студентських відповідей. Він не супроводжує роботу коментарями, що сприяє розвитку в студентів самостійності й створює сприятливу психологічну атмосферу на занятті. І це – важливий чинник для розвитку індивідуальності.

Інтернет як інформаційна система містить велику кількість інформації та ресурсів. Основний перелік послуг може містити: електронну пошту (e-mail); телеконференції (usenet); відеоконференції; можливість публікації власної інформації, створення сайтів (Web-site), домашніх сторінок (homepage) і розміщення на Web-сервері; доступ до інформаційних ресурсів аудіо, відео й текстів; довідкові каталоги (Yahoo, InfoSeek/UltraSmart, Galaxy); пошукові системи (Alta Vista, HotBob, Google, Open Text, WebCrawler, Excite); розмови в мережі (Chat) [3, с. 4].

Перелічені інтернет-можливості активно використовуються під час вивчення іноземної мови. Формування комунікативної та міжкультурної компетенції неможливе без практичного спілкування, тому використання інтернет-контенту в такій ситуації є необхідним.

Уявне середовище дає змогу вийти за реалії простору і часу, сприяє аутентичному спілкуванню зі співрозмовниками на різноманітні теми. Для досягнення оптимальних результатів необхідно грамотно інтегрувати використання Інтернету в освітній процес.

Науковці та вчителі-практики зазначають, що Інтернет допоможе вирішити такі дидактичні завдання: активізувати розу-

мові здібності студентів; залучати до роботи пасивних студентів; забезпечити навчальний процес новими, раніше недоступними матеріалами, автентичними текстами; підвищувати інтенсивність навчального процесу; забезпечити живе спілкування з представниками інших країн, носіями мови; розширити словниковий запас тощо [3, с. 4].

Роль педагога у процесі застосування інтернет-ресурсів в освітньому процесі є однією з актуальних проблем.

У роботі з інтернет-контентом можна використати такі форми організації навчального процесу.

1. Використання інтернет-ресурсів під час вивчення нової теми (добір наочності, аудіо- та відеофрагментів, додаткового матеріалу. Викладач пояснює студентам мету, роздає картки із завданнями та адресами сайтів. Студенти можуть ознайомитися з матеріалом, відібрати потрібне й запропонувати для використання під час вивчення теми).

2. Самостійна або групова робота студентів з інтернет-ресурсами для підготовки доповідей, повідомлень (активне використання пошукових систем).

3. Участь у міжнародних проектах (добір тем проектів відповідно до програми, які мають зв'язок із подіями навчального закладу).

4. Листування електронною поштою.

5. Створення власних сайтів.

6. Спілкування викладача з колегами, обмін досвідом, створення мережевої взаємодії між педагогами з інших країн.

Сучасне суспільство збагнуло, що володіння іноземними мовами є великою необхідністю. Щоб досягти успіху в професійній сфері, знання іноземної мови для будь-якого фахівця є надзвичайно важливим. Саме тому зростає потреба у вивченні іноземних мов. Проте залишаються певні труднощі на шляху оволодіння іноземною мовою. Як і раніше основними з них є недолік активної усної практики з розрахунку на кожного студента групи, відсутність необхідної індивідуалізації та диференціації навчання.

Серед цілей навчання іноземної мови в навчальному закладі є оволодіння комунікативною компетенцією студентів, тобто навчання не стільки системи мови (лінгвістичної компетенції), скільки практичне оволодіння іноземною мовою. Однак, при цьому не слід забувати про ще одну закономірність методики: навчати слід так, щоб у процесі оволодіння іноземною мовою діяльністю у свідомості студента формувалася система мови. На жаль, практично всі підручники іноземної мови не враховують ці

особливості предмета й розробляються з розрахунку на якогось середнього студента. Компенсувати цей недолік можна і потрібно за рахунок використання інноваційних методів, прийомів, технологій навчання. Тому зі всього багатства розроблених у методиці підходів варто подумати про те, щоб відбирати, технологічно опрацьовувати такі, які могли б надати можливість усної практики кожному студенту на занятті не менше 15–20 хвилин. При цьому важливо забезпечити можливість індивідуалізації та диференціації навчання з урахуванням здібностей здобувачів освіти [6, с. 2].

Відомо, що здібності не можуть виникати поза діяльністю, але не всяка діяльність є джерелом розвитку особистості. Просте тренування у виконанні яких-небудь навчальних дій, призводить до засвоєння навчального матеріалу, але не є механізмом психічного розвитку.

Розробляючи завдання, варто пам'ятати, що вони не мають просто інтерпретувати те, що можна було б зробити і без Інтернету. Студенти значно успішніше вивчатимуть іноземну мову, якщо вправи тренуватимуть різні види вмінь, дадуть реальну можливість для комунікації й сприятимуть взаємодії та співпраці. Завдання мають надати студентам можливість оцінювати, рецензувати, публікувати, порівнювати, моделювати, створювати, досліджувати, висувати гіпотези, організовувати, сперечатися, брати інтерв'ю, слухати, дивитися, спостерігати, переказувати, експериментувати, робити доповіді. Ці завдання сприятимуть формуванню та розвитку інформаційної компетенції студентів.

Наслідком ігнорування особистісних особливостей студента є втрата інтересу й глибокий мотиваційний спад. Під час навчання іншомовному спілкуванню важливо пам'ятати, що студент сприймає мовні завдання як свої власні й проявляє постійну активність упродовж усього заняття лише в тому випадку, якщо пропонувані йому завдання яким-небудь чином співвіднесені із особливостями здобувача освіти як особистості. Саме врахування особистісних особливостей студента призводить до виникнення ситуативної комунікативної мотивації, тобто забезпечується ініціативна його участь в навчальному або реальному спілкуванні [9, с. 34].

Перспективним процесом організації ефективного освітнього процесу є проектна діяльність. Систематизація самостійно здобутих знань, орієнтування в інформаційному просторі, бачення проблему і прийняття рішення відбувається саме через метод проекту.

Проектна робота вимагає часу для її виконання. Вона передбачає опрацювання певної проблеми. Кожен проект потребує комплексних знань і вмінь. Проекти можуть бути різноплановими, а саме: пошукові, творчі, інформативні; реальні, надумані; індивідуальні, парні, групові. Цей метод повною мірою може носити проблемний характер, стимулює обмін думками, спонукає до роздумів, а також розвиває творчу особистість студента, створює умови для максимальної реалізації особистісних можливостей, підтримує розвиток пізнавальних інтересів та здібностей, потреби у творчій самореалізації [10, с. 7].

Створення презентацій є окремою складовою освітнього процесу. У процесі підготовки презентації студент усвідомлено вивчає тему та займається дослідною роботою, використовуючи творчий потенціал. Метод презентацій досить часто використовують у своїй педагогічній діяльності. Спершу пропоную студентам проблему, яку потрібно опрацювати. Потім готую свою презентацію, у якій ставлю проблемні питання та варіанти їх вирішення. Здобувачі освіти, у свою чергу, проводять дослідження, аналізують отримані дані та оформлюють висновки й кінцеві результати. Завершальний етап роботи – це захист своєї презентації на занятті. Захист презентацій можна проводити в різних формах: у вигляді прес-конференції, публікації, круглого столу, сценарію, мультимедійними засобами та ін.

Висновки та перспективи подальших наукових доробок. Навчання іноземної мови вимагає особистісно орієнтованого підходу більшою мірою, ніж будь-який інший навчальний предмет, оскільки індивідуальною є мова студента. І дійсно, студентська мова – це засіб виразу його індивідуальних відчуттів, емоцій, поглядів. Для досягнення цілей навчання, намічених сучасною програмою, для розвитку комунікативної компетенції студентів необхідне, перш за все, спілкування.

Сучасний студент прагне бути всебічно розвиненим. Він багато подорожує і спілкується, розширюючи свої знання про культурні цінності світу.

У сучасних умовах гуманістична філософія освіти реалізується з допомогою різноманітних технологій, метою яких є не тільки трансляція знань, а й виявлення, розвиток, зростання творчих інтересів і здібностей кожного студента, стимулювання самостійної продуктивної навчальної діяльності.

У вивченні іноземної мови процеси вивчення та запам'ятовування відбуваються не так, як під час вивчення рідної. І для

того, щоб ефективно навчити студента, викладачеві слід розуміти ці процеси, знаходити шляхи оволодіння мовою, враховувати індивідуальні особливості й здібності студента.

Дистанційне навчання є формою організації освіти, яка містить у собі нові методи та підходи для організації навчального процесу. Однозначною перевагою такої форми освіти є доступність, відкритість і можливість для студентів виконувати завдання та здобувати інформацію в зручний час і в будь-якому куточку світу. Позитивною стороною дистанційного навчання є можливість його застосування до викладання будь-якого предмета з урахуванням індивідуальних здібностей та нахилів студентів.

Перевагою змішаного навчання є можливість безпосередньої комунікації між студентами та викладачем. Суттєвим є те, що студент має можливість сам розподіляти свій робочий час, виконуючи самостійну частину завдання й отримуючи онлайн-консультації від викладача. Для педагогів є свої переваги: змішана форма навчання частково розвантажує викладача, оскільки зменшується час для підготовки до онлайн-уроків.

Підбиваючи підсумки, необхідно зауважити, що застосування нових форм навчання дає можливість розширити межі творчої співпраці викладача і студентів, усвідомити можливості ефективного застосування комп'ютерних технологій під час вивчення іноземної мови, привчити студентів до самостійної дослідної діяльності під час вирішення практично спрямованих завдань.

Список бібліографічних посилань:

1. Амеліна О.С. *Дистанційне та змішане навчання. Досвід, поради, інструменти*. Харків: Основа, 2022.
2. Гокіна Н.О. Яку стратегію обрати, щоб бути цікавим. *Англійська мова в початковій школі*, 2011. №7(80). С. 38–39.
3. Паугатарьова О. Використання інтернет-ресурсів на уроках англійської мови. *English*, 2013. №20(620). С. 4–6.
4. Іванова Т.Г. Організація роботи з творчо обдарованими дітьми на уроках. *Англійська мова і література*, 2012. №10(344). С. 2–8.
5. Ткачук М.М. Вислови відомих людей про професію вчителя. *Бібліотека методичних матеріалів*. URL: <https://vseosvita.ua/library/dodatkovij-material-vislovi-vidomih-ludej-pro-profesiu-vcitela-358701.html>
6. Даниленко, І.В. Навчання в співпраці як різновид особистісно орієнтованого підходу у викладанні іноземної мови. *Англійська мова і література*, 2012. №4(338). С. 2–4.
7. Нягу О. Сучасні методи засвоєння навчального матеріалу. *English*, 2015. №23(671). С. 11–12.
8. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Вид. 2-е, випр. і перероб. / кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2002. С. 249–250.

9. Момот О.В. Прогресивні інноваційні методики і технології. *Англійська мова в початковій школі*, 2011. №8(81). С. 28–35.
10. Дьоміна О.М. Метод проектів як засіб розвитку творчої особистості та ефективної співпраці учнів і вчителя. *Англійська мова і література*, 2012. №3(337). С. 7.

References

1. Амеліна, О.С. (2022). *Дистанційне та змішане навчання. Досвід, поради, інструменти*. Харків: Основа.
2. Гокіна, Н.О. (2011). Яку стратегію обрати, щоб бути цікавим. *Англійська мова в початковій школі*, 7(80): 38–39.
3. Плугатарьова, О. (2013). Використання інтернет-ресурсів на уроках англійської мови. *English*, 20(620): 4–6.
4. Іванова, Т.Г. (2012). Організація роботи з творчо обдарованими дітьми на уроках. *Англійська мова і література*, 10(344): 2–8.
5. Ткачук, М.М. (без дати). Вислови відомих людей про професію вчителя. *Бібліотека методичних матеріалів*.

Retrieved from <https://vseosvita.ua/library/dodatkovij-material-vislovi-vidomih-ludej-pro-profesiu-vcitela-358701.html>

6. Даниленко, І.В. (2012). Навчання в співпраці як різновид особистісно орієнтованого підходу у викладанні іноземної мови. *Англійська мова і література*, 4(338): 2–4.
7. Нягу, О. (2015). Сучасні методи засвоєння навчального матеріалу. *English*, 23(671): 11–12.
8. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах (2002). Вид. 2-е, випр. і перероб. / кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт. С. 249–250.
9. Момот, О.В. (2011). Прогресивні інноваційні методики і технології. *Англійська мова в початковій школі*, №8(81): 28–35.
10. Дьоміна, О.М. (2012). Метод проектів як засіб розвитку творчої особистості та ефективної співпраці учнів і вчителя. *Англійська мова і література*, 3(337): 7.

STEPANYSHENA Olena

Postgraduate student,
Khmelnitsky Humanitarian-Pedagogical Academy

INDIVIDUALIZATION OF BLENDED LEARNING OF A FOREIGN LANGUAGE FOR EDUCATION SEEKERS IN PEDAGOGICAL COLLEGES

Summary. *The article examines the individualization of blended learning of a foreign language of students in pedagogical colleges. The transition to distance learning, due to the pandemic and wartime, has become a serious test for all participants in the educational process. The process of learning and teaching is inextricably linked with the demands and orders of society, which essentially regulates and corrects the process of development and education of the younger generation.*

The issue of the development of distance education has gained considerable importance. The use of new forms of education makes it possible to expand the boundaries of creative activity of both the teacher and students, to realize the possibilities of effective use of computer technologies during mixed foreign language learning, to accustom students to independent research activities while solving practically directed tasks.

Distance learning is an individualized process of acquiring knowledge, abilities, skills and ways of cognitive activity of a person, which takes place mainly through the mediated interaction of remote participants of the educational process in a special environment that functions on the basis of modern psychological and pedagogical and information and communication technologies. Distance learning cannot be implemented without appropriate technical support for both students and teachers, as well as in the absence of computer and Internet skills.

The article presents a concise classification of electronic applications and interactive didactic aids. However, for many teachers, the question of ways and means of using such resources, their search and processing in accordance with the level and interests of students, as well as the requirements of the program and educational standard, remains open.

The article examines the impact of the Internet and mobile applications on improving students' language skills. New motives for learning English require a differentiated approach to determining the content of linguistic knowledge and the formation of language abilities and skills.

Thus, modern pedagogical technologies, in particular collaborative learning, project methodology, the latest information technologies, Internet resources, help to implement a personally oriented approach, provide individualization and differentiation of blended learning of a foreign language, taking into account the age characteristics, abilities of students, level of education, and their inclinations and opportunities.

Keywords: *individualization of learning; distance learning; mixed learning; multimedia technologies; Internet resources; differentiated approach; foreign language in higher education.*

Одержано редакцією 01.12.2023
Прийнято до публікації 19.12.2023

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-4->

 <https://orcid.org/0000-0002-8439-446X>

ШИНКАРЬОВА Валерія Сергіївна

аспірантка кафедри дошкільної та спеціальної освіти,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: shynkarova.vs@gmail.com

УДК 378:37.011.3-051:373.2:613(045)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ**

У статті запропоновано теоретичне обґрунтування теоретико-методичної складової авторської технології підготовки майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності старших дошкільників.

Проаналізовано позицію науковців щодо потрактування технологізації освітньої діяльності й мети провадження означеного процесу. З-поміж методологічних підходів, у контексті розроблення технології підготовки майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності дітей старшого дошкільного віку, технологічний підхід визначено як пріоритетний.

Виокремлено та узагальнено найбільш суттєві ознаки педагогічної технології. Процес підготовки майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності дітей старшого дошкільного віку досліджено у контексті системного підходу як підсистему загальної професійної підготовки студентів, компонентами якої слугують концептуальні ідеї, принципи, мета, зміст, методи, форми, засоби, педагогічні умови та результати освітньої взаємодії її суб'єктів.

Запропоновано авторське визначення технології підготовки майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності старших дошкільників, а також готовності майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності старших дошкільників, що розглядається як результат освітньої взаємодії суб'єктів досліджуваного процесу.

Визначено структуру авторської технології підготовки майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності старших дошкільників й охарактеризовано зміст кожного компоненту. Окреслено особливості освітньої взаємодії суб'єктів підготовки до майбутньої професійної діяльності та визначено пріоритетні принципи, на яких базується технологія підготовки майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності старших дошкільників. Узагальнено ознаки готовності майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності дошкільників.

Ключові слова: технологізація освіти; структура педагогічної технології; освітня взаємодія; підготовка вихователів; принципи технології підготовки вихователів.

Постановка проблеми. Необхідність вибору оптимального варіанту вирішення проблеми підготовки майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності старших дошкільників, який забезпечить чітку керованість досліджуваного нами процесу та передбачувані позитивні результати, зумовило наше звернення до наукових праць, у яких розглядаються особливості технологізації освітньої діяльності як процесу розроблення та впровадження технологій у сучасну педагогічну практику. Погоджуємось із позицією І. Зязюна, який розглядає технологізацію освіти як об'єктивний історично неперервний процес, завдяки якому забезпечується спадковість нових технологій, виникає готовність до їхньої адаптації через призму рефлексії у контексті науково-технічного прогресу та технологізації всіх сфер буття сучасного суспільства [1]. Нам є близькою думка С. Сисоєвої про те, що головна ідея технологізації освітньої діяльності полягає у реалізації технологічного підходу, який передбачає розроблення та запровадження педагогічних технологій, що мають на меті налагодження цілеспрямованого процесу взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу задля досягнення запланованого результату [2]. Аналогічної позиції дотримуються вітчизняні дослідники В. Вишківська, Н. Грицик, Ю. Дзюбенко, О. Заблоцька, О. Зимовець, Г. Майборода, Л. Олійник та В. Сергєєва, які розглядають технологізацію вищої освіти як процес теоретичного обґрунтування та реалізації технологій із метою ефективного формування у майбутніх фахівців тих чи інших компетентностей та гарантованого досягнення очікуваних результатів. Упродовж історичного поступу наукової думки уявлення вчених про технологізацію освіти та педагогічні технології доповнювались, конкретизувались та оновлювались.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні авторської технології підготовки майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності старших дошкільників, зокрема її теоретико-методологічної складової.

Виклад основного матеріалу дослідження. В межах нашого наукового пошуку визначаємо технологічний підхід як один із пріоритетних методологічних підходів, котрий має на меті розроблення технології підготовки майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності дітей старшого дошкільного віку. Зауважимо, що попри різні підходи до визначення змісту поняття «педагогічна технологія» переважна більшість дослідників намагається окреслити найважливіші сутнісні ознаки цього феномену: концептуальність, цілеспрямованість, цілісність, системність, структурованість, прогнозованість, проєктованість, алгоритмічність, оптимальність, ефективність, вимірюваність, відтворюваність, які вважаємо за необхідне дотримуватись і в нашому дослідженні. Базуючись на основних положеннях названих вище праць учених, а також на основі нашого розуміння сутності досліджуваного процесу, технологію підготовки майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності старших дошкільників визначаємо як науково обґрунтований освітній процес, який на основі системного поєднання концептуальних ідей, мети, змісту, методів, форм, засобів, алгоритмів та умов взаємодії його учасників забезпечує одночасно розвиток цифрової грамотності здобувача вищої освіти та його готовності до формування цифрової грамотності старших дошкільників у майбутній професійній діяльності.

Для визначення структури досліджуваного процесу ми послуговуємось системним підходом, який у педагогіці спрямовується на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх в єдину теоретичну картину [3, с. 305]. Приймаємо також заувагу С. Гончаренка про те, що специфіка системи не вичерпується особливостями її елементів, а пов'язана передусім з характером взаємодії між ними, тому першочерговим завданням є пізнання характеру і механізму цих зв'язків і відношень [4, с. 76].

У контексті системного підходу процес підготовки майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності дітей старшого дошкільного віку досліджуємо як підсистему загальної професійної підготовки студентів, що водночас є цілісною системою, компонентами якої слугують концептуальні ідеї, принципи, мета, зміст, методи, форми, засоби, педагогічні умови та результати освітньої взаємодії її суб'єктів – здобувача вищої освіти та викладача закладу вищої освіти.

Так, розглядаючи структуру професійної підготовки майбутніх педагогів, сучасні дослідники, визначають її елементи: мотиви, мету і зміст, функції, форми, методи, результати педагогічної взаємодії [5] та об'єднують їх у підсистеми: цільовий, змістовий, процесуальний, результативний компоненти [6]; ціннісно-мотиваційний, когнітивний, процесуальний та особистісний компоненти [7].

Нам близькою є позиція О. Янковича, який розглядає технологію як відкриту педагогічну систему, що складається з концептуально-цільового (мета, концептуальні ідеї), змістового (напрями взаємодії), процесуального (форми, методи, засоби), результативно-аналітичного (результат та його аналіз) компонентів [8, с. 8]

Приймаємо також настанову науковців Національної академії педагогічних наук України, які рекомендують дотримуватись наступної структури педагогічної технології:

- концептуальна основа (короткий опис концептуальних ідей, підходів, принципів, які сприяють розумінню певної педагогічної технології);
- змістова частина (цілі, зміст досліджуваного процесу);
- процесуальна частина (власне технологічний процес: методи, форми та засоби організації навчання, виховання та розвитку; діагностика педагогічного процесу) [9].

На підставі зазначеного вище, а також на основі нашого розуміння особливостей функціонування закладів вищої освіти, зокрема – сутності процесу підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності, визначаємо структуру авторської технології підготовки майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності старших дошкільників, що містить такі складові:

- теоретико-методологічна (концептуальні ідеї, сутність базового поняття, методологічні підходи та принципи освітньої взаємодії);
- змістово-цільова (мета, завдання, напрями та зміст освітньої взаємодії);
- процесуально-діяльнісна (стадії, етапи, форми й методи роботи, педагогічні умови підвищення ефективності досліджуваного процесу);
- рефлексивно-результативна (критерії, показники та рівні готовності майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності дошкільників, прогнозований результат).

Отже, звернення до системного підходу, на нашу думку, сприяло чіткому розумінню структури технології досліджуваного процесу, яка спрямована на підготовку майбутніх

вихователів до формування цифрової грамотності старших дошкільників та яка містить теоретико-методологічну, змістово-цільову, процесуально-діяльнісну та рефлексивно-результативну складові.

Готовність майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності дошкільників, за нашими переконаннями, характеризується усвідомленням цінності цифрової грамотності особистості для ефективної та безпечної життєдіяльності у цифровому суспільстві, впевненим, ефективним та рефлексивним використанням цифрових технологій у підготовці до майбутньої професійної діяльності, здатністю критично добирати, модифікувати та використовувати цифрові ресурси для організації дошкільної освіти, спроможністю здійснювати педагогічну комунікацію у цифровому середовищі, безперервним розвитком власної цифрової грамотності та здатністю здійснювати процес формування цифрової грамотності дітей старшого дошкільного віку. З огляду на зазначене, у структурі готовності майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності дошкільників виокремлюємо ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-технологічний та рефлексивно-безпековий компоненти.

На основі творчого використання основних положень розроблених в Україні «Рамки цифрових компетентностей для громадян» [10], «Опису цифрової компетентності педагогічного працівника» [11] та «Рамки цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників» [12] схарактеризуємо зміст кожного із названих компонентів.

Так, ціннісно-мотиваційний компонент готовності майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності дошкільників об'єднує цінності, потреби, мотиви та ставлення студентів, що стосуються цифровізації суспільного життя, та передбачає розуміння здобувачами вищої освіти ролі цифрових ресурсів у житті громадянина та суспільства, ціннісне ставлення до розвитку цифрових технологій та цифрової освіти громадян (зокрема – дітей дошкільного віку), потребу у використанні цифрових технологій і ресурсів для підвищення рівня власної цифрової компетентності, опанування майбутньої професії, комунікації та взаємодії з іншими. Сформованість цього компоненту проявляється у зацікавленому пошуку та накопиченні цифрових ресурсів для дошкільної освіти, бажанні створювати нові цифрові освітні ресурси для майбутньої професійної діяльності, використовувати цифрові технології та цифрові ресурси у дошкільній освіті, а також у вмотивованості здійснювати формування цифрової грамотності дітей старшого дошкільного віку [11, с. 17].

Когнітивний компонент досліджуваного нами феномену характеризується усвідомленими знаннями цифрових технологій для підтримки комунікації, взаємодії, творчої співпраці як складових успішної життєдіяльності у цифровому суспільстві; основ функціонування та використання у сфері дошкільної освіти різних цифрових пристроїв, програм та мереж. Для сформованості цього компоненту важливе опанування майбутніми вихователями знань про способи розвитку власної цифрової компетентності, особливостей використання цифрових технологій, ресурсів, мереж для професійної комунікації та співпраці з іншими студентами та викладачами у цифровому середовищі. Для майбутньої професійної діяльності студенти мають також опанувати знання способів вибору, використання та створення цифрових ресурсів для дошкільної освіти; оцінювання їх ефективності та доцільності, відповідності віковим особливостям та потребам старших дошкільників. Надто важливим є знання особливостей інтеграції цифрових технологій у дошкільну освіту, зокрема – у процесі навчання та ігрової діяльності дошкільників, співпраці з майбутніми колегами та взаємодії з батьками дошкільників, а також знання методики формування цифрової грамотності дітей старшого дошкільного віку [12, с. 15; 11, с. 17].

Операційно-технологічний компонент готовності майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності дошкільників представлений вміннями, здатністю та спроможністю студентів здійснювати діяльність у цифровому середовищі, а також набутим досвідом цифрової комунікації та взаємодії. У підготовці до майбутньої професійної діяльності студенти мають опанувати вміння працювати з цифровими пристроями, технологіями, ресурсами, мобільними засобами комунікації, навчитись застосовувати цифрові технології, пристрої, відкриті ресурси та мережеві сервіси для власних потреб у професійній підготовці та педагогічній комунікації у цифровому середовищі. Надто важливим є вміння знаходити у цифровому просторі необхідну педагогічну інформацію та цифровий контент; добирати, накопичувати, оцінювати, створювати та поширювати цифрові ресурси для організації дошкільної освіти. Цей компонент готовності характеризується також спроможністю застосовувати цифрові технології, мережеві сервіси, програмне забезпечення, цифрові пристрої у процесі реалізації педагогічних методів дошкільної освіти та вирішення професійних проблем, а також здатністю використовувати засоби цифрових технологій (комп'ютерних, інформаційних, мережевих) для формування цифрової грамотності дітей старшого дошкільного віку [11, с. 8; 7, с. 13]

Рефлексивно-безпековий компонент досліджуваного феномену характеризується здатністю студентів орієнтуватись в інформаційно-цифровому просторі, усвідомленням ними правових, етичних та безпекових аспектів використання засобів цифрових технологій. Майбутні вихователі мають здійснювати рефлексію результатів підготовки та самооцінювання рівня власної цифрової компетентності, знати правила безпечної поведінки у цифровому середовищі, бути здатними захистити себе та майбутніх вихованців від можливих небезпек у цифровому середовищі. Для організації якісної цифрової освіти дітей здобувачі вищої освіти повинні усвідомлювати обмеження, ризики та наслідки використання цифрових технологій, бути спроможними аналізувати та критично оцінювати достовірність і надійність цифрових ресурсів та джерел інформації. Сформованість цього компоненту готовності передбачає наявність здатності майбутніх вихователів забезпечувати благополуччя дошкільників при користуванні цифровими технологіями, захищати їх від небажаного цифрового контенту, ризиків і загроз для фізичного та психологічного здоров'я дітей. Крім цього, важливою також є здатність у майбутньому навчати дітей старшого дошкільного віку безпечному та відповідальному використанню цифрових пристроїв та технологій, захищати себе від різних інформаційних загроз [12, с. 21; 11, с. 7].

Наголосимо, що лише у своїй сукупності ціннісно-мотиваційний, операційно-технологічний та рефлексивно-безпековий компоненти забезпечують готовність майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності старших дошкільників.

Як зазначалось нами вище, ми розглядаємо готовність майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності старших дошкільників як результат освітньої взаємодії суб'єктів досліджуваного процесу – здобувача вищої освіти та викладача закладу вищої освіти. Для розгляду характеру взаємодії між ними у процесі підготовки до майбутньої професійної діяльності звертаємось до основних положень суб'єктного підходу, згідно з яким суб'єктом є особистість, яка «володіє свідомістю, волею і здатна цілеспрямовано перетворювати дійсність і себе» [13, с. 348].

Наше звернення до ідей суб'єктного підходу дає змогу визначити такі особливості освітньої взаємодії суб'єктів досліджуваного процесу:

- у професійній підготовці студенти є активними суб'єктами освітнього процесу, які здатні самостійно формулювати власні інтереси та освітні потреби, визначати індивідуальну траєкторію свого професійно-особистісного розвитку як майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти;

- процес фахової підготовки організовується у відповідності до принципів діалогічності та суб'єкт-суб'єктних (рівноправних, партнерських) відносин на засадах взаємоповаги, довіри, співробітництва, конструктивного діалогу;

- процес підготовки до формування цифрової грамотності дітей старшого дошкільного віку набуває конкретної спрямованості на формування професійно значущих компетентностей майбутніх вихователів на основі застосування студентами механізмів самопізнання, самовизначення, саморозвитку, самореалізації.

Підсумовуючи, наголосимо, що висвітлення концептуальних ідей розглянутих нами технологічного, системного, компетентнісного та суб'єктного методологічних підходів дало змогу конкретизувати різні аспекти досліджуваного процесу та визначити пріоритетні принципи, на яких базується технологія підготовки майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності старших дошкільників. Крім загальнопедагогічних принципів науковості, доступності, системності, наступності, зв'язку освіти з життям та інших, визначаємо специфічні для досліджуваного нами процесу:

- принцип цілісності та особистісної орієнтації освітнього процесу, який полягає у зумовленості його мети, завдань, змісту, форм і методів освітнім потребам студентів у їхній підготовці до формування цифрової грамотності старших дошкільників у майбутній професійній діяльності;

- принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників професійної підготовки, що базується на діалогічній формі стосунків, партнерській співпраці, конструктивному діалозі та відповідальності за результати спільної діяльності;

- принцип активізації суб'єктного потенціалу майбутніх вихователів, що передбачає застосування механізмів самодіагностики, самопізнання, самовизначення й саморозвитку у процесі підготовки студентів до формування цифрової грамотності дошкільників;

- принцип рефлексії, який полягає у постійному аналізі й оцінці індивідуальної діяльності студента як суб'єкта освітнього процесу, саморегуляції власної навчальної діяльності, довільному вибору форм самостійної роботи;

- принцип прогнозування студентом результатів своєї підготовки до майбутньої педагогічної діяльності, що сприяє розробленню певного плану (послідовності) своїх дій [14; 15; 16].

За нашими переконаннями, дотримання окреслених вище принципів як основних вимог значною мірою визначає загальне спрямування педагогічного процесу підготовки здобувачів вищої освіти до майбутньої професійної діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Теоретико-методологічна складова авторської технології підготовки майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності старших дошкільників висвітлює концептуальні ідеї технологічного, системного, компетентнісного та суб'єктного методологічних підходів, сутність і структуру готовності майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності дошкільників (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-технологічний та рефлексивно-безпековий компоненти), специфічні принципи освітньої взаємодії суб'єктів досліджуваного процесу – здобувача вищої освіти та викладача закладу вищої освіти (принцип цілісності та особистісної орієнтації освітнього процесу, принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників професійної підготовки, принцип активізації суб'єктного потенціалу майбутніх вихователів, принцип рефлексії, принцип прогнозування студентом результатів підготовки). Перспективу подальшої наукової розвідки вбачаємо у обґрунтуванні змістово-цільової, процесуально-діяльнісної та рефлексивно-результативної складових означеної технології, визначенні їх структури та етапів реалізації.

Список бібліографічних посилань

1. Зязюн І.А. Технологізація освіти як історична неперервність. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2001. Вип. 1. С. 73–85.
2. Сисоєва С.О. Педагогічні технології: коротка характеристика сутнісних ознак. *Педагогічний процес: теорія та практика*. 2006. Вип. 2. С. 127–131.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 374 с.
4. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ, Вінниця, 2008. 278 с.
5. Садова Т.А. Професійно-педагогічна підготовка: дефінітивний аналіз проблеми. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*, 2009. №51(1). С. 326–332. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/download/2262/2061>.
6. Чайка В.М. Теорія і технологія підготовки майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2006. 392 с.
7. Танько Т.П. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Харків, 2004. 41 с.
8. Янкович О.І. Освітні технології вищої школи України: проблеми та перспективи: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. 208 с.
9. Енциклопедія освіти / головний ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
10. Опис Рамки цифрової компетентності для громадян України. Київ, 2021. 56 с. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/OP%20ЦК.pdf.
11. Опис цифрової компетентності педагогічного працівника: проект. Розроблено на виконання Наказу МОН України № 38 від 15 січня 2019 року. *Open educational e-environment of modern University, special edition*, 2019. 53 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27905/1/digital%20comp%20teacher%20Morze.pdf>.
12. Концептуально-референтна Рамка цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників: проект. Київ, 2021. 70 с. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2629-frame_pedagogical.pdf.
13. Степанов О. Психологічна енциклопедія. Київ: Академвидав, 2006. 424 с.
14. Бабак К.Ф. Суб'єктний вимір професійного розвитку особистості. *Освіта регіону*, 2010. №1. URL: <http://surl.li/nwpc1>
15. Теличко Т.В. Формування фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах міждисциплінарного підходу. Мукачево. 2021. 294 с.
16. Шехавцова С.О. Суб'єктність у педагогічному аспекті: теорія і практика. Полтава: ПУЕТ, 2016. 414 с.

References

1. Zyazyun, I.A. (2001). Technological education as a historical continuity. *Continuing professional education: theory and practice*, 1: 73–85 [in Ukr.]
2. Sysoeva, S.O. (2006). Pedagogical technologies: a brief description of essential features. *Pedagogical process: theory and practice*, 2: 127–131 [in Ukr.].
3. Honcharenko, S. (1997). Ukrainian pedagogical dictionary. Kyiv: Lybid. 374 p. [in Ukr.].
4. Goncharenko, S.U. (2008). Pedagogical research: methodological advice to young scientists. Kyiv, Vinnytsia: Vinnytsia. 278 p. [in Ukr.].
5. Sadova, T.A. (2009). Professional and pedagogical training: a definitive analysis of the problem. *Pedagogical Sciences: Collection of Scientific Works*, 51(1): 326–332. Retrieved from <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/download/2262/2061> [in Ukr.].
6. Chaika, V.M. (2006). Theory and technology of training future teachers for self-regulation of pedagogical activity: Theses of Doctor Science Dissertation. Ternopil. 392 p. [in Ukr.].
7. Tanko, T.P. (2004). Theory and practice of music-pedagogical training of future teachers of preschool institutions in pedagogical universities: Abstract of Doctor Science Dissertation. Kharkiv. [in Ukr.].
8. Yankovych, O.I. (2010). Educational technologies of the higher school of Ukraine: problems and prospects: monograph. Ternopil: Textbooks and manuals. 208 p. [in Ukr.].
9. Encyclopedia of education (2008). In V.G. Kremen (Ed.). Kyiv: Yurinkom Inter. 1040 p. [in Ukr.].
10. Description of the Digital Competence Framework for Ukrainian Citizens (2021). Kyiv. 56 p. Retrieved from https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/OP%20ЦК.pdf [in Ukr.].
11. Description of the digital competence of the pedagogical worker: project (2019). Developed in compliance with the Order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine No. 38 of January 15, 2019. *Open educational e-*

- environment of modern University, special edition.* 53 p. Retrieved from <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27905/1/digital%20comp%20teacher%20Morze.pdf> [in Ukr.].
12. Conceptual-referential Framework of digital competence of pedagogical and scientific-pedagogical workers: project (2021). Kyiv. 70 p. Retrieved from https://osvita.diiia.gov.ua/uploads/0/2629-frame_pedagogical.pdf [in Ukr.].
 13. Stepanov, O. (ed.) (2006). Psychological encyclopedia. Kyiv: Akademydav. 424 p. [in Ukr.].
 14. Babak, K.F. (2010). The subjective dimension of professional personality development. *Education of the region*, 1. Retrieved from <http://surl.li/nwpl> [in Ukr.].
 15. Telychko, T.V. (2021). Formation of professional competence of future educators of preschool education institutions on the basis of an interdisciplinary approach. Mukachevo. 294 p. [in Ukr.].
 16. Shehavytsova, S.O. (2016). Subjectivity in the pedagogical aspect: theory and practice. Poltava: PUET. 414 p. [in Ukr.].

SHYNKAROVA Valeriia

postgraduate student of the Department of Preschool and Special Education,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL COMPONENT OF THE TECHNOLOGY
OF FUTURE EDUCATORS' TRAINING FOR THE FORMATION OF DIGITAL LITERACY
OF OLDER PRESCHOOLERS**

Summary. *Introduction.* The need to choose the optimal option for solving the problem of future educators' training for the formation of digital literacy of older preschoolers led us to turn to scientific works that consider the features of the technologization of educational activity as a process of developing and introducing technologies into modern pedagogical practice. Within the scope of scientific research, we define a technological approach as one of the priority methodological approaches, which aims to develop a technology for future educators' training for the formation of digital literacy of older preschool children.

The purpose of the article is the theoretical substantiation of the author's technology for future educators' training for the formation of digital literacy of older preschoolers, in particular its theoretical and methodological component.

The methods of the research have a theoretical nature and were used to study thematic scientific literature (analysis and synthesis), formulate author's definitions and logical conclusions (generalization, formalization), determine the characteristics of the researched processes (abstraction, induction, deduction), establish the structural elements of key phenomena (modeling, classification, comparison).

Results. We define the technology of future educators' training for the formation of digital literacy of older preschoolers as a scientifically substantiated educational process, which, based on a systematic combination of conceptual ideas, goals, content, methods, forms, means, algorithms and conditions of interaction of its participants, simultaneously ensures the development of digital literacy of higher education student and readiness for the formation of digital literacy of older preschoolers in future professional activity. The process of future educators' training for the formation of digital literacy of older preschoolers is studied as a subsystem of the general professional training of students, which at the same time is a complete system, the components of which are conceptual ideas, principles, purpose, content, methods, forms, means, pedagogical conditions and results of educational interaction its subjects, the final result of which is the state of readiness for the specified type of activity. Value-motivational, cognitive, operational-technological and reflexive-safety components are distinguished among the readiness components.

Originality. The article proposes the structure of the author's technology for future educators' training for the formation of digital literacy of older preschoolers. The process of future educators' training for the formation of digital literacy of older preschoolers is interpreted, and the definition of the concept and content of each component of the readiness of future educators' for the formation of digital literacy of preschoolers is substantiated. The peculiarities of the educational interaction of the subjects of the technology of future educators' training for the formation of digital literacy of older preschoolers and the specific principles of the specified process have been established.

Conclusion. The theoretical-methodological component of the author's technology for future educators' training for the formation of digital literacy of older preschoolers highlights the conceptual ideas of technological, system, competence and subject methodological approaches, the essence and structure of the readiness of future educators' for the formation of digital literacy of preschoolers, specific principles of educational interaction of the subjects of the research process – of a higher education student and a teacher of a higher educational institution. We see the prospect of further scientific exploration in the substantiation of content-target, process-activity and reflexive-resultative components of the specified technology, determination of their structure and stages of implementation.

Keywords: technologization of education; structure of pedagogical technology; educational interaction; educators' training; principles of educators' training technology.

Одержано редакцією 27.11.2023
Прийнято до публікації 15.12.2023

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-4->

 <https://orcid.org/0000-0001-7680-9955>

ІВАНОВА Катерина Юріївна

кандидатка педагогічних наук,
вчителька математики загальноосвітньої школи I-III ступенів № 9,
Покровська міська рада Донецької області
e-mail: ivanova.katrin.13@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-6278-913>

ЛІБА Оксана Миколаївна

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри теорії та методики початкової освіти,
Мукачівський державний університет
e-mail: Liba_oksana@ukr.net

УДК 378.018.8.011.3-051:373.3]:51(045)

**ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ МАТЕМАТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

У статті досліджено проблему професійного спрямування математичної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Проаналізовано стандарт нового покоління вчителя початкової школи та відповідні навчальні програми підготовки здобувачів спеціальності 013 «Початкова освіта».

З'ясовано, що у чинному стандарті надано перевагу методико-математичній підготовці на шкоду фундаментальній математичній підготовці; навчальні програми деяких закладів вищої освіти (ЗВО) також надади перевагу методико-математичній підготовці і поєднали курси «Математика» і «Методика викладання освітньої галузі «Математика» у загальний курс «Математика з методикою викладання» навіть не збільшуючи кількість годин на його вивчення.

Ключові слова: професійна спрямованість; методико-математична підготовка; вчитель початкової школи.

Постановка проблеми. Оновлення змісту освіти в напрямку задоволення сучасних потреб суспільства вимагає організаційно-змістового вдосконалення навчального процесу. Усе більше звертається увага на якість математичної освіти, проблему її адаптації до потреб суспільства. Проблема забезпечення належного рівня математичної освіти обумовлена найширшими можливостями розвитку логічного та просторового мислення, уяви, алгоритмічної культури, культури обґрунтувань тверджень, моделювання різноманітних процесів.

Протягом останніх десяти років дослідники математичної підготовки учнів середньої школи б'ють на сполох через низький рівень (а з кожним роком відбувається зниження!) результатів зовнішнього незалежного оцінювання з математики (ЗНО) та результатів міжнародного дослідження якості освіти PISA [1–2]. Учнівські результати не радують, однак іще більш сумними є цьогорічні результати учителів, які наводить Державна служба якості освіти: «Лише 180 учителів математики з 447 зареєстрованих для проходження сертифікації подолали «поріг» [ЗНО] та отримали право взяти участь у другому етапі процедури» [3]. Навряд чи результати ЗНО учителів початкових класів були б кращими ...

Для подолання цієї негативної ситуації було оголошено 2020/2021 початковий рік Роком математичної освіти [4]. Беручи до уваги результати ЗНО 2021 року маємо констатувати, що відсоток учасників, які не подолали поріг «склав / не склав» досягло 31,11%. Звичайно, що серед причин такої катастрофічної ситуації не останню роль відіграло запровадження дистанційної форми навчання внаслідок Covid-19. Але власний дослідницький досвід переважно свідчить про те, що серед причин не останню роль відіграє й недостатня сформованість в учнів уміння вчитися.

Продовження досліджень з «розвантаження» шкільного курсу математики у контексті переходу до 12-річної системи загальної освіти вимагало також унормування математичної підготовки учителів математики. Однак цільові орієнтири та фундаменталізація змісту математичної підготовки майбутніх учителів початкових класів привернули увагу лише поодиноким дослідникам.

І це при тому, що начебто всі розуміють необхідність забезпечення початкової ланки школи математично розвиненими і методично грамотними учителями, які у період підго-

товки в закладах вищої освіти мають успішно опанувати й інші фахові дисципліни освітньо-професійних програм. Але на практиці виявляється, що різні суб'єкти, причетні до підготовки педагогічних кадрів, розуміють таку задачу по-різному. І замість підвищення вимог до математичних знань майбутніх учителів початкових класів, вдаються до примітивізації змісту або маніпулятивного поєднання математичної підготовки з методичною у вигляді інтегрованого курсу «Математика з методикою навчання». В результаті майбутні учителі початкових класів не набувають ані належних математичних знань, ані методичної підготовки.

Як відомо, метою методико-математичної підготовки майбутніх учителів початкових класів є підведення їх до розуміння значущості математичної діяльності в інтелектуальному розвитку особистості, опанування ними методичних підходів до викладання і засвоєння учнями тих чи інших математичних понять, формування здатності забезпечувати відповідні умови в процесі викладання математики в початкових класах. Адже успішне навчання математики молодших школярів вимагає від учителя не лише методичної майстерності, але й глибокого розуміння сутності математичних понять і фактів.

В умовах прийдешнього реформування системи вищої освіти в Україні для математичної і методико-математичної підготовки майбутніх учителів початкових класів з'являється можливість забезпечення ґрунтовного й глибокого засвоєння знань з формуванням практичних умінь та опанування методичних інструментів для застосування набутих знань у майбутній професійній діяльності.

Мета статті полягає у дослідженні професійного спрямування математичної підготовки майбутніх учителів початкової школи, обґрунтуванні доцільності викладання курсу «Математика» окремо від курсу «Методика викладання математики».

Виклад основного матеріалу дослідження. Учителю початкової школи надано право й можливість долучатися до формування інтелектуального, морального і культурного рівня молодших школярів. Проте, початкова школа сьогодні, як і раніше, сприймається більшістю педагогів лише як підготовчий етап до переходу в основну школу, незважаючи на декларування цінності та самостійної значущості кожного періоду в житті дитини.

Однак, як свідчить практика, майбутні вчителі початкової школи традиційно не вбачають у початковій школі серйозного етапу в підготовці учнів для подальшого навчання, а про забезпечення наступності у навчанні математики взагалі не мають предметно-зумовленого розуміння [5]. Упродовж фахової підготовки у них послідовно формується уявлення, що початкова ланка має на меті лише навчити учнів писати, читати, рахувати і, як зараз модно казати, – «критично мислити».

В результаті багато учнів після закінчення початкової школи приходять у 5-й клас, маючи середній рівень обчислювальних навичок, а у більшості випадків демонструють вміння діяти лише за шаблоном. Про розвиток логічного, критичного, креативного мислення не йдеться, адже початковий курс математики цього не передбачає в силу фізіологічних можливостей учнів 6–10-річного віку [6–10].

Засновуючись на ґрунтовних напрацюваннях Світлани Скворцової, Оксани Онопрієнко та Яни Гаєвець щодо особливостей формування в учнів початкових класів умінь розв'язувати сюжетні задачі, учителя початкових класів мали б методично продумано організувати опанування учнями відповідних умінь. Однак шкільна практика свідчить, що багато учнів демонструють нерозуміння математичної сутності даних в умові задачі або не можуть виокремлювати те, що потрібно знайти за умовою задачі.

Причина таких і низки інших прогалин у навчанні математики вбачається, перш за все, у неналежному рівні математичної підготовки учителів, що стає на заваді опануванню ними методики навчання математики як *системи педагогічних підходів* до введення й інтерпретації математичних понять і способів дій у навчанні дітей 6–10-річного віку. Не останню роль у цьому відіграє й те, що у закладах вищої освіти більшість викладачів, які читають курс математики майбутнім учителям початкових класів, не мають математичної освіти і для них світоглядний і розвивальний потенціал математичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи лишається поза межами розуміння.

Тому увага до забезпечення у фаховій підготовці майбутніх учителів початкових класів фундаментальної ролі математики як інструмента опанування філософських основ застосування математики, розвитку методико-математичної культури і важливих для педагога світоглядних складових – світовідчуття, світосприйняття, світоспоглядання, світорозуміння та світобачення, – має стати не декларативною, а реальною сутністю. Це питання нагальне, оскільки в останнє десятиліття спостерігається тенденція до зниження математичної зацікавленості здобувачів педагогічної освіти взагалі та невиправдане обмеження фахового розвитку майбутніх учителів початкової школи внаслідок зменшення годин, що плануються на вивчення математики.

Тривалість зазначеної тенденції призвела до запровадження багатьма випусковими катедрами інтегрованого вивчення математики з методикою навчання математики під гаслом сприяння більш глибокому й практико-орієнтованому усвідомленню змісту. З такою позицією можна було б погодитися, якби гаранті освітньо-професійних програм та викладачі тих кафедр

– знали про *негативний досвід* запровадження інтегрованого курсу «Математика з методикою викладання» для майбутніх учителів початкових класів, запропонованого Людмилою Стойловою ще наприкінці 80-х років ХХ століття;

– ініціювали запровадження аналогічних інтегрованих курсів «Українська мова і література з методикою викладання», «Іноземна мова з методикою викладання», «Природознавство з методикою викладання», «Інформатика з методикою викладання» тощо.

Однак з незрозумілих причин увага укладачів освітньо-професійних програм, за якими ведеться підготовка майбутніх учителів початкових класів, зосереджується виключно на методико-математичній підготовці і підкріплюється їх стремлінням доведення загального обсягу годин на таку підготовку до мінімуму – трьох кредитів. Таке бачення місця методико-математичної підготовки пояснюється відсутністю єдиного розуміння ролі курсу математики у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи. Гаранті освітньо-професійних програм, які обстоюють інтеграцію дисциплін «Математика» і «Методика навчання/викладання математики», засвідчують власне нерозуміння *фундаментальності математичних знань в інтелектуальному розвитку* на відміну від *відносності й мінливості вузькопрофесійних методичних знань* вчителя початкової школи (хоча б унаслідок зміни підручників і їх методичного супроводу).

Крім того, прибічники інтеграції дисциплін «Математика» і «Методика навчання/викладання математики» нехтують тим, що математична підготовка майбутніх учителів початкових класів – складний, багатоаспектний і, взагалі кажучи, тривалий процес, який не може за один-два навчальних семестри (з двома годинами занять на тиждень) забезпечити *засвоєння основоположних понять, процедур і способів дій*, на яких ґрунтується предмет «Математика» у початковій школі. Чисельність таких понять і процедур вимагає від майбутніх учителів початкових класів *ґрунтовного знайомства з ними і розгорнутого засвоєння* змісту курсу математики, що відрізняється *структурно-змістовою складністю будови*, бо охоплює різні розділи математики, які зазвичай не прийнято об'єднувати в межах однієї навчальної дисципліни: елементи теорії множин, елементи математичної логіки, числові системи, елементи теорії міри, елементи алгебри, теорії функцій і геометрії та ін. [11–12].

Зниження рівня математичних знань учнів загальноосвітньої школи, що спостерігається в останні десятиліття, спричинило специфічне реагування ЗВО на недостатність математичної підготовки студентів: вона стала ототожнюватися з відсутністю суттєвих прогалин у базових знаннях з математики. Змирившись із тенденцією зниження рівня математичної підготовки першокурсників, викладачі математики почали стверджувати, що для майбутнього вчителя початкової школи необхідне, перш за все, узагальнення та «вирівнювання» знань, а не подальше здобуття нових і систематизація.

Євген Лодатко зазначає, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної педагогічної думки лишається актуальним одне з нагальних завдань – примноження інтелектуальних здобутків, збереження математичних традицій соціуму й усвідомлення педагогами «важливості культурно-математичних досягнень, активного протистояння тим негативним процесам у вітчизняному освітньому просторі, що призводять до руйнації шкільної математичної освіти та примітивізують математичну підготовку майбутніх учителів» [13, с. 69]. Однак математичну підготовку вчителя початкової школи невпинно примітивізують, поступово знижуючи до рівня вимог, що майже не відрізняються від вимог загальноосвітньої школи [там само, с. 127].

Проектування траєкторії навчання з розрахунку на середній рівень підготовки студентів об'єктивно може оцінюватися оптимальним лише для незначної їх частки, оскільки обумовлює певні неузгодженості в організації навчального процесу та рівні засвоєння студентами навчального матеріалу. Водночас стає очевидним, що зниження мотивації та математичного розвитку студентів, які мають достатній рівень базової підготовки, на тлі встановлення практично нездоланної планки досягнень для менш підготовлених студентів призводить до вимушеного зниження навчальних вимог із боку викладачів.

Суцільні «благі наміри» спрощення викладання математичного матеріалу до рівня знань першокурсників не мають жодних обґрунтованих підстав, а завдають руйнівної шкоди фаховій підготовці майбутнього вчителя початкової школи, обмежують його предметне світосприйняття, знищують мотиваційний позитив учительської діяльності. Студенти, намагаючись опрацювати «спрощений» навчальний матеріал, позбуваються можливості

математичного розвитку, у них формуються примітивні, спотворені уявлення про математику та математичні методи. Внаслідок штучної примітивізації змісту курсу «Математика» втрачає можливість у повному обсязі виконувати власні фахові завдання, зорієнтовані на математичний розвиток майбутніх учителів початкових класів, опанування ними базових логічних процедур, формування міцного математичного фундаменту, достатнього для успішної майбутньої професійної діяльності [13, с. 132–133].

У Стандарті вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» [14], який відповідає новій освітній парадигмі та базується на компетентнісному підході в освіті, серед фахових компетентностей, яких має набувати майбутній учитель початкової школи, виокремлюється *предметна*. Вона розуміється як здатність до застосування знань, умінь і навичок із циклу професійно-наукових дисциплін, що є теоретичною основою побудови змісту освітніх галузей, визначених Державним стандартом початкової освіти, задля усвідомлення їхньої реалізації в освітній галузі загалом та в окремих змістових лініях зокрема.

У професійному стандарті вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти [15] серед компетентностей майбутнього вчителя початкових класів зазначено *предметно-методичну* компетентність, яка передбачає:

- здатність моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів (A2.1);
- здатність формувати та розвивати в учнів ключові компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей (A2.2);
- здатність здійснювати інтегроване навчання учнів (A2.3);
- здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології, навчання, виховання і розвитку учнів (A2.4);
- здатність розвивати в учнів критичне мислення (A2.5);
- здатність здійснювати оцінювання та моніторинг результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу (A2.6);
- здатність формувати ціннісні ставлення в учнів (A2.7).

Здатність до моделювання змісту навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів передбачає опанування вчителем, зокрема, таких знань і умінь, як:

A2.1.31. Грунтовні знання освітньої галузі/навчального предмета (інтегрованого курсу) і можливостей її/його інтеграції з іншими освітніми галузями/навчальними предметами (інтегрованими курсами);

A2.1.У2. Формування в учнів уявлення про освітню галузь/навчальний предмет (інтегрований курс) на основі сучасних наукових досягнень [15, с. 11].

Здатність здійснювати інтегроване навчання учнів передбачає опанування вчителем умінь:

A2.3.У1. Уміння застосовувати міжпредметні зв'язки та інтеграцію змісту різних освітніх галузей, навчальних предметів (інтегрованих курсів) під час підготовки та проведення навчальних занять;

A2.3.У2. Формувати в учнів розуміння природних зв'язків різних процесів, уміння вирішувати практичні завдання, що вимагають синтезу знань з різних освітніх галузей; розвивати в учнів системне мислення [15, с. 12].

Що стосується компетентності, яка передбачає здатність розвивати в учнів критичне мислення, то увагу привертає формування в учнів умінь

A.2.5У1. ... аналізувати, обгрунтовувати, доводити власну думку, ставити питання, висувати власні припущення, розрізняти факти і здогади, узагальнювати інформацію;

A.2.5У2. Застосовувати *технології розвитку в учнів критичного мислення* для розуміння себе, своїх цінностей та потреб, здатності до осмислення власних рішень та їх наслідків, навичок рефлексії [15, с. 12–13], – курсів наш, К.І., О.Л.

Підсумовуючи вимоги до компетентностей, наведені у професійному стандарті за професією «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», логічно спробувати з'ясувати питання:

– чи здатен учитель початкової школи, у якого не сформовано власне ціннісне ставлення до предмету «Математика», формувати його в учнів початкової школи?

– чи може учитель початкової школи виокремлювати ідейну, змістову і діяльнісну основу для інтеграції курсу математики з курсом методики навчання математики, якщо у нього немає розуміння сутності міжпредметних зв'язків?

– чи може вчитель формувати в учнів розуміння природних зв'язків різних процесів, уміння вирішувати практичні завдання, що вимагають синтезу різних знань, якщо у його професійній підготовці нічого подібного не було (тому певна частина вчителів, відчуваючи недоліки професійної підготовки вимушені шукати курси для самоосвіти);

– як може вчитель формувати в учнів уміння аналізувати, обґрунтовувати, доводити власну думку, ставити питання, висувати власні припущення, розрізняти факти і здогади, узагальнювати інформацію, якщо він сам діє лише за вивченою колись методикою?

– як може вчитель розвивати в учнів початкових класів критичне мислення, якщо за фізіологічними показниками їм ще недоступне опанування логічного мислення (без якого критичне мислення неможливе)?

Відмова від ДПА у 4-х класах спочатку через COVID-19, а потім через військову агресію у деякій мірі приховує проблеми з математичною підготовкою учнів початкової школи, на що впливає й дистанційне навчання.

В орієнтовному описі професійних компетентностей вчителя щодо предметно-методичної компетентності зазначено, що майбутній учитель початкової школи має володіти термінологічною базою освітньої галузі/ навчального предмета (інтегрованого курсу) відповідно до вимог державного стандарту і методикою моделювання змісту навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів. Отже, професійний стандарт учителя початкової школи спрямований на інтеграцію математичної та методичної підготовки, але це не означає поєднання змісту двох різних дисциплін, оскільки опанувати методику викладання без ґрунтового знання предмету ще нікому не вдавалося.

Окремі заклади вищої освіти задля забезпечення професійної спрямованості математичної підготовки майбутніх учителів початкової школи вдаються до поєднання курсу «Математика» з новітнім курсом під назвою «Методика викладання освітньої галузі «Математика» (чи іншою). Як можна викладати не предмет, а освітню галузь – знають лише автори цієї дивної «ідеї».

Приміром, в освітньо-професійній програмі «Математика з методикою формування компетентності в математичній освітній галузі» (Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, 2020) обсяг навчальних годин доведено до 6 кредитів/180 годин [16]. Зміст програми викладено у дванадцяти темах (табл. 1), серед яких віддалене відношення до математики мають лише три теми (5, 6 та 10).

Таблиця 1

Тематика
курсу «Математика з методикою формування
компетентності в математичній освітній галузі»

Тема	Назва теми
1	Предмет, завдання і цілі вивчення курсу «Математика з методикою формування компетентності в математичній освітній галузі» у ВНЗ. Початковий курс математики як навчальний предмет. Основні форми організації навчання математики в початкових класах. Урок математики в початкових класах та його складові частини.
2	Методика навчання розв'язування текстових задач.
3	Методика навчання нумерації чисел від 1 – 10 та числа 0. Додавання та віднімання в межах 10.
4	Методика навчання нумерації чисел у межах 100. Арифметичні дії в межах 100.
5	Додавання і віднімання. Табличні випадки додавання і віднімання. Обчислювальні прийоми додавання і віднімання для чисел в межах 100.
6	Множення і ділення. Табличні і позатабличні випадки множення і ділення.
7	Методика навчання нумерації у межах 1000. Арифметичні дії в межах 1000.
8	Методика навчання нумерації багатоцифрових чисел і арифметичні дії в межах мільйона.
9	Методика вивчення величин у початковій школі.
10	Формування початкових уявлень про

	дроби.
11	Пропедевтика алгебри в початкових класах. Методика вивчення алгебраїчного матеріалу в курсі математики початкової школи.
12	Пропедевтика вивчення геометричного матеріалу в початкових класах

Серед очікуваних результатів навчання за цією програмою та програмних результатів навчання (ПРН1 – ПРН21) немає жодної позиції, яка передбачала б набуття якихось математичних знань чи опанування математичних умінь [16, с. 5–8] (крім усних і письмових обчислень та операцій над множинами).

Освітньо-професійна програма «Математика з методикою навчання» Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського, (2020/21 н.р.) розрахована на 90 годин /3 кредити ECTS [17] і передбачає засвоєння 5 тем (табл. 2).

Таблиця 2

Тематика
курсу «Математика з методикою навчання»

Тема	Назва теми
Кредит I. Методика вивчення арифметичних дій та порядку виконання дій та найважливіших величин	
1	Методика вивчення арифметичних дій та порядку виконання дій (по класах)
2	Методика вивчення найважливіших величин у початковій школі.
Кредит II. Методика вивчення алгебраїчного та геометричного матеріалу у початковій школі	
3	Методика вивчення алгебраїчного матеріалу у початковій школі.
4	Методика вивчення геометричного матеріалу у початковій школі.
Кредит III. Методика вивчення дробів у початковій школі	
5	Методика вивчення дробів у початковій школі.

Однак ці теми (як і у попередній програмі [16]) теж не стосуються набуття математичних знань і умінь, оскільки мета і завдання курсу цього не передбачають.

«Мета курсу: розкрити зміст, структуру початкового курсу математики; принцип побудови та зміст математичної освітньої галузі; сформувати знання, уміння, компетенції, які необхідні для професійного розв'язання навчальних завдань в умовах освітнього процесу Нової української школи.

Завдання курсу:

- обґрунтування мети початкового вивчення математики;
- ознайомити студентів зі змістом математичної освітньої галузі у початковій школі, методами, засобами та формами її вивчення учнями молодшого шкільного віку;
- організація навчання математики;
- формування у студентів умінь застосовувати теоретичні знання до реалізації практичних завдань;
- методикою опрацювання основних тем та оцінювання навчальних досягнень учнів за різними змістовими лініями відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти» [17, с. 5].

Подальший огляд освітньо-професійних програм підготовки учителів початкових класів в різних закладах вищої освіти дозволяє дійти висновку про переважне використання робочих програм, зорієнтованих на інтеграцію математичної та методичної підготовки здобувачів освіти. Однак, якщо вдаватися до аналізу змісту цих програм, мети, завдань, програмних результатів навчання і компетентнісних вимог, то можна зрозуміти, що такі програми не передбачають здобуття ґрунтовних математичних знань, а обмежуються лише розглядом і опрацюванням частково-дидактичних (методичних) питань.

Відмова від вивчення в інтегрованих курсах математичних питань на користь методичних перешкоджає формуванню у майбутніх учителів початкових класів поняттєвого й знаннєвого фундаменту, на якому ґрунтується дидактика математики, а також ціннісного ставлення до логіко-математичної діяльності як незамінної основи інтелектуального розвитку особистості.

Зважаючи на викладене вище, можемо дійти висновку, що професійне спрямування курсу математики для майбутніх учителів початкової школи не передбачає примітивізації математичного матеріалу до рівня початкового курсу математики задля формального поєднання математичної та методичної складових майбутньої професійної діяльності. Математика, як навчальна дисципліна, має на меті ґрунтовну підготовку, спрямовану на розвиток логічного, критичного та креативного мислення майбутнього вчителя, опанування ним способів дій і умінь виконання предметно-обумовлених процедур, формування аксіологічних орієнтирів як майбутньої професійної, так і методико-математичної діяльності.

З психології відомо, що учень початкової школи навчається, дивлячись на те, як щось роблять дорослі (а не та, що вони говорять). Відповідно, якщо вчитель своїми діями демонструє зневажливе чи поверхнєве ставлення до математики, не розуміє її соціокультурної значущості, то цього не будуть розуміти і його учні. На наступних ступенях навчання проблема не зникне, вчителі математики будуть вимушені приділяти увагу формуванню ціннісних оцінок і уявленнь щодо того чи іншого навчального матеріалу.

Окремо слід зауважити, що аналіз Стандарту вищої освіти для спеціальності 013 «Початкова освіта» [14] дає підстави стверджувати, що відбулись певні зрушення у нормативному забезпеченні геометричної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Однак, Світлана Скворцова з Мариною Гаран зазначають, що виходячи з оновленого нормативного забезпечення загальної початкової освіти, система вмінь, яка презентує кваліфікаційні вимоги до математичної підготовки майбутніх учителів початкових класів, неповною мірою відповідає вимогам сучасного етапу розвитку початкової освіти й потребує перегляду та вдосконалення [18, с. 213].

На сучасному етапі методико-математична підготовка майбутнього вчителя початкової школи розуміється як цілеспрямований процес становлення особистості майбутнього вчителя як професіонала в області навчання математики молодших школярів, який *розуміє цінність математичної підготовки в розвитку учнів*, мотивований до безперервного вдосконалення своїх методико-математичних знань і вмінь, *володіє математичним матеріалом* і вміє ефективно використовувати його в методичній діяльності, здатний до проектування комфортного освітнього середовища в процесі засвоєння математичного змісту з урахуванням вікових індивідуальних і особистісних особливостей різних контингентів дітей.

Математична ж підготовка майбутнього вчителя початкової школи являє собою систему знань і переконань, які визначають його погляди на роль математики в сучасному світі та її вплив на інтелектуальний розвиток молодших школярів, на сутність математичних методів пізнання дійсності й рівень математичної компетентності, необхідний у майбутній професійній діяльності [19]. У цьому контексті слушною є позиція Галини Коберник, яка, узагальнюючи погляди науковців (Наталії Міської, Оксани Овчарук, Віктора Хом'юка, Сергія Ракова, Тетяни Запорожченко) щодо змістового наповнення поняття *математичної компетентності* майбутнього вчителя початкових класів, потрактує його як «динамічну якість особистості, що поєднує математичні знання, уміння, досвід та його здібності, які забезпечують успішне навчання учнів молодшого шкільного віку математики та розв'язання різноманітних життєвих і професійних проблем, що потребують застосування математики».

При цьому ... [йдеться не про] конкретні математичні уміння, а більш загальні уміння, що включають математичне мислення, математичну аргументацію, постановку та розв'язання математичної проблеми, математичне моделювання, використання різних математичних мов, інформаційних технологій, комунікативні вміння» [20, с. 160].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Професійна підготовка передбачає цілеспрямовану діяльність із засвоєння знань студентами та опанування ними навичок й умінь, які будуть використані для стимулювання розвитку особистості учня. Відповідно, професійна спрямованість курсу «Математика» для майбутніх учителів початкових класів має забезпечувати глибоке розуміння ними місця математичної підготовки у структурі їх фахової підготовки, взаємозв'язок математичного матеріалу з іншими дисциплінами як і дидактичну основу для викладання.

Інтегроване викладання курсу математики та методики її навчання/викладання спричиняє дисбаланс між математичною і методичною підготовкою майбутніх учителів початкових класів та реалізацією набутих ними методичних знань на практиці. Це пояснюється,

перш за все, відмінністю цілей навчання математики і цілей навчання методики математики як споріднених, але не однотипних складників професійної підготовки. По-друге, низький рівень шкільних знань з математики у переважній частині першокурсників спеціальності «Початкова освіта» створює проблему в досягненні ними рівня математичної підготовки, яка б відповідала сучасним вимогам суспільства до якості математичної підготовки молодших школярів.

Список бібліографічних посилань

1. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт.: М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. Київ: Український центр оцінювання якості освіти, 2019. 439 с.
2. Понад 40% українських школярів не знають математики на базовому рівні. *Сіль Медіа*. URL: <https://sil.media/p/ponad-40-ukrayinskikh-shkoliariv-ne-znaiut-matematiki-na-bazovomu-rivni-843718>.
3. Меншість вчителів математики подолали поріг ЗНО. *Освіта.UA*. 2023-10-03. URL: <https://osvita.ua/school/teacher-certification/90155/>.
4. Про оголошення 2020/2021 навчального року Роком математичної освіти в Україні: Указ Президента України від 30 січня 2020 року № 31/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/31/2020#Text>.
5. Лодатко Є.О., Гаєвець Я.С. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до реалізації наступності в навчанні математики. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*, 2023. Вип. 2. С. 153–160.
6. Выготский А.С. Мышление и речь. Психологические исследования / Под ред. В. Колбановского. М.-А.: Гос. соц.-эконом. изд-во, 1934. 362 с.
7. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка / Сост., новая ред. пер. с фр., коммент. Вал. А. Лукова, Вал. А. Лукова. М.: Педагогика-Пресс, 1994. 526 с.
8. Пиаже Ж., Инхельдер Б. Генезис элементарных логических структур. Классификации и сериации / пер. с фр. Э.М. Пчелкина; послесл. А.Н. Леонтьева и О.К. Тихомирова. М.: Изд-во иностр. лит., 1963. 448 с. URL: http://elibrary.gnpbu.ru/text/piazhe_genezis-elementarnyyh--struktur_1963/go,2;fs,1/.
9. Inhelder V., Piaget J. The growth of logical thinking from childhood to adolescence. New York: Basic Books, 1958. 356 p.
10. Шиф Ж.И. Развитие научных понятий у школьников. Исследования к вопросу умственного развития школьника при обучении обществоведению. М.; Л.: Учпедгиз, 1935. 80 с.
11. Левшин М.М., Лодатко Є.О. Математика: Навчальний посібник для напряму підгот. 6.010102 «Початкова освіта» пед. навч. закладів: у 3-х ч. Ч. I. За заг. ред. Є.О. Лодатка. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2012. 264 с.
12. Левшин М.М., Лодатко Є.О. Математика: Навчальний посібник для напряму підгот. 6.010102 «Початкова освіта» пед. навч. закладів: у 3-х ч. Ч. II. За заг. ред. Є. О. Лодатка. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2015. 224 с.
13. Лодатко Є.О. Математична культура вчителя початкової школи: монографія / ред. проф. С.Т. Золотухіної. Рівне–Слов'янськ: Підприємець Маторін Б. І., 2011. 324 с.
14. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 23.03.2021 № 357. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf>.
15. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: затв. наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>; https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/266-nakaz_2736.pdf.
16. Робоча програма навчальної дисципліни «Математика з методикою формування компетентності в математичній освітній галузі»: для здобувачів СВО бакалавра спеціальності 013 Початкова освіта. Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, 2020 р. 19 с. URL: https://www.vspu.edu.ua/faculty/pochat/pochat_kafmetod/doc/p8.pdf
17. Робоча програма навчальної дисципліни «Математика з методикою навчання»: для студентів спеціальності 013 Початкова освіта. Миколаїв: Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2021–2022 н.р. 13 с. URL: http://preschool.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/РП_Математика-з-методикою-навчання-2.pdf.
18. Скворцова С., Гаран М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до навчання учнів математики. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2015. № 12–13. С. 209–215.
19. Васьюк О.О. Використання проблемних лекцій у математичній підготовці майбутніх вчителів початкової школи. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. Умань, 2014. Вип. 9. Ч. 1. С. 15–21.
20. Коберник Г. Формування математичної компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Věda a perspektivy*, 2023. № 11(30). С. 156–169. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/download/7404/7446>.
21. Осинская В.Н. Формирование умственной культуры учащихся в процессе обучения математике: Книга для учителя. Київ: Радянська школа, 1989. 192 с.

References

1. National report on the results of the international study of the quality of education PISA-2018 / col. author: M. Mazorchuk (main author), T. Vakulenko, V. Tereshchenko, G. Bychko, K. Shumova, S. Rakov, V. Horoh, and others. Kyiv: Ukrainian Center for Evaluation of the Quality of Education, 2019. 439 p. [in Ukr.].
2. More than 40% of Ukrainian schoolchildren do not know mathematics at the basic level. *Salt Media*. Retrieved from <https://sil.media/p/ponad-40-ukrayinskikh-shkoliariv-ne-znaiut-matematiki-na-bazovomu-rivni-843718> [in Ukr.].
3. The minority of mathematics teachers passed the threshold of the external examination. *Education.UA* 2023-10-03. Retrieved from <https://osvita.ua/school/teacher-certification/90155/> [in Ukr.].
4. About the announcement of the 2020/2021 academic year as the Year of Mathematics Education in Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated January 30, 2020 No. 31/2020. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/31/2020#Text> [in Ukr.].

5. Lodatko, Ye.O., Hayevets, Y.S. (2023). Preparation of the future primary school teacher for the implementation of continuity in teaching mathematics. *Bulletin of the Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi. Series: Pedagogical sciences*, 2: 153–160 [in Ukr.].
6. Vygotsky, L.S. (1934). Thinking and speaking. Psychological research. In V. Kolbanovsky (Ed.). Moscow-Leningrad: State Social and Economic Publishing House. 362 p. [in Rus.].
7. Piaget, J. (1994). Child's speech and thinking. In Val. Lukov, Vl. A. Lukov (Comp. & Ed.). Moscow: Pedagogika-Press. 526 p. [in Rus.].
8. Piaget, J., Inhelder, B. (1963). Genesis of elementary logical structures. Classification and serialization. Moscow: Foreign Literature Publishing House. 448 p. Retrieved from http://elib.gnpbu.ru/text/piazhe_genezis-elementarnyh--struktur_1963/go,2;fs,1/ [in Rus.].
9. Inhelder, B., Piaget, J. (1958). The growth of logical thinking from childhood to adolescence. New York: Basic Books. 356 p.
10. Schiff, J.I. (1935). The development of scientific concepts in schoolchildren. Research on the question of the mental development of schoolchildren in teaching social science. Moscow; Leningrad: Uchpedgiz. 80 p. [in Rus.].
11. Levshin, M.M., Lodatko, Ye.O. (2012). Mathematics: Study guide for the field of preparation. 6.010102 "Primary Education" ped. education institutions: in 3 parts. Part I. In Ye.O. Lodatko (Gen. ed.). Ternopil: Educational book "Bohdan". 264 p. [in Ukr.].
12. Levshin, M.M., Lodatko, Ye.O. (2015). Mathematics: Study guide for the field of preparation. 6.010102 "Primary Education" ped. education institutions: in 3 parts. Part II. In Ye.O. Lodatko (Gen. ed.). Ternopil: Educational book "Bohdan". 224 p. [in Ukr.].
13. Lodatko, Ye.O. (2011). Mathematical culture of the primary school teacher: monograph. In S.T. Zolotukhina (ed.). Rivne–Slovyansk: Publisher Matorin B.I. 324 p. [in Ukr.].
14. Higher education standard for specialty 013 "Primary education" for the first (bachelor's) level of higher education: approved. by order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated March 23, 2021 No. 357. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf> [in Ukr.].
15. Professional standard for the professions "Teacher of primary classes of a general secondary education institution", "Teacher of a general secondary education institution", "Teacher of primary education (with junior specialist diploma)": certified. by order of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine dated 12.23.2020 No. 2736-20. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>; https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/266-nakaz_2736.pdf [in Ukr.].
16. The work program of the educational discipline "Mathematics with the method of competence formation in the mathematical educational field": for applicants of the bachelor's degree program in the specialty 013 Primary education. Vinnytsia: Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, 2020. 19 p. Retrieved from https://www.vspu.edu.ua/faculty/pochat/pochat_kafmetod/doc/p8.pdf [in Ukr.].
17. Work program of the educational discipline "Mathematics with teaching methods": for students of specialty 013 Primary education. Mykolaiv: V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, 2021–2022 13 p. Retrieved from http://preschool.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/ПІ_Математика-з-методикою-навчання-2.pdf [in Ukr.].
18. Skvortsova, S., Garan, M. (2015) Training of future primary school teachers to teach students mathematics. Mountain School of the Ukrainian Carpathians, 12–13: 209–215.
19. Vasko, O.O. (2014) The use of problematic lectures in the mathematical training of future primary school teachers. *Problems of modern teacher training*, 9(1): 15–21 [in Ukr.].
20. Kobernyk, G. (2023). Formation of mathematical competence of future primary school teachers. *Science and perspective*, 11(30): 156–169. Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/download/7404/7446> [in Ukr.].
21. Osinskaya, V.N. (1989). Formation of students' mental culture in the process of teaching mathematics: book for teachers. Kiev: Radyanskaya school. 192 p. [in Rus.].

IVANOVA Katerina

PhD in Pedagogy, teacher of mathematics at the secondary school No. 9
Pokrovsk city council of Donetsk region

LIBA Oksana

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Primary Education,
Mukachevo State University

PROFESSIONAL ORIENTATION OF MATHEMATICAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Summary. *Introduction. The article deals with the problem of professional orientation of mathematical training of future primary school teachers. The standard of the new generation of primary school teachers and the relevant curricula for students majoring in 013 "Primary Education" are analyzed. It has been found that the current standard gives preference to methodological and mathematical training to the detriment of fundamental mathematical training; the curricula of some higher education institutions (HEIs) also gave preference to methodological and mathematical training and integrated the course "Mathematics" and "Methods of teaching the educational field of "Mathematics" into the general course "Mathematics with Teaching Methods", sometimes without even increasing the number of hours for its study.*

It has been determined that the joint study of the course of mathematics and methods of its teaching in primary school does not solve the problem of imbalance between the mathematical training of future primary school teachers and the implementation of their knowledge in practice. This is explained, firstly, by the difference in the goals of these preparations and the specifics of general professional training, and secondly, given the low level of school mathematical training of the majority of freshmen majoring in Primary Education, it is difficult for future primary school teachers to establish a connection between the need to obtain adequate mathematical training for professional activities that would meet the requirements of society for the training of younger students in mathematics.

The purpose. Study of the professional orientation of mathematical training of future primary school teachers, substantiation of the role of a separate study of the course "Mathematics" for the professional training of primary school teachers.

The methods analysis and synthesis of scientific, pedagogical, methodological sources in order to identify the state of development of the problem; generalization of pedagogical experience in methods of teaching mathematics; systematization and systematization and generalization to formulate conclusions.

Results. The professional orientation of the course "Mathematics" for future primary school teachers should provide them with a deep understanding of the place of mathematical training in the structure of their professional training, the relationship of mathematical material with other disciplines.

Originality. The relevance of the study of the professional orientation of mathematical training of future primary school teachers is due to the following factors: a decrease in the level of school mathematical training of students, a certain inconsistency in the organization of mathematical training of future primary school teachers in higher education institutions.

Conclusion. Improving the content of mathematical training of future primary school teachers by strengthening the professional orientation of the course "Mathematics", rather than combining mathematical and relevant methodological training into one, will significantly improve the level of mathematical culture and grammar of future primary school teachers

Keywords: professional orientation; methodological and mathematical training; primary school teacher.

Одержано редакцією 30.11.2023
Прийнято до публікації 13.12.2023

**СЕРЕДНЯ ОСВІТА
(за предметними спеціальностями)**

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-4->

 <https://orcid.org/0009-0004-8367-7136>

ТРЕТ'ЯКОВА Анна Олександрівна

магістрантка спеціальності 014 «Середня освіта (Математика)»,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
e-mail: 22fmif.a.tretiakova@std.npu.edu.ua

УДК 373:51:004(045)

**МОТИВАЦІЯ УЧНІВ 5–6 КЛАСІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ
У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ**

З огляду на те, що формувальне оцінювання є ключовим елементом концепції Нової української школи, і на те, що вмотивованість учнів до навчання відзначається важливою складовою успішної реалізації цієї концепції, проведено аналіз вікових особливостей учнів 5–6 класів в контексті їх мотивації до навчання та, зокрема, до вивчення математики. Учні цього перехідного між молодшим шкільним та підлітковим віком періоду відрізняються посиленням соціальних мотивів діяльності.

На основі цього аналізу сформульовано рекомендації, щодо підбору інструментів формувального оцінювання.

Запропоновано стратегію застосування подібних інструментів впродовж навчального процесу так, щоб вони максимально ефективно стимулювали закріплення діяльній мотивації учнів саме навколо вивчення математики і підготовки до її уроків. Спочатку потрібно зробити акцент на зацікавленні учнів предметом, а потім плавно перейти до надання їм можливості соціалізуватися з застосуванням своїх математичних знань. Під кінець розглянутого періоду варто максимально простимулювати рефлексивну діяльність учнів, аби ті усвідомлювали свій математичний рівень і важливість цих знань у своєму подальшому житті. Серед запропонованих Міністерством освіти і науки України інструментів формувального оцінювання обраний перелік інструментів, які найкраще підходять для застосування на уроках математики і покривають вимоги викладені у описаній стратегії.

Ключові слова: мотивація учнів; інструменти формувального оцінювання; вікові особливості учнів.

Постановка проблеми. Формувальне оцінювання є невід'ємною складовою навчального процесу в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» (НУШ) і є предметом широкого обговорення у сучасній педагогіці. Засади НУШ визнають формувальне оцінювання як основний елемент навчальної діяльності, а прихильники НУШ покладають великі надії на те, що це сприятиме значному покращенню якості освіти та навчального процесу [1; 2; 3].

Слід відмітити, що більшість вчителів, які мають багаторічний педагогічний досвід, «зустрічаються» з концепцією НУШ вперше, зокрема з формувальним оцінюванням, відчувають значні відмінності від традиційного поточного оцінювання, до якого вони звикли [3; 4; 5]. Також для нових учителів, які щойно закінчили заклади вищої освіти, але навчалися за іншою системою, формувальне оцінювання залишається лише теоретично здійсненою процедурою.

У концепції НУШ однією з основних переваг формувального оцінювання у порівнянні з формами оцінювання, які практикувались в українській середній освіті до реформи, вважається підвищення мотивації учнів до навчання. При цьому питання добору мотивуючих інструментів формувального оцінювання, які враховували б вікові особливості учнів, лишається відкритим.

Л.В. Роміцина в оглядовій статті, аналізуючи точки хору на проблему мотивації учнів на уроках математики в умовах реформи НУШ [6], приходять до висновку, що найближчі дослідження в цьому напрямку слід направити на формування майстерності вчителів. Покращення усвідомлення вчителем математики причин використання тих чи інших інструментів формувального оцінювання та конкретні поради, щодо підбору відповідних інструментів, неодмінно підвищать його майстерність та позитивно відобразиться на навчальному процесі.

На сьогодні перше покоління учнів Нової української школи вступило до базової школи і цей перехідний період у їх житті потребує посиленої педагогічної уваги. Учні 5–6 класів суттєво відрізняються від учнів початкової школи у психо-фізіологічному розвитку і, крім

цього, тепер з ними співпрацює не один вчитель, а команда вчителів-предметників, які мають якнайкраще адаптувати під них методи і форми навчальної діяльності, зокрема й методи формувального оцінювання. Вчителі математики у цьому сенсі не є винятком.

Мета статті полягає у визначенні таких інструментів формувального оцінювання на уроках математики у 5–6 класах, які найефективніше сприятимуть мотивації учнів до навчання загалом та, зокрема, до вивчення математики.

Виклад основного матеріалу дослідження. М.В. Артюшина та О.М. Котикова у книзі «Психологія діяльності та навчальний менеджмент» наводять наступну класифікацію мотивів:

- соціальні: широкі соціальні мотиви, вузькі соціальні (або позиційні) мотиви, мотиви соціальної співпраці;
- пізнавальні: широкі пізнавальні мотиви, навчально-пізнавальні мотиви;
- особистісні: мотиви самоосвіти, мотиви саморозвитку, самоствердження, ідентифікації з іншою людиною, влади, досягнення, матеріальні [7].

Зазначається, що найсильнішими з мотивів вважаються мотиви досягнення та пізнавальні мотиви.

Мотиви досягнення – це мотиви, що представлені прагненням до загальножиттєвого успіху та успіху у певних конкретних видах діяльності, а також прагненням підвищення рівня власних можливостей.

До пізнавальних мотивів належать широкі пізнавальні мотиви та навчально-пізнавальні мотиви. Широкі пізнавальні мотиви передбачають орієнтацію на ерудицію, задоволення від самого процесу навчання та його результатів, а навчально-пізнавальні мотиви – орієнтацію на способи добування знань та засвоєння конкретних навчальних предметів.

Здебільшого методичні матеріали, пов'язані з мотивацією учнів до навчання, роблять акцент на пізнавальних мотивах, зокрема на так званому пізнавальному інтересі. Його поняття походить з праць радянських психологів А.С. Виготського, С.Л. Рубінштейна, А.О. Смірнова, Б.М. Теплова та інших. Більшість рекомендацій для вчителів, побудованих на цій теорії, пропонують різні варіанти психоемоційного стимулювання, як-то за допомогою здивування, зміни видів діяльності, відчуття початкового успіху тощо.

Такі методи дозволяють краще утримувати увагу учнів і допомагають їм краще засвоїти матеріал конкретного уроку. Також у застарілих методичках можна знайти тези про те, що лише пізнавальні мотиви в достатній мірі можуть стимулюватись вчителем на уроці, а всі інші мотиви надто великою мірою залежать від ситуації в родині та від інших соціокультурних явищ. Тому на фоні твердження про найбільшу силу пізнавальних мотивів за мотивацію інших видів діяльності навіть не йдеться. Проте, концептуальні ідеї НУШ передбачають більш глибокий підхід.

В ідеальній реалізації навчального процесу учень середньої школи НУШ є більш усвідомленим, ніж радянський учень, для якого придумувались вищезгадані методи. Сучасний учень здатен до самоаналізу та рефлексії, він спроможний зіставляти власні уміння та цілі на майбутнє, а також здатен обирати шлях, яким до цих цілей можна дійти.

Вивчення вікових особливостей учнів різних класів, наведено у психолого-педагогічній літературі, зокрема у книзі «Педагогічна психологія» О.І. Власової [8], свідчить, що дійсно, в мотивації до навчання учнів молодших класів переважає пізнавальна мотивація, а саме: навчально-пізнавальна, діяльнісна мотивація. Діти молодших класів не потребують додаткових навчальних стимулів, їх приваблює сам навчальний процес і достатньо його в міру урізноманітнити, аби учні із захопленням та ентузіазмом сприймали навчальний матеріал. Своєю чергою учні 5–6 класів, як представники перехідного періоду між молодшим шкільним віком та підлітковим, переходять від навчання з одним вчителем до моделі «класний керівник – вчителі предметники». Саме в цей час учні є найменш вразливими до подібних змін і більше того, вони потребують збільшення кола взаємодії з дорослими.

О.І. Власова зазначає, що в 5-му класі в учнів фізіологічно виникає потреба в збільшенні самостійності, а у класі починають формуватись зародки ієрархії і на цьому фоні в мотиваційному полі домінування діяльнісної мотивації поступово змінюється домінуванням соціальною, а саме вузькими соціальними (або позиційними) мотивами та мотивами соціальної взаємодії. Вузька соціальна (або позиційна) мотивація представлена прагненнями підвищення власного соціального статусу, отримання визнання з боку оточення чи гідної винагороди за свою працю, а мотивація соціальної співпраці – це орієнтація на різні способи взаємодії з навколишніми людьми, ствердження своєї ролі і позиції у групі. В учнів 5-го класу зазначені вище мотиви здебільшого проявляється у прагненні виділитись серед своїх однолітків, встановити свою першість у чомусь, а також у відчутній потребі в похвалі з боку вчителя чи інших дорослих.

У книзі «Психологія діяльності та навчальний менеджмент» наводиться широкий перелік функцій мотивів. Зпоміж інших слід підкреслити наступні:

- спонукальна – мотив ініціює початок дії;
- спрямовувальна – мотив визначає напрямок дії, що починається;
- стимулювальна – мотив забезпечує продовження спонукання при здійсненні наміру, ця функція відображає значимість мети і характеризує силу мотиву;
- керівна функція, яка включає в себе директивну або регулювальну функцію, що відповідає за визначення цілей і управління діяльністю, ця функція лежить в основі встановлення пріоритетів;
- організаційна (мислена організація, задум діяльності) – відповідає за детальний аналіз ситуації, елементів задачі, шляхів її розв'язання, критичну оцінку їх через усвідомлення важливості результату (мети) [7].

Певний мотив може виконувати, чи не виконувати ту чи іншу функцію. Крім того, у більшості випадків ці функції мотиву є ієрархічними, тобто являють собою нашарування одна над одну. Навчально-пізнавальні мотиви, якщо вони не переростають у широкі пізнавальні мотиви, не можуть виконувати функцію вищу від стимулювальної, а в багатьох випадках навіть не вищу, ніж спрямовувальну. Своєю чергою соціальні мотиви цілком успішно виконують керівну функцію, а по закінченню 6-го класу, коли соціальна ієрархія в групах підлітків вже добувається і вони переходять у старший підлітковий вік, на базі сильних соціальних мотивів виростають особистісні мотиви досягнення, самоствердження та самоідентифікації, які, в свою чергу, цілком здатні виконувати організаційну функцію мотивів. На них може відбуватись дорослішання підлітка і визначення його майбутнього життєвого шляху.

Вищеописані вікові особливості мотиваційних процесів учнів стосуються загальної мотивації, тобто мотивації до будь-якої діяльності. Завдання вчителя математики в цьому контексті полягає у створенні таких умов, які сприятимуть формуванню мотивації учня саме навколо вивчення математики. Є багато рекомендацій щодо стимулювання навчально-пізнавальних мотивів учнів, як-от: урізноманітнення навчального процесу, підкріплення набутих знань прикладами з реального життя (чи навіть краще з життєвих реалій самих учнів), варіювання інтерактивних інструментів. З цими методами треба експериментувати і з'ясовувати, які з них приваблюють увагу та стимулюють натхнення кожного учня. Проте навчально-пізнавальні мотиви важко закріплюються і часто можуть бути слабшими за інші види мотивів, що призводить до того, що учень віддає перевагу чи-то навіть пріоритет якійсь іншій діяльності, а не, приміром, підготовці до уроку математики.

З причини того, що соціальні мотиви стають домінуючими в діяльності учнів 5–6 класів, їх не можна оминати стороною. Запорукою успіху має бути таке улаштування навчального процесу, в якому учень зможе досягати соціалізації через уроки математики і зокрема, через математичні знання. В першу чергу сам вчитель математики повинен бути членом класного соціуму, йому слід цікавитись особистим життям учнів і взаємодіяти з ними не лише на уроці. Відповідно, це сприятиме зацікавленості учнів діяльністю вчителя і його предметом. Другим компонентом буде створення можливості спілкування учнів під час навчального процесу, в умовах, коли кращі математичні знання підвищуватимуть можливості учня комунікувати і певною мірою дозволятимуть йому соціально стверджуватись. Якщо учень знатиме, що на уроці в нього буде усне змагання з іншими по вивченому матеріалу, або бачитиме, що його визнають і залучають до допомоги іншим учням у розв'язанні задач, то його математична зацікавленість, зокрема, в підготовці до уроків, буде зростати. Самі по собі математичні знання мало вартують для учнів цього віку, якщо ними не можна скористатись у соціальній взаємодії.

Якщо вищенаведеними способами успішно направити мотивацію і відповідно діяльність учня у математичне русло протягом 5-го – початку 6-го класу, то у подальшому, коли самореалізація вартуватиме більше, ніж визнання соціуму, відчутно зросте вірогідність того, що учень самореалізуватиметься саме через математику. Це пояснюється тим, що шляхи для самореалізації діти цього віку здебільшого вишукують серед тих речей, які їм краще вдаються, а це є підставою для акценту на ненав'язливому й глибшому зануренню учнів у математичний світ.

Деякі автори [9, с. 6] зазначають, що на фоні заперечення контролю в учнів 5–6 класів спостерігається масове зниження мотивації до навчання. Це можна пояснити тим, що соціальні мотиви таких учнів не закріпились на навчальній діяльності. Отож, вчитель математики Нової української школи повинен не просто дивувати своїх п'ятикласників цікавими математичними фактами з життя, а й повинен відігравати суттєву роль у їхній соціальній адаптації, аби у контексті соціальних взаємодій підкреслювати переваги математичних знань.

Спираючись на вищенаведену мотиваційну аналітику учнів досліджуваної вікової категорії, а також на те, що формувальне оцінювання займає основну частину навчального процесу в концепції НУШ, учителю математики слід виконати плавний перехід від активного використання інструментів, що поживають навчальний процес на початку 5-го класу, до активного використання інструментів, що передбачають різні види парної і групової активності на проміжку між 5-м і 6-м класом, а в кінці 6-го класу зробити акцент на інструменти, що змушують учнів проводити глибоку самоаналітику та рефлексію.

Серед запропонованого Міністерством освіти і науки України списку інструментів формуального оцінювання [10] обрано перелік доречних для використання на уроках математики у 5–6 класах.

На початку 5-го класу доречними будуть такі класичні інструменти, як математичні диктанти, картки «доповни твердження», а також інструмент «Запис у журнал» (учні записують у свій журнал або зошит розуміння предмету, поняття або те, що вони вивчили на уроці). Вчитель, переглядаючи такі записи, дізнається, чи зрозумів учень певну тему, урок, поняття або вивчене, і пізніше формує свій відгук. При цьому рекомендується робити акцент на похвалі і демонструвати свою віру в покращення у разі невдач учнів.

Далі доречними будуть групові і парні форми діяльності, такі як:

«Є питання, в кого є відповідь?», коли учням роздаються картки, на яких з одної сторони записане запитання пов'язане з вивченим матеріалом, а з іншої – відповідь на якое запитання, що дісталось іншому учневі. Перший учень зачитує в голос своє запитання і в класі має відгукнутись той, в кого на картці відповідь на нього. Після чого учень, що правильно відповів, зачитує своє запитання і ланцюжок проходить по всьому класу. Якщо відгукується учень з неправильною відповіддю, то вчитель каже про це і пошук відповіді продовжується.

На перший погляд метод не сильно відрізняється від звичайного усного фронтального опитування і може здатись, що соціальної складової в ньому обмаль, але ключовими обставинами є те, що учень змушений слухати кожне запитання, а не тільки те, що адресовано саме йому. То дітям набагато цікавіше відповідати на запитання, поставлені іншими дітьми, а не вчителем. Ще під час будь-якої подібної взаємодії, до якої залучений весь клас, учні неминуче вербально та невербально взаємодіятимуть одне з одним, що сприятиме їх втягуванню у процес.

Проектна діяльність, що передбачає опрацювання позакласних інформаційних джерел, з подальшим виступом перед класом. Такі роботи можуть готувати в парах, які може назначити вчитель з огляду на якісь власні міркування щодо збалансованості, але може дозволити учням самостійно розділитись на пари (у такому варіанті вони почуватимуться зручніше і швидше втягнуться). У випадку парної підготовки в кінці виступу передбачається аналіз адекватності розділення обов'язків та власного внеску кожного з учнів у проєкт.

Унікальним за функціоналом методом є «Лідер за номером». Вчитель об'єднує учнів у групи по 4–5 осіб і їм призначаються номери від 1 до 4 чи 5 в межах групи. Далі учні отримують за бажанням сюжетну задачу, розв'язок якої передбачає декілька кроків. Їм надається час на обговорення «алгоритму» розв'язання всередині групи. По закінченню часу обговорення випадковим чином обирається номер і відповідний учасник кожної групи розв'язує свою задачу біля дошки. Такий формат передбачає те, що невпевнені у власному вмінні розв'язати задачу учні звертатимуться до здібніших учнів за поясненнями «алгоритму» дій, адже час має плануватись так, щоб учні не могли встигнути проговорити всю задачу усно, а обмежувалися б лише обміном думками про основні «вузли» задачі і переходи між ним.

Учні, які можуть розв'язати задачу, вдосконалюватимуться у швидкому виокремленні головних кроків та розробці «алгоритмів». За таких умов учні закріплюють новий матеріал, вчаться запам'ятовувати алгоритми, вчаться сегментувати та аналізувати задачі, а також покращують навички роботи в команді і це все в межах одного, не довгого виду діяльності. Якщо члени груп не йдуть на контакт, то можна додатково заохотити їх чимось на кшталт групової оцінки, або змаганням між групами.

У 6-му класі, особливо в другому його семестрі, слід застосовувати часті анкети для самооцінки. Зміст формулярів визначається місцем уроку в темі і має бути максимально наближений до озвучених завчасно переліків знань та навичок, яких повинні опанувати учні згідно з програмою. Також важливим є те, що самооцінка має засновуватись на затверджених навчальним закладом критеріях оцінювання, або на дуже наближених до них критеріях. Аби досягти ефективності такої діяльності, слід ототожнювати (для учнів) критерії оцінювання з цілями навчання, а також повсякчас тримати систему оцінювання у центрі їх уваги.

Також корисною і потужною формою роботи буде аналіз портфоліо. Портфоліо – це зібрані учнем протягом семестру та специфічним чином відібрані ним самими роботами. Метою портфоліо зазвичай вважається якнайкраща ілюстрація динаміки навчального поступу та результативності учня. Корисними для портфоліо будуть власні розмірковування учнів, додані у письмовій формі з обґрунтуванням того, як саме кожна обрана конкретна робота відображає досягнення ним навчальних цілей.

Методи, що увійшли до запропонованого для використання переліку, в першу чергу, є ефективними інструментами для набуття та зміцнення математичних знань. Крім цього, використання наведених інструментів у рекомендовані періоди сприятиме ненав'язливому підвищенню вмотивованості учнів до вивчення математики.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Огляд загальнодоступних джерел засвідчив нестачу психолого-педагогічних методичних матеріалів з конкретними рекомендаціями для вчителів базової школи, які б відповідали реальним потребам сучасної системи освіти.

На основі аналізу вікових психологічних особливостей учнів 5–6 класів стосовно специфіки мотивації діяльності визначено, що на початку 5-го класу вчителям слід урізноманітнювати процеси вивчення нового матеріалу та перевірки набутих знань, а згодом зміщувати акцент на методи, що передбачають взаємодію учнів між собою і, врешті решт у 6-му класі слід активно залучати учнів до рефлексії і самоаналізу з підвищенням інтенсивності подібних практик під кінець 6-го класу.

Обов'язковим напрямком подальших досліджень є проведення педагогічних експериментів, що мають на меті перевірку ефективності наведених у роботі рекомендацій, а також подальше вивчення і аналіз мотиваційних вікових особливостей учнів 7–9 класів.

Список бібліографічних посилань

1. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету міністрів України № 898 від 30 вересня 2020 року.
2. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи від 27.10.2016 р.
3. Що таке формувальне оцінювання, чому воно потрібне учням і які основні виклики. *НУШ*. URL: <https://nus.org.ua/view/shho-take-formuvalne-otsinyuvannya-chomu-vono-potribne-uchnyam-i-yaki-osnovni-vyklyky/> (дата звернення: 18.11.2022).
4. Гривко А., Ващенко Л. Поточне та формувальне оцінювання в базовій та старшій профільній школі. *Український педагогічний журнал*, 2021. № 2. С. 72–83.
5. Кабан Л.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі. *Народна освіта: наукове фахове видання*. 2017. № 1. С. 88–95.
6. Роміцина Л.В. Стратегії формування навчальної мотивації учнів на уроках математики в умовах реформи «Нова українська школа». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2022. № 84. С. 137–141.
7. Артюшина М.В., Журавська Л.М., Колесніченко Л.А. та ін. Психологія діяльності та навчальний менеджмент / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. 336 с.
8. Власова О. Педагогічна психологія: навчальний-методичний посібник. Київ: Либідь, 2005. 400 с.
9. Пузіревич А. Вікові особливості учнів 5–10 класів. *Slideshare.net*. URL: <https://www.slideshare.net/artemvalentinovich/510-65969563> (дата звернення: 16.11.2023).
10. Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа»: Лист МОН №4.5/2303-21 від 06.08.21 року.

References

1. State Standard of Basic Secondary Education: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 898 dated September 30, 2020.p
2. New Ukrainian School: Concept. Principles of reforming secondary school (2016).
3. What is formative assessment, why do students need it, and what are the main challenges. *New Ukrainian School*. Retrieved 18/10/2023 from: <https://nus.org.ua/view/shho-take-formuvalne-otsinyuvannya-chomu-vono-potribne-uchnyam-i-yaki-osnovni-vyklyky/>.
4. Hryvko, A., Vashchenko, L. (2021) Current and formative assessment in basic and senior profile school. *Ukrainian Pedagogical Journal*, 2: 72–83.
5. Kaban, L.V. (2017) Formative assessment of students' learning achievements in the new Ukrainian school. *Narodna osvita: Scientific and professional publication*, 1: 88–95.
6. Romitsyna, L.V. (2022) Strategies for forming students' learning motivation in mathematics lessons under the "New Ukrainian School" reform. *Pedagogy of forming a creative personality in higher and secondary schools*, 84: 137–141.
7. Artyushina, M.V., Zhuravska, L.M., Kolesnichenko, L.A. etc. (2008). Psychology of activity in educational management. In M.V. Artyushina (ed.). Kyiv: KNEU. 336 p.
8. Vlasova, O. (2005) Pedagogical psychology: educational-methodical guide. Kyiv: Lybid. 400 p.
9. Puzirevich, A. Age-specific characteristics of students in grades 5–10 (2016). *Slideshare.net*. Retrieved 16/10/2023, from <https://www.slideshare.net/artemvalentinovich/510-65969563>
10. Methodical recommendations on the features of organizing the educational process in the first (adaptive) cycle / 5 classes of general secondary education institutions according to the State Standard of Basic Secondary Education in the implementation of the "New Ukrainian School" concept: Letter from the Ministry of Education and Science No. 4.5/2303-21 dated August 6, 2021.

TRETIAKOVA Anna

Master's student in "Secondary Education (Mathematics)",
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University

MOTIVATION OF 5-6 GRADE STUDENTS IN MATHEMATICS LESSONS DURING FORMATIVE ASSESSMENT

Summary. Introduction. Formative assessment is a key element of the New Ukrainian School concept. In this concept, one of the main advantages of formative assessment compared to the assessment methods practiced in Ukrainian secondary education before the reform is the increased motivation of students for learning. The first generation of students in the New Ukrainian School has entered the basic school and requires enhanced pedagogical attention. The team of subject teachers should adapt the methods and forms of the educational process, including formative assessment methods, as effectively as possible for students in grades 5-6. Mathematics teachers are no exception in this regard. The question of selecting motivating tools for formative assessment that take into account the age-specific characteristics of students remains open.

Purpose. Identify formative assessment tools for use in mathematics classes for 5-6 grades that will most effectively promote overall student motivation for learning and, specifically, for studying mathematics.

Results. An analysis of the age-specific characteristics of 5-6 grade students was conducted in the context of their motivation for learning, particularly in the study of mathematics. Students in this transitional period between early school and adolescence exhibit an increased emphasis on social motives for activity. Based on this analysis, recommendations were formulated regarding the selection of formative assessment tools. A strategy for the application of such tools throughout the learning process was also proposed to maximally stimulate the reinforcement of students' activity motivation specifically related to the study of mathematics and preparation for its lessons.

The suggested approach begins by focusing on students' interest in the subject, gradually transitioning to providing opportunities for socialization using their mathematical knowledge. Towards the end of this period, it is advisable to significantly stimulate reflective activities among students so that they become aware of their mathematical level and the importance of this knowledge in their future lives. Among the formative assessment tools proposed by the Ministry of Education and Science of Ukraine, a selected list of tools is identified as best suited for use in mathematics classes, covering the requirements outlined in the described strategy.

Originality. The presented methodology places the primary emphasis on the social motives of 5-6 grade students, which were previously overlooked by pedagogical methodologists.

Conclusion. In theory, the application of the presented methodology will address the issue of decreasing motivation among adolescents for learning. A mandatory direction for further research involves conducting pedagogical experiments to test the effectiveness of the recommendations provided in the paper. Additionally, it would be worthwhile to study and analyze the motivational age-specific characteristics of students in grades 7-9.

Keywords: student motivation; formative assessment tools; age-specific characteristics of students.

Одержано редакцією 02.12.2023
Прийнято до публікації 20.12.2023

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-4->

 <https://orcid.org/0000-0002-8850-1066>

БОЙКО Оксана Юріївна

аспірантка кафедри англійської філології та лінгводидактики,

Запорізький національний університет

e-mail: super-ksenchik05@ukr.net

УДК: 373.5.016:811.111'271.1]:004]:37.091.313(045)

МІСЦЕ МЕТОДОЛОГІЇ CLIL У НАВЧАННІ ВІРТУАЛЬНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПИСЬМОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Розглянуто різні підходи до визначення методики предметно-інтегрованого навчання. Доведено важливість методології CLIL у реалізації компетентнісного потенціалу Нової української школи. Перераховано основні компоненти методики CLIL. Показано основні мовні акценти при використанні методики предметно-інтегрованого навчання на уроках іноземної мови. Оглянуто актуальні українські та зарубіжні роботи щодо методології CLIL.

Визначено основні підходи, що закладені у методиці предметно-інтегрованого навчання. Згадано теоретичні основи розробки навчальних матеріалів за методикою CLIL.

Виявлено можливості для застосування методики предметно-інтегрованого навчання на уроці англійської мови в середній школі. Проаналізовано CLIL-блоки різних автентичних посібників для вивчення англійської мови в середній школі. Порівняно структуру CLIL-блоків у посібниках *On Screen 2*, *Prepare NUШ*, *Go Getter* та *Wider World*.

Описані можливості розвитку навичок віртуальної англійської письмової комунікації в учнів середньої школи на уроках CLIL. Охарактеризовано умови використання методики предметно-інтегрованого навчання на уроках англійської мови в середній школі.

Уточнено аспекти віртуальної комунікації, які вчитель враховує при використанні різних завдань. Зроблено висновок про те, що методика CLIL можна використовувати вже на етапі адаптаційного циклу здобуття базової середньої освіти з подальшим ускладненням під час циклу базового предметного навчання.

Ключові слова: предметно-інтегроване навчання; онлайн-комунікація; інтернет-спілкування; навчальний посібник; НУШ.

Постановка проблеми. Закон України «Про освіту» та концепція «Нова українська школа» мету базової загальної середньої освіти вбачають у всебічному розвитку здобувачів освіти та формування у них компетентностей задля того, щоб вони стали повноцінними

членами суспільства. Випускник основної школи має знати одну чи декілька іноземних мов і поважати культуру інших народів. Крім того, Євроінтеграційна політика України стимулює прискорення якісного оволодіння іноземними мовами. Результатом навчання іноземної мови має бути не лише вміння спілкуватись українською та іноземними мовами, де окремим пунктом зазначено онлайн взаємодію, а й математична компетентність, компетентності в галузі природничих наук, техніки та технологій, екологічна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність, підприємливість та фінансова грамотність, інноваційність і навчання впродовж життя. Крім того, мовний триптих [1] «мова навчання», «мова для вивчення» та «мова через навчання» є засобом підготовки до життя у полікультурному та багатомовному світі.

Яким чином умістити перерахований компетентнісний потенціал в середній школі на уроці іноземної мови? Як втілити мовний триптих у життя, не уповільнюючи досягнення освітніх цілей? Методика предметно-інтегрованого навчання (CLIL) може стати одним із потенційних рішень такої задачі. Основними компонентами методики CLIL є «4С»: зміст (content), спілкування/комунікація (communication), пізнавальна спрямованість/мисленнєві вміння (cognition) та знання культури (culture) [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені погоджуються з тим, що CLIL – це система вивчення будь-якої мови разом з викладанням немовного предмету [1; 3; 4]. В Україні CLIL відома як *методика предметно-мовного інтегрованого навчання* [1]. З позицій компетентнісного підходу CLIL – це засіб формування іншомовної комунікативної та лінгвістичної компетенції.

Віра Чорній, досліджуючи застосування CLIL у Вищій школі, наголошує на тому, що при інтегрованому підході до навчання мови, її пізнавальна роль виступає на перший план. Дослідниця вважає, що основними чинниками застосування CLIL при викладанні іноземної мови у ЗВО є: експозиція, контекстне навчання, мотивація, попередні знання та досвід й різноманітність навчально-методичних підходів – вивчення досвіду, *кооперативне навчання* та навчання на основі проєктів. При цьому авторка згадує три основні моделі при застосуванні CLIL, метою яких є розвиток мислення: Тематична інструкція – Фокус на мову – Викладач іноземної мови, Захищена інструкція – Зосередження на змісті – Тема викладача, Додаткова інструкція – Зосередження уваги на змісті та мові – Співпраця між двома викладачами. В роботі робиться висновок про те, CLIL є ефективною в рамках заурення й здатна підняти рівень як вищої, так і середньої освіти [4]. Таким чином, методика CLIL дає можливість активізувати пізнавальний інтерес та творчу діяльність здобувачів вищої освіти, але за умови її правильної імплементації у навчальні та робочі програми.

Олеся Вовченко, Галина Гончарова та Зоя Канівець досліджували впровадження CLIL в українських закладах загальної середньої освіти. Дослідниці з'ясували, що «урок-CLIL завжди є предметно зорієнтованим, інтерактивним, побудованим на дослідженні чи експерименті». Серед основних потреб запровадження CLIL вказані розвиток навичок усного мовлення та навичок міжкультурної комунікації учнів. Науковці прийшли до висновку, що адаптоване до українських реалій навчально-методичне забезпечення є дефіцитним [1]. Варто зауважити, що основним мовним акцентом на уроках CLIL є лексична та граматична компетенції, а також мовленнєва навичка читання.

Ірина Шевченко та Олена Кордюк звертаються увагу на те, що CLIL – це мимовільне вивчення мови, а основні заняття чи уроки іноземної мови – це навмисне вивчення мови. CLIL, на думку вчених, є інноваційним підходом до викладання мови з цілісною структурою [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Проте, вчитель має ретельно планувати використання різних видів діяльності і вирішувати проблему зниження предметної компетентності при спрощенні навчальної програми для уроків чи занять CLIL.

Тетяна Гора стверджує, що методологія CLIL надає більше можливостей для інтеграції шкільних предметів у порівнянні зі STEM-освітою. Вчена нагадує, що основними підходами, які закладені у CLIL, є cross-curricular approach, topic-based approach, task-based approach та project-based approach. Крім того, при застосуванні технології CLIL, обов'язковими є таблиці, графіки, діаграми, що сприяє, зокрема, й розвитку математичної компетентності здобувачів освіти [6]. CLIL допомагає при вивченні культурного матеріалу, яке є ядром CLIL [2]. Варто звернути увагу, що сьогодні у школах є уроки STEM, наприклад у 5 класі. Крім того, у сучасних аутентичних підручниках з англійської мови застосовувати CLIL пропонується при вивченні матеріалів з культури країн, де основною або національною мовою є англійська.

Оксана Першукова виявила теоретичні основи розробки навчальних матеріалів у контексті CLIL. В основі має бути оновлена версія таксономії Блума. Знання, розуміння, застосування отриманих знань, аналіз інформації, оцінка отриманих знань та креативність –

це шість рівнів розвитку іншомовної компетентності. Текст має супроводжуватись достатньою кількістю завдань для діагностики розуміння і засвоєння матеріалу, завдань, що передбачають самостійну і творчу діяльність учнів. Інформація за таких умов має подаватись мультимодально з урахуванням особливостей учнів та задля розвитку в них різних видів грамотності [3]. Таким чином, завдання мають розвивати комунікативні та міжкультурні навички в учнів, а також різні види мислення та компетентності.

Олександр та Олена Пасічник наводять зразки дидактичних матеріалів задля демонстрації особливостей впровадження технології CLIL у шкільну освіту європейськими країнами. Автори зазначають, що деякі підручники вже вміщують блоки CLIL. На прикладі підручника *On Screen 2*, дослідники роблять висновок, що CLIL є доповненням до теми, що вивчається задля урізноманітнення процесу навчання. Проте, в підручнику *On Screen 2* спостерігається відступ від методики 4С [2], адже тексти у блоці CLIL не сприяють формуванню уявлень про англomовні країни.

На прикладі підручника *Network 2*, вчені оприлюднюють думку про те, що соціокультурну спрямованість можна створити опосередковано. При цьому відправним пунктом впровадження CLIL Олександр та Олена Пасічник вважають 7–8 клас і приходять до висновку, що «CLIL якнайкраще корелює з засадами рівневого навчання, принципами варіативності та профілізації змісту навчання, урахування міжпредметних зв'язків та з компетентнісною парадигмою загалом» [7]. Тобто, навіть з чітко розписаними цілями навчання іноземної мови за концепцією НУШ, методологія CLIL потребує доопрацювання з точки зору обґрунтування її місця й ролі у базовій загальній середній освіті й прописування відповідних умов у нормативних документах.

В роботі Ольги Садов'як порушено проблему фахових компетентностей студентів педагогічного коледжу. Серед основних «компетентностей» авторкою згадується вибір теми уроку, підбір відповідного навчального матеріалу, добір технологій, методів, засобів та форм згідно мети уроку, вмотивований вибір вправ, створення рівних умов використання іноземних мов й самоаналіз проведеного уроку. Дослідниця дійшла висновку про те, що формування фахових компетентностей у студентів коледжу за методикою CLIL сприятиме покращенню й інтенсивному розвитку учнів початкової школи. Крім того, на уроках можуть використовуватись короткострокові методичні прийоми CLIL [8], оскільки CLIL – це не обов'язково лише про викладання мовного предмету, що уможливає застосування CLIL вчителем хоч на кожному уроці.

Вікторія Солощенко розглядає особливості навчального процесу за методикою CLIL в Європі. Як результат співпраці вчителів німецької мови як іноземної та вчителів-предметників із Східної Європи та Центральної Азії дослідницею наводяться приклади авторських уроків з різних дисциплін німецькою мовою і зазначається, що дослідницьке мислення учнів може розвиватись засобами міжпредметних навчальних проектів. Авторка стверджує, що двомовне навчання за методикою CLIL може розпочинатись з дитячого садочка [9] і таким чином CLIL є додатковим засобом реалізації *freer practice* на етапі мовного продукування.

Корінн Максвелл-Рід аналізувала іспаномовні тексти учнів, які навчалися за CLIL-методикою, та учнів, які вчилися за звичайною іспанською програмою і ще не вміли писати аргументовані тексти. Виявилось, що студенти, у навчанні яких не була застосована методика CLIL, написали слів більше, ніж на третину. Крім того, учні, які навчалися за CLIL-методикою, частіше використовували прості речення і вдавалися до бінарної аргументації (за або проти) в той час як інші учні зосереджувалися на власній думці з коротким оглядом протилежної думки. Текстам першої групи учнів притаманний аналітичний стиль з рисами, які пов'язані з англomовним дискурсом, а текстам другої групи учнів притаманний стиль ораторського мистецтва з повторенням відмінностей між іспанським та англійським дискурсом [10]. Таким чином, методика CLIL з одного боку допомагає у структуруванні міркувань, розвиває аналітичне мислення й мислення засобами тієї мови, що вивчається, а з іншого боку – спрощує стиль формулювання думок.

Олександр Мерзлікін, Ірина Тополова та Віталій Тронь досліджували використання підходу CLIL з імплементацією ІКТ у середній школі. Передумовами впровадження методики CLIL автори назвали: належний рівень володіння мовою, готовність вчителя до впровадження уроків на основі CLIL, соціальну компетентність учасників навчального процесу та запит учнів й батьків на соціальну мобільність. Серед труднощів було названо великі витрати часу на підготовку, узгодження навчальних планів та брак відповідних матеріалів, а також цифрову грамотність учителів та наявність гаджетів. Проте, дослідники вважають, що застосування разом CLIL та ІКТ зробить освіту насиченою та ефективною [11]. Таким чином, виявлення швидких та ефективних шляхів подолання зазначених труднощів, уможливить реальність постійного застосування предметно-інтегрованого навчання.

Висновки у роботі Тетяни Лелеки збігаються з авторськими позиціями в роботах [1], [7] та [11] щодо переваг та недоліків методики CLIL. Крім того, вчена зазначає, що серед автентичних матеріалів має бути не лише текст мовою, що вивчається, а й аудіо- чи відео-матеріали. Такі матеріали мають допомогти учням чи студентам у набутті *soft skills* з розв'язання проблем і розумінню, що мова має слугувати *засобом* спілкування, а не *об'єктом* спілкування, тобто уроки за методикою CLIL – це не уроки граматики. При цьому домашні завдання мають спонукати до самостійного дослідження [12]. Проте, варто зауважити, що провідними навичками на уроках CLIL є рецептивні навички читання та аудіювання, в той час як мова вивчається задля вміння продукувати.

Летиція Чінгатто і Даніела Кукурулло, розглядаючи предметно-інтегроване навчання як засіб розвитку полі грамотності, навичкою XXI століття вважать «здатність розуміти і використовувати друковану інформацію у повсякденній діяльності, вдома, на роботі та в громаді». Навчання у цьому контексті розглядається як перетин комунікативної діяльності студента чи учня, вербалізації когнітивних процесів, наставництва викладача та особистісного зростання студента чи учня [13]. Тобто навчання на основі методики CLIL має бути не лише лінгвістично доступними, але й когнітивно-складними, насиченими критичним та цифровим мисленням, а також емоційним інтелектом.

Міхаела Сепешіова, аналізуючи планування уроку за методикою CLIL, наголошує на тому, що у вчителів потрібно розвивати навички надання мовної підтримки. Першим аспектом надання мовної підтримки є аналіз когнітивних та мовних потреб уроку і з'ясування таких питань: які когнітивні процеси будуть задіяні в учнів; які мовні засоби їм для цього знадобляться; які з них будуть для них складними; як вчитель може забезпечити підтримку цих мовних засобів [14]. Крім того, після з'ясування цих питань вчитель має використовувати різноманітні форми взаємодії у класі, а також впевнитись у тому, що учні будуть використовувати *target language*.

Ірина Ткаля та Світлана Царьова доводять, що існує потреба у навчанні студентів ЗВО крос-культурним відмінностям та у розвитку розуміння того, що стилі спілкування варіюються від культури до культури. Виходячи з того, що це таж можливим завдяки CLIL, дослідниці приходять до висновку, що з точки зору цілей CLIL потрібно виокремити особисту, суспільну, професійну та освітню сфери, а в Україні розвиток культурно-чутливої особистості має стати освітньою метою CLIL [15]. Таким чином, вчені аргументують переконання, що розвиток міжкультурних навичок необхідно включити до змісту вищої освіти. Варто додати, що і в середній освіті це теж важливо.

Хелена Роке та Кармен Перес-Відал порівнювали вплив формального та інтегрованого навчання на формування навичок писемного мовлення каталонських підлітків, які вивчають англійську мову як іноземну. Письмові контрольні завдання передбачали опрацювання діалогу та двох коротких оповідань. Методологія CLIL застосовувалася у викладанні «Природознавства» і за рахунок цього в експериментальній групі було більше годин англійської мови. Експеримент тривав один рік. Синтаксична складність у CLIL-групі покращилась а у не-CLIL-групи – впала. Лексична складність покращилась в обох групах, але у не-CLIL-групи покращення було трохи більшим. В аспекті точності прогрес CLIL-групи виявився значно вищим, причому до експерименту в CLIL-групи кількість помилок на слово було більше ніж у не-CLIL-групи, а після експерименту – стало менше ніж у не-CLIL-групи. Наступним аспектом для порівняння було вільне володіння мовою. Тут показники знизилась в обох групах, проте у не-CLIL-групи вони знизилась більше. Рівень виконання та організації письмових завдань підвищився в обох групах при кращому рівні у CLIL-групи на початку експерименту. Аналогічна ситуація спостерігалася з лексичною та граматичною складовою. Проте, не дивлячись на прогрес в усіх аспектах CLIL-групи, фактор додаткових годин на роботу за методикою CLIL не виявився статистично значущим і тому перевага CLIL не підтвердилась [16]. Звичайно, що в українському контексті результати можуть бути іншими. Не виключено, що, важливу роль можуть відігравати фактори вибору предмету для застосування методики CLIL, а також строки проведення експерименту. Проте, застосування CLIL допомагає учням прогресувати відносно самих себе.

Деря Боздоган та Букет Карлідаг досліджували предметно-інтегроване навчання на факультеті мистецтв і наук в державному університеті Туреччини на протязі одного семестру. Вчені звертають увагу на те, що студенти багато читали та практикували аудіювання англійською мовою. Практика письма обмежилась нотатками для іспитів та лабораторними звітами, які складаються з таблиць і графіків та копіюють процедуру експерименту. Говоріння студенти самі обмежували до відповідей на запитання одним або двома словами. Першочергова увага приділялась розумінню змісту, а не засвоєнню чи мовній практиці. Викладачі факультету упорядковували мовні навички у студентів за успішністю: читання, аудіювання, письмо і говоріння. Крім того, викладачі не заохочували студентів на-

магатися розмовляти англійською. Педагоги приймали коментарі від студентів будь-якою мовою, якщо коментарі мали сенс [17]. Таким чином, на заняттях, які орієнтувалися на зміст, до якого відноситься CLIL, спостерігалось нехтування продуктивними навичками. Проте, знов таки, в українських реаліях результати можуть бути іншими при зміні підходів у викладанні.

Рейчел Віттакер, Ана Лінарес та Енн Маккейб у своєму дослідженні приділяли увагу розвитку писемного мовлення англійською мовою як іноземною в умовах CLIL на уроках історії в Мадриді. Вчені дійшли висновку, що предметно-інтегроване навчання забезпечує відповідний контекст для розвитку писемного мовлення, учням лише потрібно дати можливість створювати тексти відповідного жанру [18]. Мова має стати смислоутворювальним ресурсом, який легко інтегрується в уроки CLIL. Мовний досвід учнів буде накопичуватись, а отже і письмові роботи учнів будуть кращими.

Мета статті. Таким чином, українські та зарубіжні вчені досить ґрунтовно підійшли до дослідження методології CLIL. Проте, більша частина українських досліджень присвячена теоретичним аспектам предметно-інтегрованого навчання. Проблема розвитку мовних навичок у рамках навчання за методологією CLIL залишилась нерозглянутою. Крім того, з розвитком ІКТ і сучасною ситуацією в Україні, віртуальна комунікація – це не лише домінуючий вид спілкування, а й єдиний засіб зворотного зв'язку між учнями й вчителем.

У цьому контексті метою нашого дослідження є огляд потенційних можливостей методології CLIL у навчанні англомовного онлайн-спілкуванню учнів середньої школи. В роботі використано аналіз та синтез наукових доробків статей та змісту сучасних автентичних посібників з англійської мови для 5–9 класів. Метод порівняння й опису використовуються у визначенні особливостей елементів CLIL-блоку різних посібників для вивчення англійської мови у середній школі й викладу можливих застосувань цих елементів для розвитку навичок віртуального англомовного письмового спілкування. Інформаційний, культурологічний, синергетичний та системно-діяльнісний підходи склали методологічну основу дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першим посібником для аналізу використовуємо On Screen 2 для 6–7 класу від Express Publishing [20]. У підручнику, на сторінці 58 є текст про типи хмар з поміткою CLIL Geography (рис. 1).

CLOUDS

Clouds are made of drops of water or ice. These drops are small and **thin** so they can float in the air. Clouds are white because they reflect the light of the sun. When they get thick or high above light, they look grey. There are four types of clouds, each one different and **special**.

Stratus
These clouds form in **flat** layers. They often bring **light** rain or sprinkles of snow. They look like a grey blanket that hangs low in the sky. When they are **near** the ground, we call them fog.

Cirrus
These clouds are thin and are high up in the sky. They are made of ice crystals. If you see them in the sky, then it will be a nice day.

Cumulus
These clouds are **big** and fluffy and look like balls of cotton wool one on top of the other. People call them "fair weather clouds" and we see them in the middle of the sky when the weather is good. Sometimes, they are white, other times they are grey.

Nimbus
These clouds cover the whole sky and are **dark**. They are low in the sky and bring heavy rain or snow.

Check these words

• be made of • drop • ice • thin • float • reflect • thick
• flat layer • light rain • sprinkle of snow • blanket • hang low
• ground • fog • fluffy • cotton wool • fair weather

1 Look at the text. How many types of clouds are there?

2 a) Match the sentences to the correct type of cloud.

- 1 They are big and fluffy.
- 2 They form in flat layers.
- 3 They cover the sky.
- 4 They are wispy and made of ice crystals.
- 5 They look like a grey blanket that hangs in the sky.

b) Listen and read to check if your answers were correct.

3 Answer the questions.

- 1 What do cumulus clouds look like?
- 2 Which clouds can be grey?
- 3 When do we call stratus clouds fog?
- 4 Which clouds can bring rain or snow?
- 5 Which clouds suggest the weather will be nice?

4 Match the highlighted words in the text to their opposites: *thick, uneven, bright, heavy, far, ordinary, small.*

5 **THINK!** Compare the different types of clouds.
Cumulus clouds are big but cirrus clouds are thin.

6 Tell the class four things you learnt from the text.

Рис. 1. Фрагмент навчального тексту з підручника On Screen 2 (с. 58).

Одним з потенційних письмових завдань до цього уроку може стати написання історії будь-якого жанру як вид креативного письма. Причому, задля закріплення змісту вчитель може додати обов'язкову умову використання слів чи фраз-термінів: clouds, stratus clouds, cirrus clouds, cumulus clouds. За бажанням можна додати, наприклад, виділені жовтим кольором слова, до списку обов'язкових чи бажаних слів. Оскільки віртуальна комунікація – це спілкування з використанням інформатично-цифрових засобів, то для того, щоб зробити таке завдання віртуальною письмовою комунікацією, достатньо попросити учнів написати цю історію у чаті групи, або у приватному повідомленні вчителю чи у Word-документі тощо.

Іншим завданням може стати, приміром, рефлексія у чаті з використанням вправи б. Учні при цьому обов'язково будуть використовувати географічні терміни. Для того щоб виправити порушення моделі 4С, на чому наголошували Олександр та Олена Пасічник, вчитель може підготувати фото- чи відеоматеріали про хмари в англійських країнах (рис. 2), або запропонувати здобувачам освіти зробити презентацію про «Англійські хмари» і продемонструвати її на уроці, що сприятиме розвитку навичок говоріння.

Рис. 2. Хмари у формі британського прапору

Рис. 2 може бути прикладом посту в соціальних мережах учнів з коротким приписом англійською мовою – що це за хмари та якого вони типу (згідно з вивченим матеріалом).

У контексті мовного триптиху [1], вивчаючи типи хмар, англійська мова є «мовою навчання», географічні терміни англійською мовою – це «мова для вивчення», а виділені жовтим кольором слова – це «мова через навчання», в даному випадку – географії. Запропоновані типи віртуальних письмових завдань включають у себе всі складові мовного триптиху.

Розглянемо посібник Prepare for Ukraine НУШ 6 від видавництва Cambridge [21].

Рис. 3. Prepare for Ukraine НУШ 6 (с. 40–41)

На рис. 3 видно, що блок CLIL супроводжується підписом Culture. Завдяки рубриці FACTFILE, де подається інформація щодо англійських країн за темою, що розглядається, модель 4С не порушується. Як і в On Screen 2, у Prepare for Ukraine є невеличкі тексти із завданнями. Проте, рубрика PROJECT є лише у Prepare for Ukraine. Крім того, ця серія містить не тільки сторінки, присвячені культурі англійських країн, а й українознавчі сторінки Culture, які розміщено одразу після англійських.

Проект на сторінці 41 (рис. 4) передбачає письмо. Задля розвитку навичок віртуальної письмової комунікації вчитель може на основі проекту попросити здобувачів освіти надіслати цю ж роботу в чат або у вигляді sms-повідомлення. В такому випадку вчитель зможе звернути увагу на нормативний та лінгвоекологічний аспект віртуальної комунікації [19]. Будь-який проект, навіть якщо в ньому немає місця письмовому завданню, вчитель може переформатувати у творче письмо або зробити таке завдання додатковим. Розглянемо детальніше проект на с. 41 (рис. 4).

PROJECT *A job offer*

In small groups, think of Saturday jobs. Write an offer for a job on Saturday mornings or afternoons.

- Think about the following:
 - what the job is
 - number of hours
 - experience
 - times
 - morning or afternoon
 - what you need to do
- Ask other groups questions about their job offers.
- Try to find someone from the other group for your Saturday job. Is anyone in the group a good person for the job? Why? / Why not?
- Tell the class about your job and who is/are a good person.

Рис. 4. Проект з Prepare for Ukraine НУШ 6 (с. 41)

У проекті пропонується написати пропозицію на роботу. В першому підпункті є шість питань, відповіді на які потрібно дати при написанні пропозиції. Оскільки це не урок письма, а урок CLIL, що дає змогу надати учням більше часу для free practice, то вчитель може зробити, наприклад з першого підпункту креативне письмо, наприклад, нерифмовану поезію, а саме:

You are... (the name of job) (e.g. a dog walker).
 Your number is ... (number of hours).
 You're ... (adjective describing age).
 You're ... (the bird's name) (e.g. eagle).
 Your favourite days are ... (2 days of the week).
 You ... (phrase what to do) (e.g. clean bird cage).

Дана поезія фактично повторює питання в підпункті 1 на рис. 4, але в більш оригінальному формулюванні. Наприклад, у четвертому рядку, написавши назву птаха, здобувач освіти не тільки порівняє себе з цим птахом і допоможе вчителю дізнатись більше про себе, а й дасть відповідь на те, коли треба працювати – зранку чи ввечері. Крім того, таке завдання є більш цікавим ніж просто написати речення або текст. Вчитель може надіслати у чат учням таку форму поезії, а учні в чаті шляхом копіювання, вставки та додавання своїх відповідей виконають цей проект, який можна потім легко додати до електронного портфоліо здобувача освіти.

Іншим типом CLIL-блоків у посібниках Prepare for Ukraine НУШ є лінгвокраїнознавчі уроки Culture, присвячені певній темі. Наприклад, на рис. 5, урок CLIL присвячений Австралії та Новій Зеландії. Темою уроку є «Пляжна культура». Текст супроводжується завданнями і проектом.

Рисунок 5 – Prepare for Ukraine НУШ 5, сторінка 110

Додатковим віртуальним письмовим завданням в цьому випадку може бути написання сенкану (або синквейну). Вчитель може пояснити учням що це таке і як його писати та запропонувати тему, наприклад «Австралія» або «Нова Зеландія». Така техніка допомагає учням закріпити вивчений культурологічний матеріал. Також, вчитель може пояснити їм лінгвістичний та семіотичний аспекти віртуальної англійської мовної комунікації при офіційному та неофіційному спілкуванні.

Розглянемо серію посібників Go Getter для 5–8 класів від видавництва Pearson [22–25]. У кожній з чотирьох частин міститься 8 основних тем та стартова, нульова тема. Останнім уроком кожної непарної теми є урок у рубриці Get Culture! Наприклад, у посібнику Go Getter 2 для шостого класу [23] останній урок сьомої теми є «Транспорт» (рис. 6).

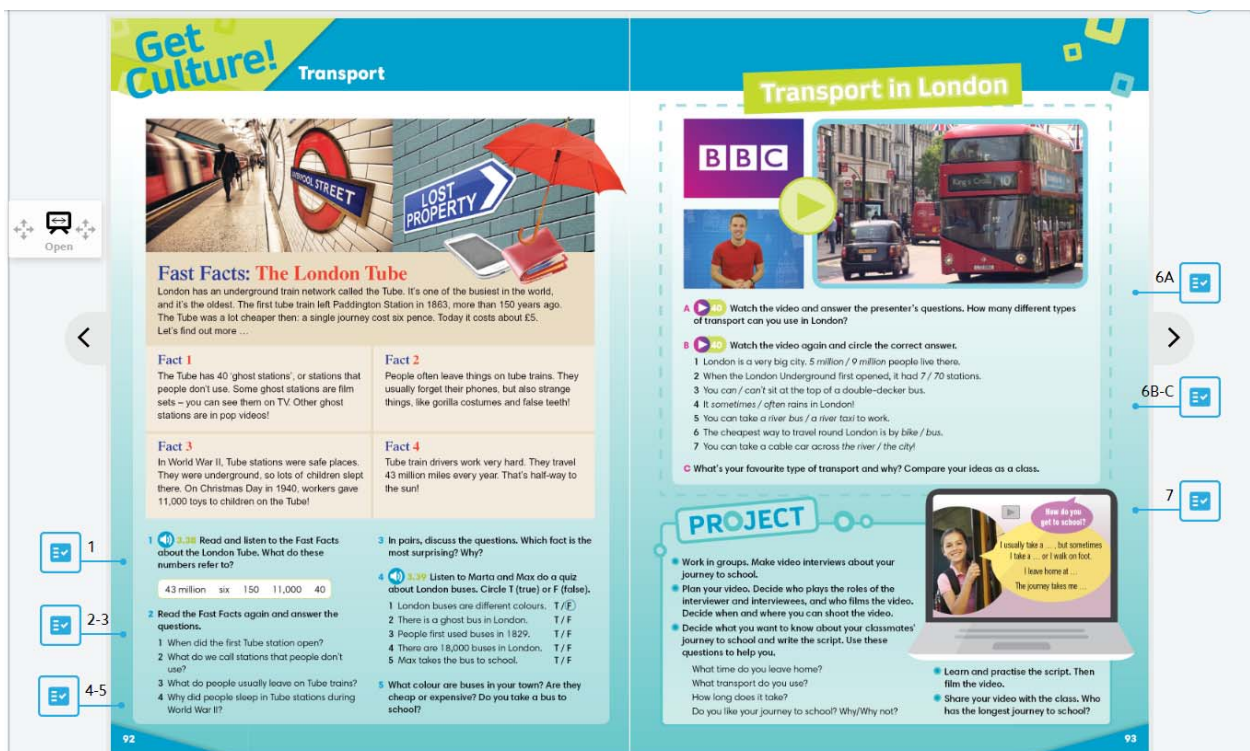

Рис. 6. Сторінки 92–93 з підручника Go Getter 2.

Цифрові помітки з боку дозволяють з учнями у дистанційному форматі виконати дані вправи через платформу Pearson English Connect. Як і в попередніх посібниках, блок Get Culture супроводжується текстом із певними завданнями.

Посібники Go Getter [22–25] містять проект у кінці уроку як і в посібниках Prepare НУШ. Проте, на відміну від On Screen [20] та Prepare НУШ [21], у посібниках Go Getter, як видно на рис. 6, є відео від BBC по темі уроку. Це дозволяє вчителю в якості додаткового завдання з розвитку навичок онлайн-комунікації запропонувати, примыром, написання коментарю під цим відео у ютубі. Вчитель може задати написання власної думки щодо фактів з відео, прокоментувати думку однокласника, підготувати коментар-порівняння української транспортної культури (як на рис. 6) з Лондонським транспортом. Головною умовою є дозвіл на коментування даного відео. Завдання «с» під відео містить питання, на яке потрібно дати письмову відповідь. Вчитель може порадити учням написати їх відповіді у спільному чаті групи.

Доведенням того, що блок Get Culture є блоком CLIL може слугувати Online Workbook на платформі MyEnglishLab(MEL). На рис. 7 зліва видно, що структура онлайн зошиту така ж, як і в підручнику, проте блоку Get Culture немає, хоча у підручнику такий блок є (рис. 6). Проте, після всіх тем та завдань на закріплення знань, отриманих при вивченні цих тем, є підрозділ CLIL, що своєю чергою містить чотири частини. Натиснувши на CLIL 7–8, як на рис. 7, і далі на будь-яку з шести доступних вправ, можна побачити різні типи завдань на тему “Flying machine”, яка є частиною теми «Транспорт» – уроку у кінці сьомої теми з підручника.

The screenshot displays the MyEnglishLab interface. At the top, there's a navigation bar with 'English', 'Help', and 'Sign out' options. Below this, a 'Signed in as Boiko, Oksana' notification is visible. The main navigation menu includes 'ASSIGNMENTS', 'COURSE', 'GRADEBOOK', 'MESSAGES', and 'SETTINGS'. The 'COURSE' section is active, showing 'GoGetter Level 2' and 'Extra Online Practice'. The 'CLIL' section is expanded, showing a list of units from 'Unit 0 Get started!' to 'Unit 8 Having fun'. The 'CLIL' section is selected, and the 'CLIL 7-8' unit is expanded, showing six exercises: 'Exercise 1', 'Exercise 2', 'Exercise 3', 'Exercise 4', 'Exercise 5', and 'Exercise 6'. The 'Teacher Graded' status is visible at the bottom right of the exercise list.

Рис. 7. Workbook до GoGetter 2 на платформі MEL.

Розглянемо тепер детальніше проект з уроку про транспорт.

На рис. 8 показано, що в якості проекту здобувачі освіти мають зробити відео інтерв'ю щодо їх дороги до школи та написати скрипти до нього. Оскільки віртуальна комунікація містить особливості як усного, так і письмового мовлення[19], а відео неможливе без електронного носія, то таке завдання можна вважати завданням для розвитку навичок віртуальної англомовної комунікації при роботі з комп'ютером. Крім того, всі згадані вище додаткові завдання для інших посібників можуть бути застосовані вчителем і при користуванні GoGetter залежно від теми уроку та формулювання проектного завдання. Таким чином, рубрика Get Culture є аналогом обох блоків Culture у Prepare НУШ з відмінністю у наявності відео.

PROJECT

- **Work in groups. Make video interviews about your journey to school.**
- **Plan your video. Decide who plays the roles of the interviewer and interviewees, and who films the video. Decide when and where you can shoot the video.**
- **Decide what you want to know about your classmates' journey to school and write the script. Use these questions to help you.**
 - What time do you leave home?
 - What transport do you use?
 - How long does it take?
 - Do you like your journey to school? Why/Why not?

- **Learn and practise the script. Then film the video.**
- **Share your video with the class. Who has the longest journey to school?**

Рис. 8. Проект Go Getter 2 (с. 93)

Іншою серією посібників для вивчення англійської мови в середній школі від видавництва Pearson є Wider World [26–29]. Аналогічно до GoGetter, Wider World, як перше, так і друге видання, має Online Workbook на MEL. Розглянемо детальніше перше видання на прикладі Wider World 2 для 6–7 класу [27]. На відміну від GoGetter, у Wider World 1st edition всі уроки CLIL знаходяться в кінці підручника, після проходження усіх тем посібника. Блок CLIL складається з п'яти уроків – Art, Literature, History, Science та Geography.

Проаналізуємо урок CLIL на тему «Мистецтво» у Wider World 2.

Аналогічно до попередніх посібників, урок CLIL у Wider World складається з тексту та завдань до нього (рис. 9). В якості завдань на розвиток навичок віртуальної англомовної письмової комунікації та цифрової грамотності вчитель може запропонувати учням створення Mind Map на загальну тему “Street Art” або про будь-який інший жанр вуличного мистецтва.

ART Why is street art popular? **CLIL**

STREET ART

You usually see paintings and sculptures in galleries and museums. But today there is another place where you can see art. It's in the street. Street artists want their art to be in public places. Then everyone can see it.

Here are some different forms of popular street art.

1 Traditional graffiti
Artists don't usually use brushes for these pictures and they don't paint on a canvas. For them, the canvas is a wall or a pavement! Graffiti artists use spray cans or roll-on paint when they paint on walls. Traditional graffiti is usually words, names or short messages. It's always bright and colourful.

2 Stencil graffiti
Stencil graffiti artists cut shapes in card. Then they put the card on the wall before they paint. This means they can do the pictures quickly. These pictures are often permanent. They stay on the buildings for a long time.

3 3D street art
3D street art is very clever. Artists draw 3D pictures on the pavement or on buildings. There are competitions in many countries for this art form. 3D artists often use coloured chalk to draw their pictures. They look very real. You think it's a real hole in the ground or real water! These pictures aren't permanent. But the artists take photos. This keeps the pictures alive.

4 Video projections
This new street art form uses computers and lights. Artists create special pictures on buildings. These are called video projections. You can sometimes see video projections at big concerts, festivals and also at sports events. Important buildings in big cities all over the world have video projections.

1 Read the article and match photos A-D with paragraphs 1-4.

2 Read the article again and answer the questions.

- 1 What do graffiti artists use to paint pictures?
- 2 Why do some graffiti artists use stencils?
- 3 Where do 3D artists draw pictures?
- 4 Where can we see video projections?

3 Work in pairs. Choose one of the four styles of street art from the article. Describe it to your partner but don't say which one you are talking about! Can your partner guess the style? Use these words to help you.

brush canvas card chalk colourful
lights paint roll-on paint
spray can stencil

4 Now listen to your partner. Which style is he/she describing?

5 In pairs, discuss why you like the styles you chose.

6 PROJECT Work in pairs to create a presentation about a street artist in your country. Make notes about:

- what sort of artist he or she is.
- where the artist works.
- why you like/don't like the art.
- any other interesting information.

7 PROJECT Write a paragraph about the artist. Add pictures.

138 CLIL

Рис. 9. Сторінка 138 у першому виданні Wider World 2.

Вправу 3 на рис. 9 можна задати виконати у чаті Google Meet, ZOOM чи Microsoft Teams безпосередньо на онлайн-уроці, а потім обговорити деякі роботи (вправа 4), що дасть можливість розвивати навички і письма, і говоріння. Така вправа може стати мовною грою, яка дозволить задіяти як ігровий, так і соціокультурний аспекти віртуальної комунікації [19]. Крім того, вправи 6 та 7 є складовими проекту. Вправа 6 – це завдання на розвиток навичок говоріння, а вправа 7 – навичок письма.

Вчитель може зробити вправу 7 домашнім завданням і запропонувати учням викласти їх роботи у спільному чаті, на своїй сторінці Facebook, Instagram тощо та надіслати скріншот посту. При пошуку інформації здобувачі освіти можуть задіяти своє «Я», шукаючи те, що їм подобається чи про що вони хочуть дізнатись, а також набувати сенсорного досвіду в галузі мистецтва, враховуючи психологічний аспект [19] віртуальної комунікації.

Комунікативний ефект інтернет-спілкування враховується при виконанні будь-якої вправи в онлайн форматі. Крім того, при виконанні вправи 7 у соціальній мережі, враховується семіотичний аспект віртуальної комунікації [19]. Вчитель при оцінюванні робіт може звернути увагу на розділові знаки, правильність написання слів, доцільність обраної

фотографії. Якщо учні використовують емодзі чи додаткові символи, притаманні віртуальній комунікації, то вчитель, звертаючи на це увагу, може враховувати прагматичний аспект онлайн-комунікації.

Крім п'яти уроків CLIL у серії Wider World також є два уроки у рубриці Culture. Темою одного з цих уроків, представленою на рис. 10, є Австралія. Наведений текст охоплює географічні відомості та деякі цікаві факти про природу континенту. Аналогічно, як і у Prepare 6 НУШ, вчитель може пропонувати учням написати синкан про Австралію. А виконане завдання 4 про Україну учні можуть викласти в чаті чи як пост на своїй сторінці.

Таким чином, у підручниках Wider World відділяються окремо блок CLIL та блок Culture і у цих блоках немає відео (як у підручниках Go Getter). Проте, серія підручників Wider World рекомендується МОН для профільного рівня, а підручники Go Getter – для рівня стандарту.

The image shows a page from a textbook with the following content:

- Header:** "CULTURE 2 Explore Australia" with the Australian flag.
- Section 1:** "Read about Australia. Is Australia a continent, a country or an island?"
- Section 2:** "Read about Australia again. Answer the questions."
 - How many beaches are there in Australia?
 - What can you see from space?
 - Do children go to school in the Outback?
 - What are the 'Three Sisters'?
- Section 3:** "In pairs, answer the questions."
 - What country and continent do you live in?
 - What is special about the nature in your country?
 - Do you know an old story about your country? Tell your partner.
- Section 4:** "Write a short paragraph about the nature in your country. Use your answers to Exercise 3 and the Australia examples to help you."
- Main Title:** "AUSTRALIA"
- Text:** "Australia is a continent, country and an island. It is very famous for its nature. It has 550 national parks and fifteen World Heritage Sites. In Australia, you can see mountains, salt lakes, deserts, rainforests, coral reefs and amazing beaches!"
- Image 1:** A landscape with a large tree in the foreground and a red-flowered bush in the background.
- Section: The Outback**

The Outback is part of Australia where few people live. It is often dry like a desert. Many families work on big sheep farms and live hundreds of kilometres away from towns or schools. Children in these families don't go to school. They learn at home and speak to their teachers over the internet!
- Image 2:** A scuba diver swimming over a colorful coral reef.
- Section: The coast**

There are over 10,000 beaches in Australia! The Great Barrier Reef is on the north-east coast of Australia. It is a marine park that is over 3,000 kilometres long! It is longer than the Great Wall of China and you can see it from space. It is very famous for its natural beauty. The Reef has many colourful corals and is home to whales, dolphins, turtles and crocodiles!
- Image 3:** A landscape with three prominent rock formations (The Three Sisters) overlooking a valley.
- Section: Mountains**

The Blue Mountains are in the south-east of Australia. In the Blue Mountains, there are three famous rocks called the 'Three Sisters'. The Aborigine people have a very old story about the rocks. The story is about three beautiful women. The women fall in love with three brothers. The brothers are from a different tribe and they can't get married. The brothers try to catch the sisters. A magician wants to protect the sisters and he changes them into rocks!
- Page Number:** 144

Рис. 10. Сторінка 144 з першого видання Wider World 2.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене, можемо підручники (навчальні посібники) поділити на три типи, узявши за основу блоки CLIL:

– підручники, що мають лише блок Culture (наприклад серія Prepare НУШ та Go Getter);

- підручники, що мають лише блок CLIL (наприклад On Screen 2);
- підручники, що мають і блок Culture, і блок CLIL (наприклад, серія Wider World першого видання).

Розглянуті підручники можуть використовуватися у 5–7 класах, що не узгоджується з позицією Олександра та Олени Пасічник щодо відправної точки впровадження CLIL у 7–8 класі. Проте, результати нашого дослідження підтверджують висновки Оксани Першукової щодо текстів на уроках за методикою CLIL та завдань до них, а використання проєктів стимулює самостійну роботу учнів.

Також отримані нами результати співпадають з дослідженням Тетяни Лелеки щодо значення аудіо та відеоматеріалів. Відео від BBC, додані до підручника Go Getter, підвищують пізнавальний інтерес учнів та надають вчителю додаткові можливості для викладання матеріалу і його закріплення. Крім того, проєкти та відео збільшують Student's Talking Time (STT), надаючи можливість використання варіативних додаткових завдань задля розвитку навичок віртуального англomовного письмового спілкування в учнів середньої школи.

Уроки на основі CLIL надають можливість для розвитку творчого письма. Прикладом може слугувати написання історій чи поезій різного типу, розробка відео. Для закріплення термінології (понять) та розвитку лексико-граматичних умінь на уроках за методикою CLIL доцільно використання завдань, які передбачають рефлексію щодо вивченого матеріалу, пости у соціальній мережі чи у груповому чаті, коментарі під відео у ютубі, написання скриптів до відео, створення Mind Map.

Проєкти, своєю чергою, слугують для розвитку навичок письма і говоріння. Всі перераховані вправи виправляють нехтування продуктивними навичками, на що звертали увагу Деря Боздоган та Букет Карлідаг. Крім того, проведене дослідження підтверджує висновки Рейчел Вітaker, Ани Ллінарес та Енн Маккейб щодо надання можливостей учням створювати письмові тексти різного жанру. Оскільки на уроці за методикою CLIL можуть розвиватися навички віртуального спілкування, застосування проєктів дозволяє розвивати ще й цифрову грамотність як складову поліграмотності.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в аналізі CLIL-блоків в інших посібниках з англійської мови, розробці додаткових вправ на розвиток віртуальної іншомовної письмової комунікації, уточненні принципів та можливостей застосування таких вправ, теоретичному узагальненні результатів прикладних досліджень взаємозв'язку методології CLIL та онлайн-комунікації.

Список бібліографічних посилань

1. Вовченко О.М., Гончарова Г.С., Канівець З.М. Методика предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) у дії (за результатами дослідно-експериментальної діяльності). *Імідж сучасного педагога*, 2022. Вип. 5. С. 113–118.
2. Coyle D. Content and Language Integrated Learning: Towards a Connected Research Agenda for CLIL Pedagogies. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 2007. No 10(5). P. 543–562. <https://doi.org/10.2167/beb459.0>
3. Першукова О.О. Теоретичні основи розробки навчальних матеріалів для роботи за технологією CLIL. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2018. Вип. 58–59. С. 162–172.
4. Чорній В.Я. CLIL: інтегроване вивчення змісту та мови. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2022. Вип. 20–21. С. 47–51.
5. Shevchenko, I., Kordyuk, O. Implementation of the methodology of content and language integrated learning (CLIL) in the process of teaching history of the English language for future English. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2020. Вип. 29. Т. 4. С. 110–115.
6. Гора Т.В. Реалізація міжпредметних зв'язків на уроках англійської мови засобами технології CLIL. *Педагогічний альманах*, 2018. Вип. 37. С. 60–66.
7. Пасічник О., Пасічник О. Технологія CLIL як засіб поглиблення компетентнісної спрямованості змісту навчання іноземних мов: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Проблеми сучасного підручника*, 2023. Вип. 30. 134–148. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2023-30-134-148>.
8. Садов'як О.Д. Формування фахових компетентностей у студентів педагогічного коледжу під час навчання англійської мови за методикою CLIL. *Інноваційна педагогіка*, 2022. Вип. 53(2). С. 15–18.
9. Солощенко В. Особливості реалізації предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) як провідної методики навчання іноземних мов у Європі. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*, 2023. Вип. 21. Т. 177. С. 116–120.
10. Maxwell-Reid C. Content and Language Integrated Learning (CLIL): the influence of studying through English on Spanish students' first-language written discourse. *Text & Talk – An Interdisciplinary Journal of Language, Discourse & Communication Studies*, 2010. No 30(6). P. 679–699. <https://doi.org/10.1515/text.2010.033>
11. Merzlykin O.V., Topolova I.Yu., Tron V.V. Developing of Key Competencies by Means of Augmented Reality at CLIL Lessons. *Педагогіка вищої та середньої школи*, 2019. Вип. 51. С. 58–73. URL: https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3583/1/eddi_2018-058-073.pdf.
12. Leleka T. The use of CLIL methodology in the English language teaching. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Педагогічні науки*, 2022. Вип. 203. С. 85–88.

13. Cinganotto L., & Cuccurullo D. Rethinking literacy in the 21st century: A pluriliteracies approach to CLIL. *Lublin Studies in Modern Languages and Literature*, 2019. Vol. 43(3). P. 3–11. <https://doi.org/10.17951/lsmll.2019.43.3.3-11>
14. Sepešiová M. Planning a CLIL lesson. *Сучасні дослідження з іноземної філології*, 2011. Вип. 9. С. 584–586.
15. Tkalia I., Tsarova S. Reconsidering CLIL in high and low context cultures. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація*, 2020. Вип. 2. С. 157–161.
16. Roquet H., & Pérez-Vidal C. Do Productive Skills Improve in Content and Language Integrated Learning Contexts? The Case of Writing. *Applied Linguistics*, 2017. Vol. 38. Issue 4. P. 489–511. <https://doi.org/10.1093/applin/amv050>.
17. Bozdoğan D., & Karlıdağ B. Neglected Productive Skills in Content-based Classes. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2013. No 70. P. 1152–1162. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.01.171>
18. Whittaker R., Llinares A., & McCabe A. Written discourse development in CLIL at secondary school. *Language Teaching Research*, 2011. No 15(3). P. 343–362. <https://doi.org/10.1177/1362168811401154>
19. Бойко О.Ю. Інтердисциплінарний огляд феномену віртуальної комунікації. *Академічні візії. Серія: Педагогіка*, 2023. Вип. 23. С. 1–10.
20. Evans V., Dooley J. (2015). On Screen 2 Student's Book. Express Publishing. 104 p.
21. Cooke C., Smith C. (2023). Prepare for Ukraine HYIII 6 Workbook. Cambridge University Press. 88 p.
22. Bright C., Croxford J., Fruen G., Zervas S. (2018). Go Getter 1 students book. Pearson. 112 p.
23. Bright C., Croxford J., Fruen G., Zervas S. (2017). Go Getter 2 Student's book. Pearson. 112 p.
24. Zervas S., Bright C. (2018). Go Getter 3 Student's book. Pearson. 112 p.
25. Croxford, J., Fruen, G. (2018). Go Getter 4 Student's Book. Pearson. 128 p.
26. Barraclough C., Hasting B. (2022). Wider World Second Edition 1 Student's Book. Pearson. 112 p.
27. Barraclough C., Hasting B. (2022). Wider World Second Edition 2 Student's Book. Pearson. 144 p.
28. Barraclough C., Hasting B. (2022). Wider World Second Edition 3 Student's Book. Pearson. 144 p.
29. Barraclough C., Hasting B. (2022). Wider World Second Edition 4 Student Book. Pearson. 144 p.

References

1. Vovchenko, O., Goncharova, G., & Kanivets, Z. (2022). Content and language integrated learning (CLIL) methodology in action (according to the results of research and experimental activities). *Image of the Modern Pedagogue*, 5: 113–118 [in Ukr.].
2. Coyle, D. (2007). Content and Language Integrated Learning: Towards a Connected Research Agenda for CLIL Pedagogies. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10(5): 543–562. <https://doi.org/10.2167/beb459.0>
3. Pershukova, O. (2018). Theoretical Foundations of Creation Training Materials for Teaching in Clil Technology. *Pedagogy of creative personality formation in higher and general academic schools*, 58–59: 162–172.
4. Chornii, V. (2022). CLIL: Content and Language Integrated Learning. *Social and Humanities Journal*, 20–21: 47–51 [in Ukr.].
5. Shevchenko, I., Kordyuk, O. (2020). Implementation of the methodology of content and language integrated learning (CLIL) in the process of teaching history of the English language for future English. *Actual issues of humanities*, 29(4): 110–115.
6. Gora, T. (2018). Cross-curricular links realisation by means of the clil technology. *Pedagogical almanac*, 37: 60–66 [in Ukr.].
7. Pasichnyk, O., & Pasichnyk, O. CLIL technology as a means of enhancing competence-oriented nature of foreign language acquisition: foreign experience and Ukrainian perspectives. *Problems of the modern textbook*, 30: 134–148. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2023-30-134-148> [in Ukr.].
8. Sadoviak, O. (2022). Formation of professional competence in students of pedagogical college during studying of english language according to methodology CLIL. *Innovative Pedagogy*, 53(2): 15–18 [in Ukr.].
9. Soloshchenko, V. (2023). Features of the implementation of content and language integrated learning (CLIL) as a leading teaching method of foreign languages in Europe. *Bulletin of the T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"*, 21(177): 116–120. <https://doi.org/10.58407/visnik.232119> [in Ukr.].
10. Maxwell-Reid, C. (2010). Content and Language Integrated Learning (CLIL): the influence of studying through English on Spanish students' first-language written discourse. *Text & Talk – An Interdisciplinary Journal of Language, Discourse & Communication Studies*, 30(6): 679–699. <https://doi.org/10.1515/text.2010.033>
11. Merzlykin, O., Topolova, I., & Tron, V. (2019). Developing of Key Competencies by Means of Augmented Reality at CLIL Lessons. *Higher and secondary school pedagogy*, 51: 58–73. Retrieved from https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3583/1/eddi_2018-058-073.pdf.
12. Leleka, T. (2022). The use of CLIL methodology in the English language teaching. *Scientific notes [of Volodymyr Vinnichenko Central Ukrainian State Pedagogical University]. Series: Pedagogical sciences*, 203: 85–88. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-203-85-88>.
13. Cinganotto, L., & Cuccurullo, D. (2019). Rethinking literacy in the 21st century: A pluriliteracies approach to CLIL. *Lublin Studies in Modern Languages and Literature*, 43(3): 3–11. <https://doi.org/10.17951/lsmll.2019.43.3.3-11>
14. Sepešiová, M. (2011). Planning a CLIL lesson. *Contemporary Studies in Foreign Philology*, 9: 584–586.
15. Tkalia, I., Tsarova, S. (2020). Reconsidering CLIL in high and low context cultures. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Germanic Studies and Intercultural Communication»*, 2: 157–161. <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-22>.
16. Roquet, H., & Pérez-Vidal, C. (2017). Do Productive Skills Improve in Content and Language Integrated Learning Contexts? The Case of Writing. *Applied Linguistics*, 38(4): 489–511. <https://doi.org/10.1093/applin/amv050>.
17. Bozdoğan, D., & Karlıdağ, B. (2013). Neglected Productive Skills in Content-based Classes. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 70: 1152–1162. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.01.171>
18. Whittaker, R., Llinares, A., & McCabe, A. (2011). Written discourse development in CLIL at secondary school. *Language Teaching Research*, 15(3): 343–362. <https://doi.org/10.1177/1362168811401154>.
19. Boiko, O. (2023). An interdisciplinary overview of the phenomenon of virtual communication. *Academic Visions*, 23: 1–10. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8333697> [in Ukr.].
20. Evans, V., Dooley, J. (2015). On Screen 2 Student's Book. Express Publishing. 104 p.
21. Cooke, C., Smith, C. (2023). Prepare for Ukraine HYIII 6 Workbook. Cambridge University Press. 88 p.
22. Bright, C., Croxford, J., Fruen, G., Zervas, S. (2018). Go Getter 1 students book. Pearson. 112 p.
23. Bright, C., Croxford, J., Fruen, G., Zervas, S. (2017). Go Getter 2 Student's book. Pearson. 112 p.
24. Zervas, S., Bright, C. (2018). Go Getter 3 Student's book. Pearson. 112 p.

25. Croxford, J., Fruen, G. (2018). Go Getter 4 Student's Book. Pearson. 128 p.
26. Barraclough, C., Hasting, B. (2022). Wider World Second Edition 1 Student's Book. Pearson. 112 p.
27. Barraclough, C., Hasting, B. (2022). Wider World Second Edition 2 Student's Book. Pearson. 144 p.
28. Barraclough, C., Hasting, B. (2022). Wider World Second Edition 3 Student's Book. Pearson. 144 p.
29. Barraclough, C., Hasting, B. (2022). Wider World Second Edition 4 Student Book. Pearson. 144 p.

BOIKO Oksana

graduate student of English philology and linguodidactics department
Zaporizhzhia National University

THE PLACE OF CLIL METHODOLOGY IN TEACHING VIRTUAL ENGLISH WRITTEN COMMUNICATION TO SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Summary. According to the New Ukrainian School concept, the result of foreign language learning should be not only the ability to communicate in Ukrainian and foreign languages, with a separate paragraph on online interaction, but also mathematical competence, innovation, competence in the field of natural sciences, engineering and technology, environmental competence, information and communication competence, civic and social competence, cultural competence, entrepreneurship and financial literacy, and lifelong learning. The CLIL methodology can be used to develop these competences in a secondary school foreign language class. The purpose of this article is to review the potential of the CLIL methodology in teaching English online communication to secondary school students.

The analysis and synthesis of scientific articles and modern authentic English language tutorials for grades 5-9 are used in the article. The methods of comparison and description are used to identify the features of the CLIL elements of various secondary school English language Student's Books and to present possible applications of these elements for the development of virtual English language written communication skills. Such manuals as On Screen 2, Go Getter, Wider World first edition and Prepare NUS were selected for the study. The information approach, cultural approach, synergistic approach and systemic-activity approach formed the methodological basis of this study.

The tutorials can be divided into three types in terms of CLIL units: those with only a Culture unit, such as the Prepare NUS series and Go Getter; those with only a CLIL unit, such as On Screen 2; and those with both a Culture and a CLIL unit, such as the Wider World series, first edition. The projects in the manuals encourage students to work independently. BBC videos in Go Getter increase the cognitive interest of students, as well as provide teachers with additional opportunities to present and reinforce material. In addition, projects and videos increase Student's Talking Time (STT).

The originality of this study lies in the presentation of a variety of additional tasks for the development of secondary school students' virtual English writing skills. CLIL lessons provide an opportunity to develop creative writing. Examples of such tasks include writing stories or poems of various types, creating videos. The following tasks are suitable for consolidating terms and developing lexical and grammatical skills in a CLIL lesson: reflecting on the material studied, posting on a social network or in a group chat, commenting on a YouTube video, writing scripts for videos, creating a Mind Map. Projects serve to develop both writing and speaking skills. All of these exercises correct the problem of neglecting productive skills in CLIL lessons.

Prospects for further research are seen in the analysis of CLIL units in other English language tutorials, the development of additional exercises for the development of virtual foreign language written communication, clarification of the conditions and principles of using such exercises, theoretical summarization of the results obtained and applied research on the relationship between the CLIL methodology and online communication.

Keywords: Content and Language Integrated Learning (CLIL); online communication; internet interaction; tutorial; NUS.

Одержано редакцією 05.12.2023
Прийнято до публікації 18.12.2023

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-4-29-38>

 <https://orcid.org/0000-0002-1085-2456>

СТРЕЛЬБИЦЬКА Світлана Михайлівна

кандидатка педагогічних наук,
старша викладачка кафедри педагогіки та освітнього менеджменту,
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
e-mail: lawyerkonsult@gmail.com

УДК 37.013.42:373.5:004.031.42(045)

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Статтю присвячено інтерактивним технологіям виховання соціальної зрілості старшокласників.

Проаналізовано сутність понять «технологія», «інтеракція», «інтерактивні технології» в наукових джерелах. З'ясовано, що соціальну зрілості старшокласників можна виховувати завдяки впровадженню інтерактивних методів виховання та розглядати їх як інноваційні методи, за допомогою яких здійснюється переведення особистості учня в позицію активного суб'єкта виховного процесу.

Розкрито особливості підліткового віку, їх вплив на виховання соціальної зрілості старшокласників та на загальний розвиток особистості.

Досліджено класифікацією інтерактивних технологій, розглянуто технології кооперативного навчання, технології ситуативного моделювання, інтерактивні технології колективно-групового навчання, технології опрацювання дискусійних питань.

Обґрунтовано переваги зростання активності учасників освітнього процесу, сутність яко-

го полягає в організації спільного процесу пізнання, через діалог учнів між собою та вчителем, в якому учень є активним учасником взаємодії.

Ключові слова: виховання; соціальна зрілість; інтеракція; інтерактивні технології; старшокласники.

Постановка проблеми. Сучасний стан модернізації освіти, який відбувається під впливом соціальних, економічних та політичних змін суспільного життя ставить перед освітою нові актуальні виклики. У зв'язку з цим є цілком важливим зміщення акцентів інтенсивного розвитку сучасних теоретичних та практичних підходів до процесу виховання соціальної зрілості старшокласників та впровадження інтерактивних технологій виховання.

Питання оптимізації виховання школярів є однією із найбільш значимих проблем сучасної педагогічної науки та практики та має велике значення, адже виховання має діяльнісний характер, який сприяє суспільній активності особистості, повноті її самореалізації та самоствердження в житті при дотриманні моральних норм і суспільних правил.

В сучасних умовах сьогодення, швидкоплинності та насиченості інформаційного середовища, важливою умовою суспільства щодо розвитку якостей особистості виступає набуття вмінь та навичок, що сприятимуть соціальній активності та самореалізації особистості. Це завдання, значною мірою, вирішується через впровадження інноваційних технологій, серед яких важливу роль відіграють інтерактивні методи виховання.

Мета статті. Обґрунтувати ефективність застосування інтерактивних технологій у вихованні соціальної зрілості старшокласників.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Зважаючи на те, що дослідники визначають інтерактивні технології особливо ефективними, вбачається актуальним в даному контексті дослідити використання інтерактивних технологій у вихованні соціальної зрілості старшокласників. В контексті нашого дослідження доречно розглянути поняття «технології», яке визначається як сукупність форм, методів, прийомів та засобів передачі соціального досвіду, а також технічне оснащення певного процесу [1].

В свою чергу «інтеракція» (англ. interaction – діяльність) – термін, який позначає взаємодію, взаємовплив людей або вплив груп один на одного як безперервний діалог. За Дж. Мідом [2] інтеракція

розглядається як безпосередня міжособистісна комунікація, важливою особливістю якої визнається здатність людини приймати роль іншого, уявляти та відчувати, як його сприймає партнер по спілкуванню.

Теоретичні засади інтерактивних технологій розкрито у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, таких як К. Бенне, С. Бондар, Н. Волкова, Т. Григорчук, Р. Гуревич, В. Євдокімова, М. Кадемія, Н. Коломієць, Н. Побірченко, І. Прокопенко, О. Пометун, А. Пироженко, К. Роджерс, Т. Сердюк, Дж. Стюарт, К. Фопель, А. Хом'як, В. Ягоднікова та ін [3; 4; 5].

Аналіз наукових джерел свідчить, що з по-між технологій виховання виділяють класичну або традиційну, інтерактивну або активну. В нашому дослідженні ми розглядаємо саме інтерактивні технології виховання, які, на нашу думку, сприятиме вихованню соціальної зрілості старшокласників.

Поняття «інтерактивні технології» тлумачиться дослідниками (І. Дичківська, В. Євдокімов, М. Кадемія, О. Пометун, А. Пироженко, І. Прокопенко) як взаємодія, або вплив один на одного, зумовлену індивідуальними особливостями її суб'єктів, соціальною ситуацією, домінуючими стратегіями поведінки, цілями учасників взаємодії та можливими суперечностями, які виникають у процесі спільної діяльності й спілкування [4; 5; 6].

Використання інтерактивних технологій мають досить вагомі переваги зростання активності учасників освітнього процесу, сутність якого полягає в організації спільного процесу пізнання, коли інформація здобувається у спільній діяльності через діалог учнів між собою та вчителем або вчителями, де учень є не пасивним спостерігачем а активним учасником взаємодії, також в розвитку критичного мислення в результаті створення педагогічних умов, що сприяють прийняттю рішень, сприйманню та розумінню результатів взаємодії обґрунтуванню висновків і оцінок, формуванню власної думки, покращенню комунікації між учасниками інтерактивного спілкування, стимулюючи до активної позиції в групі, адаптації до різних видів діяльності, враховуючи індивідуальні особливості кожного учня [4].

За класифікацією інтерактивних технологій автори А. Пироженко та О. Пометун поділяють їх на чотири напрямки, а саме:

– технології кооперативного навчання (робота в парах, малих групах, карусель, акваріум, ланцюжок тощо),

– технології ситуативного моделювання (крос-культурне моделювання, метод проє-

ктів, рольові та соціальні ігри, драматизація тощо),

– технології опрацювання дискусійних питань (кейс-метод, контент-аналіз текстів, дискусії, дебати, інтерв'ювання, опитування тощо),

– інтерактивні технології колективно-групового навчання (брейн-стормінг, мікрофон, криголам, коло ідей, незакінчені речення, ажурна пилка тощо) [4].

На думку науковців вагомим значення у вихованні соціальної зрілості старшокласників набуває формування в них низки особистісних якостей за допомогою інтерактивних технологій [1].

Слушним для питання, яке розглядається, є наукова позиція Р. Гуревича, М. Кадемї, А. Шевченко, які визначають що інтерактивна діяльність ґрунтується на активній комунікації учасників освітнього процесу. Тобто, на думку дослідників, «сутність інтерактивного навчання, полягає в тому, що виховний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів і учителя, в свою чергу учні є рівноправними суб'єктами навчання» [5].

Аналіз поглядів І. Дичківської, О. Комар, О. Пометун та інших науковців дозволяє констатувати, що обов'язковими умовами реалізації технологій інтерактивного виховання, без яких інтеракція або зовсім неможлива, або вважається неефективною є створення в освітньому процесі сприятливої позитивної атмосфери в якій учні відчувають себе у безпеці [4; 6]. Вона необхідна, щоб забезпечити мотивацію старшокласників до саморозкриття, відкритої комунікації й прагнення до співпраці між собою і вчителем.

Нам імпонує думка дослідниці О. Петренко, яка стверджує що інтерактивні методи виховання – це насамперед нові методи, за допомогою яких здійснюється переведення особистості учня в позицію активного суб'єкта виховного процесу. Сутність інтерактивних методів полягає у тому, що виховний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів [7].

Отже, узагальнюючи вищевикладене значимо, що інтерактивні технології виховання зорієнтовані на взаємодію учнів із учителем, міжособистісні зв'язки з однолітками, це спонукає їх до активної поведінки в освітньому процесі, в якому створені педагогічні умови для здійснення учнями аналізу та самооцінки своїх дій, співпереживання, спільного розв'язання проблем суперечностей, задоволення від взаємодії тощо.

Таким чином, інтерактивні методи виховання сприяють продуктивній і ефективній педагогічній взаємодії у класі.

Виклики часу та тенденції розвитку сучасного життєустрою ставлять перед людиною завдання всебічного особистісного розвитку, та є одним з основних завдань сучасної педагогічної науки та практики. Сучасні старшокласники в процесі інтерактивної взаємодії отримують не тільки глибокі та ґрунтовні теоретичні знання, але і практичні вміння використовувати їх у різних ситуаціях, вчаться самостійно досліджувати проблеми, набувають досвід їх вирішення, що ефективно впливає на виховання соціальної зрілості старшокласників.

Старшокласники, як свідчить аналіз наукових джерел, намагаються бути активними, відкриті для спілкування та відносин із соціумом, прагнуть одержати різноманітну інформацію для вибудови свого внутрішнього світу та здійснення комунікації, у них відбувається налаштованість на зміну соціальних ролей, допомоги близьким, старшим, дотримання цінностей і норм суспільства.

Якісні зміни, що відбуваються в інтелектуальній, емоційній та поведінковій сферах особистості старшокласників породжують новий рівень його самосвідомості, потреби у самоствердженні, як критеріальних показників соціальної зрілості.

В наукових розвідках О. Штепи рівень соціальних можливостей старшокласників, умови і швидкість його соціального розвитку залежить від осмислення підлітком себе і своєї приналежності до суспільства, ступеня вираження прав і обов'язків, рівня оволодіння світом сучасних речей і стосунків, насичення далеких і близьких зв'язків, їх диференційованості [8].

Як зауважує дослідниця О. Власова в процесі дорослішання у старшокласників змінюється характер і особливості сприймання себе у суспільстві, сприймання суспільства, ієрархії суспільних зв'язків, змінюються мотиви і ступінь їхньої адекватності суспільним потребам [9].

У підлітковому віці в учнів розвивається власна соціальна приналежність до тієї чи іншої соціальної групи, тому доцільним вважаємо проведення різноманітних форм роботи, які дають можливість старшокласникам зрозуміти, що особистість кожної окремої людини складається з безлічі різних соціальних ролей, які вона виконує в житті. Тому використання інтерактивних технологій виховання соціальної зрілості дають можливість акцентувати увагу на схожості й відмінностях інтересів та індивідуальних вподобань.

Як результат, у старшокласників виховується позитивна установка й толерантне ставлення до оточуючих, наявність пози-

тивної мотивації до взаємодії з іншою людиною незалежно від її потенційних можливостей та відмінностей за статтю, культурними, етнічними особливостями, повага до людської гідності, здатність до співпереживання, співчуття, вміння критично аналізувати свої дії у середовищі міжособистісної комунікації.

Розглянемо деякі інтерактивні технології які сприяють ефективному вихованню соціальної зрілості старшокласників.

Технологія кооперативного навчання (співробітництво учнів у групах) є надзвичайно важливою, оскільки спільно працювати з людьми різних поглядів, різних культур – це частина навчання життя в соціумі. Дослідник П. Кендзьор стверджує, що учні, коли перебувають у неоднорідних групах, опановують нові знання значно легше, а це стає поштовхом до обміну думками, що робить учасників дискусії більш відкритими й ближчими один до одного [10; 11; 13].

Технологія кооперативного навчання позитивно впливає на соціальну ідентичність учня. У групі, що складається з членів, які мають різне погляди вміння, саме особисті навички й знання учнів стають критеріями інтеграції, а не етнічна чи релігійна приналежність. Відповідно, спільну ідентичність можна розвинути, досягаючи спільних цілей, сприяючи інтеграції учнів у суспільні стосунки, що виходять за межі їхньої специфічної приналежності [10; 12].

Технологія кооперативного навчання передбачає розповідь старшокласника про своє життя, а діяльність інших полягає в схематичному зображенні впливів різних культур на життя оповідача. Ця технологія сприятиме вихованню соціальної зрілості старшокласників, їх ефективній взаємодії між собою та збагаченню соціального досвіду.

Метод проектів є своєрідною формою перспективного планування виховної роботи за участю старшокласників. Метод проектів вважається педагогічною технологією, за якою втілюється певна стратегія виховання. Видатний український педагог Г. Ващенко [14] визначав метод проектів як такий, що забезпечує пристосування змісту та методів освітньої роботи до особливостей дитячої природи, що є позитивною умовою для виховання соціальної зрілості старшокласників.

Технологія ситуативного моделювання, така як метод проектів спрямована на розвиток пізнавальних навичок старшокласників, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати критичне мислення. Результатом розроблення теоретичного

проекту є презентація способів вирішення проблеми, що вивчається, а практичного – конкретний проект, готовий для впровадження.

Технологія опрацювання дискусійних питань, а саме метод кейсів передбачає поділ класу на групи, яким пропонується опис ситуації, заснований на реальних фактах. Означена технологія сприяє набуттю вмінь приймати групове рішення проблем, які ілюструють практичну дію різноманітних підходів і концепцій. Метод кейсів передбачає осмислення реальної ситуації у спілкуванні й актуалізує комплекс знань, який необхідно засвоїти під час розв'язання певної проблеми. Важливим етапом у такій роботі є рефлексія, під час якої старшокласники обговорюють певні особливості, характеристики, яким вони надавали перевагу в процесі роботи над вправою, завданням тощо а також причини такого вибору. Ця форма роботи, на нашу думку, забезпечуватиме виховання соціальної зрілості старшокласників, генеруючи можливі рішення і обираючи найкращі з них.

Інтерактивні технології колективно-групового навчання передбачають використання вправ для поліпшення психологічного клімату в групі, підвищення самооцінки, розвитку емпатії учнів. Метою інтерактивної технології «Коло ідей» є вирішення гострих суперечливих питань, створення списку ідей та залучення всіх учасників до обговорення поставленого питання.

Застосовується технологія, коли всі групи мають виконувати одне і те саме завдання, яке складається з декількох питань, які групи представляють по черзі. Коли групи завершують завдання і готові подати інформацію, кожна з них по черзі озвучує лише один аспект даного завдання чи проблеми, що обговорювалась. Саме це дає можливість кожній групі розповісти про результати своєї роботи, уникаючи ситуації, коли перша група, що виступає, подає всю інформацію.

Аналіз наукових джерел та практика свідчить, що використання інтерактивних технологій колективно-групового навчання в педагогічній практиці сприятиме успішному вихованню соціальної зрілості старшокласників, розвитку навичок роботи в малих групах, комунікативної культури та практичного мислення.

Отже, для старшокласників як для особливої соціальної й вікової групи, як важливого стратегічного ресурсу суспільного розвитку, надзвичайно важливим є досвід міжособистісної взаємодії, що допомагає ефективному вихованню соціальної зрілості. У цьому віці характерними є установки

на самовизначення, свідому побудову власного життя, професійну орієнтацію, готовність до виконання громадянського обов'язку. Тому підлітковий вік є періодом отриманих суспільних знань, умінь і навичок, коли остаточно складається світогляд кожного підлітка, формується система життєвих, національних, культурних цінностей, переконань, відбувається отождення себе з певною соціокультурною спільнотою, норми поведінки та значення правових відносин в суспільстві тощо.

Таким чином, інтерактивні технології виховання соціальної зрілості старшокласників дають змогу розвивати практичні навички та вміння, сприяють активізації виховного процесу, надають можливість залучати учнів до вирішення проблем, максимально наближують до реальних життєвих ситуацій, спонукають учнів до творчої участі в ньому і забезпечують розвиток і саморозвиток особистості на основі врахування його вікових особливостей, при цьому сприяють розвитку вміння рефлексувати, що дає можливість відкоригувати інтерактивні методики виховання з метою підвищення їх ефективності в конкретному закладі освіти.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Аналіз вищевикладених інтерактивних технологій розкриває їх потенційні можливості виховання соціальної зрілості старшокласників. З огляду на те, що соціальна зрілість виховується за певних педагогічних умов, використання інтерактивних технологій вважаємо однією з умов, яка передбачає активізацію знань, умінь, навичок та поведінкових реакцій підлітків. Розуміння вчителями стійких закономірних тенденцій особистісної самореалізації дозволить оптимізувати процеси життєтворчості, що є особливо актуальним у підлітковому віці.

Перспективи подальших досліджень зазначеної проблеми ми вбачаємо у визначенні, обґрунтуванні і розробці педагогічних умов виховання соціальної зрілості старшокласників.

Список бібліографічних посилань

1. Прокопенко І.Ф. Педагогічні технології. Харків: Колегіум, 2005. 224 с.
2. Mead G.H. Mind, Self, and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist. Chicago: University of Chicago Press, 1934. 401 p.
3. Бондар С.П. Проблеми оновлення методів навчання у сучасній школі. *Наукові записки: збірник наукових праць*. Київ, 2000. С. 9–17.
4. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
5. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю., Шевченко Л.С. Інтерактивні технології навчання у вищому педагогічному навчальному закладі. Вінниця: Планер, 2013. 309 с.
6. Дичківська І.С. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2004. 320 с.
7. Петренко О.В. Інноватика у вихованні: засадничі положення. *Інноватика у вихованні: збірник наукових праць*, 2015. Вип. 1. С. 38–48.
8. Штепа О.С. Формування особистісної зрілості у підлітковому і юнацькому віці. *Педагогіка та психологія*, 2008. №1(15). С. 129–146.
9. Власова О.І. Провідні чинники розвитку соціального потенціалу особистості. *Соціальна психологія*, 2005. №2. С. 55–63.
10. Кендзьор, П.С. Інтеграція через діалог. Система організації полікультурного виховання в школі. Львів: Видавничий Дім «Панорама», 2016. 378 с.
11. Хом'як А.П. Педагогічна технологія як інтегративна модель навчально-виховного процесу. *Молодь і ринок*, 2014. № 9 (116). С. 44–49.
12. Ягоднікова В.В. Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі. Київ: Видавничий дім «Персонал», 2009. 80 с.
13. Кадемія М.Ю. Інтерактивні засоби навчання. Вінниця: Планер, 2010. 217 с.
14. Ващенко Г.Г. Основні умови розумового виховання української молоді. *Праці з педагогіки та психології* [Київ: Школяр. Фада. ЛТД], 2000. С.115–140.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ: Перун, 2005. 1725 с.

References

1. Prokopenko, I.F. (2005). Pedagogical technologies. Kharkiv: Collegium. 224 p.
2. Mead, G.H. (1934) Mind, Self, and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist. Chicago: University of Chicago Press, 1934. 401 p.
3. Bondar, S.P. (2000). Problems of updating teaching methods in a modern school. *Scientific notes: a collection of scientific papers* [Kyiv]. P. 9–17.
4. Pometun, O.I., Pyrodenko, L.V. (2004). Modern lesson. Interactive learning technologies: scientific and methodical manual. Kyiv: A.S.K. 192 p.
5. Gurevich, R.S., Kademiya, M.Yu., Shevchenko, L.S. (2013). Interactive learning technologies in a higher pedagogical educational institution. Vinnytsia: Planer. 309 p.
6. Dychkivska, I.S. (2004). Innovative pedagogical technologies. Kyiv: Akademvydav. 320 p.
7. Petrenko, O.V. (2015). Innovation in education: basic provisions. *Innovation in education: a collection of scientific papers*, 1: 38–48.
8. Stepa, O.S. (2008). Formation of personal maturity in adolescence and young adulthood. *Pedagogy and psychology*, 1(15): 129–146.
9. Vlasova, O.I. (2005). Leading factors in the development of the social potential of the individual. *Social psychology*, 2: 55–63.
10. Kendzor, P.S. (2016). Integration through dialogue. The system of organizing multicultural education at school. Lviv: Publishing House "Panorama". 378 p.
11. Khomyak, A.P. (2014). Pedagogical technology as an integrative model of the educational process. *Youth and the market*, 9(116): 44–49.
12. Yagodnikova, V.V. (2009). Interactive forms and methods of learning in higher education. Kyiv: Publishing House "Personal". 80 p.
13. Cademia, M.Yu. (2010). Interactive learning tools. Vinnytsia: Publishing House "Planer". 217 p.
14. Vashchenko, H.G. (2000). Basic conditions of intellectual education of Ukrainian youth. *Works on pedagogy and psychology* [Kyiv: Shkol.Fada.LTD]. P. 115–140.
15. A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language. (2005). In V.T. Busel (comp. and ed.). Kyiv: Perun. 1725 p.

STRELBYSKA Svitlana

PhD in Pedagogy, senior teacher of pedagogy and educational management Department,
Odesa Academy of Continuing Education of the Odesa Regional Council

**INTERACTIVE TECHNOLOGIES FOR UPBRINGING OF SOCIAL MATURITY
OF HIGH SCHOOL STUDENTS**

Summary. Introduction. The article is devoted to interactive technologies for raising the social maturity of high school students. The essence of the concepts "technology", "interaction", "interactive technologies" in scientific sources is analyzed. It has been found that the social maturity of high school students can be brought up thanks to the implementation of interactive methods of education and considered as innovative methods, with the help of which the student's personality is transferred to the position of an active subject of the educational process. The peculiarities of adolescence, their influence on the education of social maturity of high school students and on the general development of the personality are analyzed. The classification of interactive technologies was studied, cooperative learning technologies, situational modeling technologies, interactive technologies of collective and group learning, technologies for working out discussion issues were considered. The benefits of increasing the activity of the participants in the educational process, the essence of which is the organization of a joint learning process through the dialogue of students between each other and the teacher, in which the student is an active participant in the interaction, are substantiated.

The purpose to substantiate the effectiveness of the use of interactive technologies in the education of social maturity of high school students.

The methods of theoretical analysis, generalization.

Results. Education of the social maturity of high school students by means of interactive technologies is

the result of a holistic educational influence aimed at expanding knowledge about society, which through emotional and value attitudes towards social norms, other people are realized in real social behavior, the discovery of independence, social activity, tolerance, the ability to make decisions and bear responsibility for them.

Originality. Interactive technologies for raising the social maturity of high school students in the educational process were analyzed and substantiated, the conditions of pedagogical influence on the development and upbringing of social maturity and its criterion indicators were clarified.

Conclusion. An analysis of the above interactive technologies explains the importance interactive forms of education in working with high school students in the direction of education of social maturity. Given the fact that social maturity is cultivated under certain pedagogical conditions, we consider the use of interactive technologies to be one of the conditions that involves the activation of knowledge, abilities, skills and behavioral reactions of adolescents. Teachers' understanding of stable natural trends of personal self-realization will allow optimizing the processes of life creation, which is especially relevant in adolescence.

Keywords: education; social maturity; interaction; interactive technologies; high school students

Одержано редакцією 05.12.2023
Прийнято до публікації 20.12.2023

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-4-16-21>

 <https://orcid.org/0009-0002-8881-9741>

SALMANOV Vidadi

Senior Lecturer, Nakhchivan State University
e-mail: vidadisalmanov256@gmail.com

 <https://orcid.org/0009-0004-0758-8027>

SALMANOVA Konul

Senior Lecturer, Nakhchivan State University
e-mail: konulsalmanova999@gmail.com

УДК 371

**ON THE THEORETICAL BASIS OF PHYSICAL CULTURE IN SCHOOLS OF AZERBAIJAN
(ON THE EXAMPLE OF SCHOOLS IN NAKHCHIVAN)**

Modern mass sports in any civilized state, not excluding, of course, free, independent democratic Azerbaijan and the autonomous Republic of Nakhchivan, is a phenomenon in an industrial society. It includes many different factors of development, among which we include urbanization, the spread of rural and urban lifestyles, significant changes in socio-cultural spheres.

This also includes industrial production, the establishment of new industrial and economic relations, all kinds of socio-political and economic transformations, and the democratization of public life in general. It is absolutely unambiguously perceived that achieving high sports results is impossible without competently conducted preliminary physical training.

Keywords: sport; teaching methods; physical education; school; student; methodological base.

Formulation of the problem. The first scientific research on the sociology of mass sports in the world, followed by bright bursts of research interest in this field, correlate with the turning points of modern history. In essence, these are the phases of the formation of a mass modern society, the development and improvement of mass cultural and social movements; the processes of commercialization, economics and standardization of public life in general.

A curious historical fact: if young people at such sports did not show heroism, did not defeat rivals in the fight from other localities, then for the time being they were not given heroic names.

A healthy lifestyle is unthinkable without physical education and sports. And taking care of the health of the population of any state in the world is undoubtedly the primary task of its government. In Azerbaijan and Nakhchivan, this is primarily associated with the development of the physical and intellectual potential of young people. Encouraging active healthy lifestyle among the youth of the republics effectively ensures integration into the world community. Using the example of the Nakhchivan Autonomous Republic, this is clearly confirmed in the regulatory framework for improving sports. In order to maintain the systematic development of physical education and sports in modern Nakhchivan, councils are being established under the heads of executive authorities. In them, the management monitors the creation and recruitment of sports clubs and associations. The training of reserves of sports personnel in Nakhchivan is facilitated by advisory bodies and local municipalities. It is clear that experienced coaches, psychologists, and consulting doctors are at the head of various sports organizations, but the backbone – the composition – was and remains youth.

The purpose of the work is to reveal the theoretical and methodological basis for the study of the main factors of sports in Nakhchivan schools.

Method. In studying this problem, historical and comparative methods, analysis, theoretical analysis and generalization methods were used.

Presentation of the main material. Both in Azerbaijan and Nakhchivan, the main goal of physical culture is to educate a healthy and cheerful generation and prepare them for active work and social life. In order to achieve this overall goal, physical fitness has the following specific objectives:

A) The normal physical development of the younger generation and ensuring a healthy lifestyle;

B) Skills and habits are the most important for the life of schoolchildren and students of the two republics. Such as: proper gait, running, throwing, swimming, etc.;

C) To develop the habit of children and adolescents to exercise daily, thereby strengthening their body;

D) To instill in schoolchildren and students the habit of physical culture, personal hygiene and medical knowledge. (The latter is in strict accordance with the age limit of the trainees);

E) To instill in the younger generation important labor, moral and volitional qualities, including those necessary for the protection of the motherland. (Although in the last par-

agraph we may be accused of a typically Soviet socialist formulation, we are convinced that without these qualities it is difficult to talk about warrior defenders. But there were many Azerbaijanis and Nakhchivans who brought victory in Karabakh in November 2020 and defended the land during the new Armenian aggression in September 2022).

We cannot get away from the fact that it is necessary to negate such negative properties as fear, lack of will, infantilism, impatience. Sports and physical training play a special role not only in the psychological or labor upbringing of the younger generation. And this, by the way, finds its clear confirmation in world practice these days. Physical upbringing is an integral, large and extensive system in strengthening the body and developing moral, strong-willed qualities of people of all ages without exception. At the same time, this system helps to develop the mental abilities of the individual. Health is also an important condition for successful mental activity. It stimulates the brain, negates fatigue, restores work activity.

First of all, we would like to say a few words about the fact that the sports component cannot do without two central concepts: “sport”, on the one hand, and “physical culture” – on the other. As we understand it, it is necessary to identify the essential characteristics of each of these phenomena, to distinguish these concepts and, thus, to identify their specifics. We consider this task to be a priority, since there is still no single point of view on the relationship between sports and physical culture and the definition of these concepts. Therefore, we are convinced that it is difficult for us to do without an overview of the above question.

So, what is “physical culture”? Modern scientists, first of all, traditionally consider it as a broader concept in terms of scope, compared with “sports”. We can also say this: mass sports is one of the structural components of physical culture. We interpret the latter as a special, but absolutely independent cultural area that historically arose and then simultaneously developed with universal culture as its organic part. Physical culture and social relations in an inseparable unity have an impact on the human body. From the above, it can be concluded that from other cultural areas, the physical one integrates both natural and socio-cultural principles into the personality. The connecting link between the human body and the socio-cultural environment is precisely a person who possesses not only biological, but also social qualities.

Now, having clarified the essence of this subject (the body transformed by physical culture, and the nature of these transformations, that is, the achievement of physicality), it is necessary to focus attention on the fact that physicality cannot be viewed outside of connection with spirituality. The spiritual culture is those phenomena that are associated with consciousness, with intellectual, as well as with the emotional and psychological activity of a person.

We speak about the existence of a personality provided that there is a mind, consciousness, and it is the sports personality that acts as an important integrative link between physicality and spirituality. In other words, it is incorrect to consider the possibilities of the impact of physical culture on a person only from the point of view of reproduction of his physical resources. It is equally important to take into account the factors of influence of physical culture on the spiritual and moral development of a person. This is manifested in the fact that people engaged in physical education, as a rule, organize and spend their free time in a more diverse way, engage in self-improvement. According to the methodologist and sociologist L.I. Lubysheva, "... among them, as a rule, there are noticeably fewer people who have stopped in their general cultural and professional development, who are finally satisfied with what they have achieved in life. And, consequently, sports and physical activity mobilizes and stimulates not only physical, but also intellectual human resources" [6, p. 99].

In connection with the above, a one-sided view of physical culture as a sphere of development of only human motor qualities, leaving aside his personal development, is subjected to reasonable criticism. The modern socio-cultural approach to the problem we have identified is clearly oriented towards a comprehensive understanding of the unity of its spiritual and motor sides, aimed at the harmonious development of personality.

It must be said that the physical culture of a modern person is formed, on the one hand, depending on what requirements society imposes on the development of his psychophysical characteristics. And this, as we understand it, is very closely related to the level of social achievements, the peculiarities of the economic system, industry, science, education, and cultural traditions. Moreover, this applies equally to both Azerbaijan and Nakhchivan. On the other hand, each person selectively joins the values of physical culture, based on their needs and interests, which leads people to their own system of relations in the field of

physical culture and a specific system of involvement in physical culture and sports activities.

Its specifics can be judged primarily by the following criteria: first, how a person (or a social group) treats their body and health. Secondly, what is the meaning of individual physical qualities and health for them? Thirdly, what do they know about the ways of physical development and recovery. Fourth, what exactly is the personal or group activity associated with physical development or wellness? Based on these criteria, it becomes possible to typify the physical culture of an individual or a social group, depending on which values are brought to the fore. If the values of achieving certain parameters of bodily development prevail or the desire to have a good time doing physical education and sports, then we can talk about an aesthetically hedonistic type of physical culture. If the values of health are put in the foreground, then we are talking about a purely physiological type of sports culture in general. If the main meaning of sports is related to the desire to achieve material rewards, gain a certain social status, and health and physical qualities are considered only as means to achieve these goals, then this type of physical culture can be called pragmatic. True, such a gradation is quite conditional, since these types of physical culture are a kind of ideal models, but they allow us to identify specific features of people's motivation in the process of physical education (we mean light gymnastic exercises) and mass sports.

It should be noted that at the previous (former Soviet) stage of the historical development of Azerbaijan and Nakhchivan, physical culture was formed by two independent republics in terms of their pragmatic concepts. In other words, these were government guidelines for improving the psychophysical nature of a person, optimizing his legal capacity in relation to the requirements of his chosen main activity (labor, military, etc.), in its main organizational forms, physical culture had to solve the tasks of the state.

Later, that is, already in our days, a special scientific direction has developed in science, called the theory of physical culture and sports. Most of the research in this subject area has been carried out through the prism of this – in principle correct – theory. Sociology in this direction has significantly enriched scientific research in a broad social context. Finally, a few words about the different understanding of "physical culture" and "sports" in Azerbaijani and foreign scientific literature. If our

domestic researchers use both of these concepts, thus being able to operate with more subtle scientific tools, then Western scientists do not distinguish between these concepts, focusing only on the “competitive” or “non-competitive” nature of sports.

The second vision of the problem does not seem to us to be quite correct. Here, in a nutshell, we emphasize that mass sports should be considered as a social institution of education, which has a playful nature of physical activity. It is closely related to the comparison of levels in the development of spiritual and physical abilities. And yet: sport is also a desire to achieve the maximum possible results, the presence of competitions with subsequent analysis of the results shown in them. In Azerbaijan and Nakhchivan, the overwhelming majority of authors nevertheless objectively consider the most important system-forming quality of sport to be its “competitiveness”. According to reputable theorists, the elimination of the competitive moment completely destroys sport as a type of social activity.

Simultaneously with the firm establishment of the concept of “competitiveness”, we note that physical education in the moral and volitional development of a person is the most important tool, since it tempers the will, first of all, develops such a quality in a person as endurance. Next, order, collectivity, friendliness, all these qualities of personality character, undoubtedly play a very important role in its formation precisely through physical education. Therefore, special attention should be paid to it.

In this case, in our opinion, it is necessary to take into account a number of factors or ways of instilling physical education and the basics of sports. For example, in schools and universities of Azerbaijan and Nakhchivan, board games are also being actively introduced into the practice of study in parallel. Taking into account the help in the development of muscles, they strengthen the health of children in addition to physical exercises. And this, of course, is an integral part of physical education. In addition, scientists agree that physiological and psychological studies clearly show the role and importance of physical exercise, which increase the work activity of the individual, strengthen health, have a positive effect on physical development in general. It is well known that “one of the conditions that increase working abilities is precisely physical exercises, which in schools and universities, according to the curriculum in Azerbaijan and Nakhchivan, should be reasonably combined with a break” [1, c. 44–

45]. The famous Azerbaijani scientist, educator and psychologist S. Seyidov writes in his central work: “In national folk pedagogy, one of the most valuable monuments is the national games. Moreover, the vast majority of games created by our ancestors throughout history have been very carefully guarded for centuries, improved from time to time and have reached our days. They play an exceptional role in shaping a person as a person. Especially for children, play is a serious educational tool, a school of physical perfection” [7, c. 108–109].

Nowadays, there are a considerable number of national games in Azerbaijan and Nakhchivan that prepare schoolchildren and students for work and family life, teach them to keep the environment clean. The phenomenon of national sports games is not only in their mass orientation. It is also a very valuable source of mental, physical, moral, aesthetic, environmental, economic and labor upbringing. That is, in the literal sense of the word, we have before us a conglomerate of various types of education, which are most closely related to physical education and sports.

The value of mass sports in our time is also that it is a companion of health. In order for a person to feel happy and full-fledged, useful to society, he needs full-fledged health and a high level of physical development. The main indicator of the external and internal physical level of a person is his activity, more precisely, a social function. As we know, in modern conditions, the greatest danger to people’s physical health is nervous overstrain and stress. They haunt a person almost everywhere. Hence the various diseases, which are mostly generated as a result of negative emotions. There is an acute and painful task for all progressive humanity: a person, in order to restore physical health, must learn to use reserves of moral inner energy. The solution to this fateful problem is, in principle, in the hands of a person. This is axiomatic, but it dictates different ways to solve implementation into the practice of life. At the moment, one of the important tasks, especially facing the younger generation in the field of general education, is to achieve comprehensive personal development. A person with a high physical level is healthy, physically strong. Such a person is considered a comprehensively developed personality. In Azerbaijan and Nakhchivan, much attention is paid to the development of these qualities in schoolchildren and students, that is, for those who regularly play sports, they grow up vigorous and physically healthy.

In addition to on the Decree of the President of Azerbaijan, we note that mass sports, in addition to its textbook quality – health, is also an important condition for longevity and active life. In our opinion, it is pointless to deny the fact that there are many centenarians in the East, in particular, in the mountainous areas of Azerbaijan and Nakhchivan. This is evidenced by elementary statistics. It is for this reason that the time allocated to sports is, rather, not lost, but acquired time. Sport, especially if it acquires a mass character in the republics we have named, unambiguously raises the general mood of a person, tempers the will, increases endurance. This is the basis for the future of Azerbaijan. At the same time, if young people are physically strong, prepared and healthy, they will be able to work well, cope with their duties and, as a result, will successfully defend their homeland. Young people who play sports are also a healthy army.

The President of Azerbaijan, I.H. Aliyev, said this well. Here is a quote from his speech by Turkish Konya. “Today, Azerbaijan is recognized in the world as a strong sports country, and our victories at the Olympic Games, as well as at the world and European championships have already become commonplace. Azerbaijani fans have somehow gotten used to this for a long time. I am sure that our athletes will show good results this time”, the head of state said at a meeting with Azerbaijani athletes preparing to compete at the Islamiad. He recalled that Azerbaijan has already won its first gold dal. “I am sure that this excellent result will be a great incentive for other athletes”, said I.H. Aliyev. According to him, “The Islamic Solidarity Games are not only a sporting competition, but also a factor of unity, solidarity and friendship of Muslim states. The official opening ceremony of the V Islamic Solidarity Games will take place in Konya, Turkey, today. Azerbaijan is represented by 281 athletes at the competition, and the delegation from Baku is the largest among the foreign participating countries. 4,2 thousand athletes from 56 countries will take part in the competitions, which will last until August 18, 2022” [5].

Although the head of state did not specifically name the athletes from Nakhchivan in this statement, it is quite obvious to us that what was said also applies to them. After all, I.H. Aliyev stressed the importance of “unity, solidarity and friendship of Muslim states”, which, of course, includes Nakhchivan.

Conclusions. What, in our opinion, do all the theories we have cited indicate? Firstly, most researchers of different nationalities consider it as a means of socialization of an athlete. This means that modern mass sports on a global scale are being brought under the social structure of societies. Secondly, it becomes obvious that mass sports are really a phenomenon, because, in addition to practice, theoretical works study the influence of sports on the social structure of modern societies as a whole. Thus, the problems of sport are analyzed in a comprehensive way, linking the prospects for its development with the solution of large-scale problems related to norms and values.

It is also wrong to deny that mass sports in our time are actually becoming part of the global economic system, a subject of political and ideological life, when scientific and technical achievements are embodied in the practice of competitions in the form of a social phenomenon that attracts the attention of millions of people in the world. This, in turn, has a real and reliable positive impact on the development and improvement of the theoretical foundations in the sociology of mass sports.

References

1. Jafarov, H. (2011). Education in Nakhchivan: development path and possibilities. Baku. 544 p.
2. Some conditions for increasing the efficiency of the physical education lesson (2002): conference materials. Baku, ADPU.
3. Preparation for teaching begins with pedagogical experience (2000). *Azerbaijan teacher* newspaper, 15. April 13–19.
4. Guliyev, B.S. (2009). Fundamentals of theoretical-methodical and practical works of physical education. Baku. 314 p.
5. Ilham Aliyev: Azerbaijan is known as a strong sports country in the world. *Sputnik*, 09.08.2022. Retrieved from <https://sputnik.az/20220809/azerbaycan-prezidenti-lham-eliyev-turkiyeye-iguzar-sefere-gedib-444827047.html>
6. Lubysheva, L.I. (2004). Sociology of physical culture and sport: Teaching manual. -2nd edition, stereotype. Moscow: Publishing center “Akademiya”.
7. Seyidov, S. (2009). Phenomenology of creativity (History, Paradoxes, Personality). Baku: Çashioğlu. 304 p.

Список бібліографічних посилань

1. Cəfərov H. Naxçıvanda təhsil: inkişaf yolu və imkanları. Bakı, 2011. 544 s.
2. Fiziki tərbiyə dərslərinin səmərəliliyini yüksəltməyin bəzi şərtləri: konfrans materilləri. Bakı, ADPU, 2002.
3. Müəllimliyə hazırlıq pedaqoji təcrübədən başlayır. *Azərbaycan müəllimi* qəzeti, 2000. №15. 13–19 aprel.
4. Quliyev B.S. Fiziki tərbiyənin nəzəri–metodik və praktik işlərin əsasları. Bakı, 2009. 314 s.
5. İlham Əliyev: Azərbaycan dünyada güclü idman ölkəsi kimi tanınır. *Sputnik*, 09.08.2022. URL: <https://sputnik.az/20220809/azerbaycan-prezidenti-lham-eliyev-turkiyeye-isguzar-sefere-gedib-444827047.html>
6. Лубышева Л.И. Социология физической культуры и спорта: учебное пособие. 2-е изд., стереотип. М.: Академия, 2004.
7. Seyidov S. Yaradıcılığın fenomenologiyası (Tarix, Paradokslar, Şəxsiyyət). Bakı: Çəşniyət, 2009. 304 s.

САЛМАНОВ Вїдадї Керїм оглу

старший викладач, Нахчїванський державний унїверситет

САЛМАНОВА Кенуль Мухтар гїзи

старша викладачка, Нахчїванський державний унїверситет

**ПРО ТЕОРЕТИЧНУ БАЗУ ФїЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ШКОЛАХ АЗЕРБАЙДЖАНА
(НА ПРИКЛАДІ ШКІЛ НАХЧІВАНА)**

Анотація. Сучасний масовий спорт у будь-якій цивілізованій державі, не виключаючи, зрозуміло, вільний, незалежний демократичний Азербайджан та автономну республіку Нахчїван – це феномен в індустріальному суспільстві. Він охоплює безліч різноманітних факторів розвитку, до яких належить урбанізація, поширення сільського і міського способу життя, істотні зміни в соціокультурній сфері. Сюди відносяться промислове виробництво, утвердження нових виробничих та економічних відносин, усїякі соціально-політичні та економічні перетворення, демократизація суспільного життя в цілому.

Мета дослідження – розкрити теоретико-методологічну базу розвитку основних видів спорту в школах Нахчївана.

Методи: при студіюванні зазначеної проблеми використовувались історико-порівняльні методи, аналіз чинної практики, теоретический аналіз і методи узагальнення.

Оригінальність. Масовий спорт – це один із структурних складників фізичної культури. Його інтерпретуємо як особливу і абсолютно самостійну культурну сферу, що історично виникла і далі розвивається разом із загальнолюдською культурою як її органічна частина. Фізична культура та соціальні відносини у нерозривній єдності впливають на тіло людини. Зі сказаного вище можна дійти висновку, що поміж інших культурних сфер – фізична культура інтегрує в особистості розвиток як природнього, так і соціокультурного початків.

Результати. Слід зазначити, що фізична культура сучасної людини формується, з одного боку, залежно від цього, які вимоги до розвитку психофізичних особливостей особистості висуває суспільство. А це, як ми розуміємо, дуже тісно пов'язане із рівнем

соціальних досягнень, особливостей економічної системи, промисловості, науки, освіти, культурних традицій. Причому це однаково стосується як Азербайджану, так і Нахчївана. З іншого боку, кожна людина вибірково долучається до цінностей культури фізичної, виходячи зі своїх потреб та інтересів, що формує у людей власне відношення до фізичної культури та специфічну систему залученості до фізкультурно-спортивної діяльності.

Висновки. Сучасний масовий спорт у світовому масштабі підводиться під соціальну структуру суспільств. Крім того, стає очевидним, що масовий спорт – це справжній феномен, оскільки крім практики у теоретичних працях вивчається вплив спорту на соціальну структуру сучасних суспільств загалом. Проблеми спорту аналізуються у всеосяжному ключі, пов'язуючи перспективи його розвитку з вирішенням великомасштабних проблем, що стосуються суспільних норм та цінностей.

Неправомірно також заперечувати, що масовий спорт у наш час фактично перетворюється на частину глобальної економічної системи, суб'єкта політичного та ідеологічного життя, коли науково-технічні досягнення втілюються у практику змагань у формі соціального явища, що привертає увагу мільйонів людей у світі. Це своєю чергою реально і достеменно формує позитивний вплив на розвиток та вдосконалення теоретичних основ у соціології масового спорту.

Ключові слова: спорт; методика навчання; фізичне виховання; школа; студент; методична база.

Одержано редакцією 01.12.2023
Прийнято до публікації 20.12.2023

**ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА
(за спеціалізаціями)**

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-4->

 <https://orcid.org/0009-0004-8013-868X>

ТЕРЗІ Ганна Анатоліївна

фахівчиня кафедри суднових енергетичних установок і систем,
Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія»
e-mail: annaterzi1995@gmail.com

УДК 378-022.316:629.5.05-051-047.22(045)

**НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ УПРАВЛІННЯ СУДНОВИМИ ТЕХНІЧНИМИ СИСТЕМАМИ
І КОМПЛЕКСАМИ**

Статтю присвячено актуальній проблемі сучасності, а саме неперервній освіті фахівців, зокрема фахівців морської галузі. Йдеться про те, що неперервна освіта наразі є чинником успішності, адже супроводжує процес зростання освітнього потенціалу особистості протягом життя. У системі неперервної освіти особлива увага на освіту дорослих за межами їхньої базової освіти, цей процес має бути спрямований на набуття та підвищення професійної кваліфікації, перепідготовки за необхідності зміни професії, самоосвіта під час процесу адаптації до несталих соціальних умов тощо.

Стверджується, що неперервна освіта має бути складовою вітчизняної системи освіти та посилювати підготовку фахівців до якісного й ефективного виконання професійних функцій.

Наводиться низка дефініцій, які визначають категорію «неперервна освіта»: «освіта дорослих» (adult education); «продовжена освіта» (continuing education); «подальша освіта» (further education); «відновлювана освіта» (recurrent education); «перманентна освіта» (permanent education); «освіта протягом життя» (lifelong education); «навчання протягом життя» (lifelong learning - LLL) тощо.

Дається визначення ключової дефініції дослідження «неперервна освіта» як складової системи освіти, що направлена на вдосконалення набутих під час формальної освіти у профільному закладі вищої освіти професійних компетентностей та особистісних якостей протягом усієї професійної діяльності фахівців управління судновими технічними системами і комплексами.

Окреслено основні складові неперервної освіти майбутніх фахівців управління судновими технічними системами і комплексами, з метою підвищення їхньої професійної компетентності.

Ключові слова: професійна компетентність; неперервна освіта; фахівці морської галузі; профільні заклади вищої освіти; освіта впродовж життя; шляхи реалізації неперервної освіти.

Постановка проблеми. Пролонгований розвиток науки та техніки, ІТ та цифрових технологій, соціально-економічних відносин тощо зумовляють вимоги до постійного самонавчання та самовдосконалення задля реалізації особистості у мінливому світі. Неперервна освіта наразі виступає чинником успішності, адже супроводжує процес зростання освітнього потенціалу особистості протягом життя. Неперервна освіта організаційно забезпечується певною системою державних і суспільних інституцій та відповідає потребам суспільства та конкретної особистості.

Ключовими якостями сучасного фахівця мають бути компетентність, професіоналізм, вміння отримувати нові знання впродовж життя, сформовані абсолютні цінності, рівень особистої культури тощо. В умовах повномасштабної агресії російської федерації проти нашої держави, потреба у відновленні та розбудові ключових галузей країни, стабілізації та розвитку економічного рівня тощо, вимагає створення в Україні такої системи, яка б сприяла розвитку компетентного фахівця, спроможного навчатися впродовж життя.

У системі неперервної освіти особлива увага на освіту дорослих за межами їхньої базової освіти, цей процес має бути спрямований на набуття та підвищення професійної кваліфікації, перепідготовки за необхідності зміни професії, самоосвіта під час процесу адаптації до несталих соціальних умов тощо. Враховуючи постійне вдосконалення морських суден та підвищення вимог до фахівців морської галузі актуалізується питання здатності до пролонгованого самовдосконалення та підвищення власної професійної компетентності у майбутніх фахівців управління судновими технічними системами і комплексами.

В умовах глобалізаційних процесів і вимог сьогодення науковці неодноразово наголошували на необхідності впровадження складових неформальної освіти у вітчизняну систему освіти. Значимість феномена неперервної освіти у вітчизняному й європейському освіт-

ньому просторах розкривається у роботах Т.М. Десятова, І.А. Зязюна, Т.В. Куценко, Н.Г. Ничкало, П.Г. Щедровицького та ін.

О.О. Сальніков та Л.В. Козлова зазначають, що «...принцип «навчання впродовж життя» діє в усіх розвинутих країнах, оскільки в умовах інформаційного суспільства кожна людина так чи інакше стикається з відчуттям недостатності професійних знань, тому відчуває потребу в їх оновленні» [1, с. 1096].

Серед іншого О.В. Вознюк наголошує, що «...центральною ідеєю безперервної освіти є розвиток людини як особистості, суб'єкта діяльності і спілкування протягом усього життя» [2].

Гулай О. зазначає, що наразі завданням освіти та викладання «... є гарантування загального неперервного доступу до освіти з метою здобуття і оновлення компетентностей, необхідних для життєдіяльності в нових умовах» [3, с. 4].

Досліджуючи питання вдосконалення неперервної підготовки фахівців морської транспортної галузі Т.Р. Гуменникова акцентує, що «...актуальність проблеми визначення шляхів неперервної підготовки фахівців морської транспортної галузі посилюється загальнови-знаним фактом про те, що управляти транспортом можуть лише якісно підготовлені фахівці морської транспортної галузі, які мають розвинені та збалансовані *hard skills* та *soft skills*, що постійно збагачуються, коректуються та оновлюються» [4].

Проаналізовані наукові доробки вчених надають можливість стверджувати, що неперервна освіта має бути складовою вітчизняної системи освіти та посилювати підготовку фахівців до якісного й ефективного виконання професійних функцій. Джерельна база, що нами вивчалася продемонструвала, що неперервна освіта майбутніх фахівців управління судновими технічними системами і комплексами не була предметом спеціального вивчення науковців, тому наше дослідження буде направлено на вивчення даного феномену.

Мета статті полягає в окресленні особливостей неперервної освіти майбутніх фахівців морської галузі та шляхів підвищення професійної компетентності майбутніх фахівців управління судновими технічними системами і комплексами засобами неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ст. 8 Закону України «Про освіту» зазначається, що особа має право на здобуття освіти за наступними видами: формальна освіта (здобуття певної кваліфікації у закладі освіти, неформальна освіта (не передбачає присудження державою кваліфікації) та інформальна освіта (самоосвіта, передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей) [5]. Провідною ідеєю неперервної освіти є можливість здобути необхідні знання за допомогою неформальної й інформальної освіти з метою вдосконалення компетентностей набутих під час формальної освіти.

У контексті нашого дослідження цікавим є визначення категорії «неперервна освіта». Науковцями застосовуються низка дефініцій аби схарактеризувати дану категорію: «освіта дорослих» (*adult education*); «продовжена освіта» (*continuing education*); «подальша освіта» (*further education*); «відновлювана освіта» (*recurrent education*) як освіта протягом всього життя шляхом чергування навчання з іншими видами діяльності, головним чином з професійною діяльністю; «перманентна освіта» (*permanent education*); «освіта протягом життя» (*lifelong education*); «навчання протягом життя» (*lifelong learning - LLL*) [6]. Кожна зазначена дефініція акцентує на певному аспекті даного явища, проте загальною є ідея неминущої незавершеності, пролонгованої освіти для дорослої людини.

До поняття безперервної освіти, зазначає О.В. Вознюк, «відноситься і «освіта, що відновляється» (*recurrent education*), яка означає одержання освіти «вродзріб» протягом усього життя, відхід від практики тривалої освіти в навчальному закладі, відірваної від трудової діяльності, коли освіта чергується з іншими видами діяльності» [2]. Ми погоджуємося з автором, що ключовим питанням підтримання та підвищення власної професійної компетентності є розумне поєднання теоретичних знань з практичними навичками. Тому саме концепція неперервної освіти має потенційну можливість започаткувати зміни парадигми педагогічної діяльності.

П.М. Таланчук трактує неперервну освіту як «сукупність засобів, способів і форм здобуття, поглиблення й розширення загальної освіти, професійної компетентності, культури, виховання, громадянської і моральної зрілості. Для кожної людини неперервна освіта є процесом формування й задоволення її пізнавальних запитів та духовних потреб, розвитку задатків та здібностей у мережі навчальних закладів різних форм власності чи шляхом самоосвіти» [7].

У своєму науковому доробку О.О. Сальніков та Л.В. Козлова зазначають, що «... неперервна освіта являє собою певний процес, що складається з базової та додаткової подальшої освіти, вона пов'язана з наступним послідовним чергуванням навчання з професійною діяльністю, при цьому для навчання має бути створена система професійного навчання з відповідними освітніми закладами» [1].

Ґрунтуючись на наукових доробках вчених та компілюючи різні погляди щодо категорії «неперервна освіта», можемо дійти висновку, що ця складова системи освіти має на меті вдосконалення набутих під час формальної освіти у профільному закладі вищої освіти професійних компетентностей та особистісних якостей протягом усієї професійної діяльності фахівців управління судновими технічними системами і комплексами.

В.В. Олійник зазначає, що Меморандумом Європейської Комісії у 2000 році було визначено основи розвитку освіти впродовж життя, якими є шість пріоритетів [8]:

1. Визнання цінності знань (осмислення важливості навчання, особливо неформального і спонтанного).

2. Інформація, профорієнтація і консультування (система неперервного доступу до якісної інформації щодо можливостей навчання впродовж всього життя).

3. Інвестиції в навчання (значне збільшення рівня інвестицій в людські ресурси для розвитку найціннішого капіталу – населення Європи).

4. Наближення можливостей навчання до тих, хто навчається (розвиток дистанційного навчання).

5. Базові уміння (гарантія набуття і постійного оновлення умінь, необхідних для усталеної участі в житті суспільства, заснованого на знаннях).

6. Інноваційна педагогіка (розробка ефективних методів навчання впродовж життя і всеосяжного навчання, яке охоплює формальне, неформальне і позаформальне (спонтанне) навчання).

У науковій розвідці Т.М. Титаренко наголошує на тому, що «...процес формування особистості у системі неперервної освіти складається з двох основних етапів: базова освіта – підготовче навчання та виховання, що хронологічно передують діяльності індивіда у професійній сфері; післябазова (післядипломна) освіта – подальше навчання та виховання, поєднані з практичною діяльністю у сфері суспільного виробництва» [9]. Погоджуємося з автором, адже без базових знань, умінь і навичок здобутих у профільному закладі освіти неможливо протягом життя вдосконалювати власну професійну компетентність.

Аналіз і систематизація наукових джерел дозволили Т.В. Куценко виокремити наступні етапи здійснення навчання протягом життя, а саме [10]:

– виявлення особистих інтересів людини та цілей навчання, а також мотивів, що спонукають до навчання;

– створення переліку того, що хотілося або є можливість вивчити, конкретизація сфери інтересів;

– виявлення можливостей і засобів навчання, пошук доступних ресурсів, завдяки яким можна здійснювати навчання;

– структурування свого режиму дня з урахуванням навчання (визначення часу і місця навчання);

– визначення власних зобов'язань у навчанні.

Погоджуючись з виокремленими Т.В. Куценко етапами навчання протягом життя зазначимо, що надзвичайно важливим є врахування інтересів та мети навчання кожної особистості, оскільки від цього залежить якість та ефективність удосконалення професійних компетентностей і особистісних якостей.

П.А. Штутман, як керівник великого підприємства, опікуючись розвитком і вдосконаленням професійної компетентності своїх працівників пропонує такі шляхи реалізації неперервності освіти:

– забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних ступенях освіти, що функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку громадян для можливого переходу на наступні сходинки;

– формування потреби та здатності особистості до самоосвіти;

– оптимізації системи перепідготовки працівників і підвищення їх кваліфікації, модернізації системи післядипломної освіти на основі відповідних державних стандартів;

– створення інтегрованих навчальних планів і програм;

– формування та розвитку навчальних науково-виробничих комплексів ступеневої підготовки фахівців;

– запровадження та розвиток дистанційної освіти;

– організації навчання відповідно до потреб особистості та ринку праці на базі професійно-технічних і вищих навчальних закладів, закладів післядипломної освіти, а також використання інших форм навчання;

– забезпечення зв'язку між загальною середньою, професійно-технічною, вищою та післядипломною освітою [11].

Основні вимоги до професійної компетентності фахівців управління судновими технічними системами і комплексами викладені у Порядку підтвердження кваліфікації (дипло-

мування) моряків, який визначає основні способи та вимоги щодо підтвердження кваліфікації осіб командного складу та суднової команди морського судна з метою їх дипломування у відповідності до вимог Міжнародної Конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року з поправками [12].

Рішення щодо підтвердження (чи не підтвердження) кваліфікації фахівців морської галузі приймаються постійно діючими державними кваліфікаційними комісіями, які утворюються Морською адміністрацією.

До підтвердження кваліфікації у державній кваліфікаційній комісії допускаються фахівці морської галузі, які відповідають вимогам, що підтверджуються:

- документом, що засвідчує здобуття певної спеціальності та/або спеціалізації у профільному закладі освіти (документ про освіту);
- документом, що засвідчує проходження обов'язкової підготовки відповідно до вимог Конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 р. і вітчизняними вимогами у атестованих Мінінфраструктури навчально-тренажерних закладах (документальний доказ підготовки);
- медичним свідоцтвом, що підтверджує придатність до роботи на морських суднах за станом здоров'я;
- наявним відповідним стажем роботи на суднах, про що наявні записи у послужній книжці моряка та/або документально засвідчено стаж роботи на відповідних підприємствах;
- посвідченням особи моряка (для осіб, які працюють на суднах, що здійснюють внутрішнє плавання – у разі наявності);
- документом (свідоцтвом) про підвищення кваліфікації або свідоцтво про присвоєння (підвищення) робітничої кваліфікації, що засвідчує успішно пройдені курси підвищення кваліфікації у сертифікованому профільному закладі вищої або післядипломної освіти в разі присвоєння чергового звання особі командного складу (за винятком присвоєння звання протягом одного року після здобуття ступеня вищої освіти у профільному закладі вищої освіти) або більш високого рівня кваліфікації члену суднової команди (у випадку підвищення або присвоєння звання).

Практичну підготовку моряка підтверджують морські сертифікати, які засвідчують рівень професійної кваліфікації фахівця морської галузі, а також знання щодо збереження життя та здоров'я на судні. Морські сертифікати є обов'язковими для зарахування до команди та роботи на судні.

Згідно правил Міжнародної морської конвенції про підготовку та дипломування моряків та несення вахти 1978 року [12] морські сертифікати виконують низку функцій, як-от:

- засвідчують потрібний рівень знань і можливість обіймати ту чи ту посаду;
- засвідчують наявність необхідних практичних навичок роботи на судні та підтверджують спроможність грамотно й оперативно реагувати на різні (стандартні та не стандартні) ситуації;
- засвідчують вміння забезпечити безпеку членів команди, підтверджуючи знання щодо боротьби за живучість та охорону судна, збереження вантажу, гасіння пожеж, охорони навколишнього середовища, ходіння на плотках та веселих шлюпках;
- засвідчують вміння підтримувати високу якість роботи екіпажу.

Будь-яка посада у морській галузі вимагає мінімально необхідний перелік сертифікатів задля надання кваліфікаційних свідоцтв. З листопада 2020 року такий перелік визначається «Морською адміністрацією морського та річкового транспорту України». Перелік сертифікатів для фахівців морської галузі різниться залежно від посади, спеціалізації та типу судна. У цьому контексті окрім основних сертифікатів, що відповідають посаді, деякі судновласники вимагають додаткові специфічні сертифікати.

Ґрунтуючись на пропозиції науковців щодо шляхів реалізації неперервної освіти фахівців і враховуючи специфіку професійної діяльності та вимоги до фахівців морської галузі, маємо окреслити основні складові неперервної освіти майбутніх фахівців управління судновими технічними системами і комплексами, з метою підвищення їхньої професійної компетентності.

Відповідно до нормативно-правових документів морської галузі, що ґрунтується на «Міжнародній Конвенції з підготовки, дипломування моряків і несення вахти» (2010 р.), «Конвенції про Міжнародні правила запобігання зіткненню суден на морі», «Конвенції з охорони людського життя на морі», «Морській доктрині України», «Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року», «Правил реєстрації операцій зі шкідливими речовинами на суднах, морських установках і в портах України» тощо, фахівці морської галузі у системі неперервної освіти мають підвищувати власну професійну компетентність наступним чином:

- кожні 5 років має відбуватися сертифікація в ліцензованих центрах навчання (наприклад: «Марін Про Сервіс»; Навчально-тренажерний центр «Альфа-Трейнінг» та ін.);
- обов'язкове підвищення кваліфікації що 5 років – ті, хто отримав вищу освіту (перший (бакалаврський) рівень) за ОПП «Курси підвищення кваліфікації суднових механіків», 10 кредитів (300 годин);
- проходження семінарів та навчальних курсів у круїнговій компанії та компанії-виробника спеціалізованого обладнання, для отримання необхідних знань, відповідно до потреб фахівця морської галузі та компанії;
- постійне самонавчання та самовдосконалення (читання інструкцій та спеціалізованої літератури; спілкування з колегами, зокрема на форумах; вивчення робочої документації та нормативно-правових документів; удосконалення іноземної мови тощо) з метою підвищення власної компетентності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В умовах повоєнного відновлення країни, неперервна освіта виступає провідною складовою соціальної політики щодо забезпечення сприятливих умов загального й професійного розвитку кожної особистості. Загалом для суспільства неперервна освіта є тією системою, яка надає можливість відтворення професійного та культурного потенціалу громади, розвитку виробництва, пришвидшення соціально-економічного прогресу країни тощо.

У контексті нашого дослідження неперервна освіта постає інструментом підвищення професійної компетентності майбутніх фахівців управління судновими технічними системами і комплексами, адже здобуття необхідних компетентностей у профільному закладі вищої освіти без удосконалення їх протягом професійної діяльності призведе до втрати необхідних знань, умінь і навичок, оскільки вимоги до професійної діяльності фахівців морської галузі перманентно підвищуються з метою убезпечення морського простору та навколишнього середовища.

Започатковане дослідження не вичерпує розгляду усіх аспектів окресленої проблеми. Перспективними є розробка та впровадження в освітній процес профільного ЗВО підходів до формування професійної компетентності майбутніх фахівців управління судновими технічними системами і комплексами відповідно до інформатично-цифрових можливостей організації і моніторингу результатів освітнього процесу.

Список бібліографічних посилань

1. Сальніков О.О., Козлова Л.В. Реалізація концепції навчання протягом життя в управлінні персоналом на публічній службі: деякі теоретичні аспекти. *Публічне управління та регіональний розвиток*, 2020. № 10. С. 1092–1105. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/229/186>.
2. Вознюк О.В. Неперервна освіта як провідна тенденція сучасного світу. *Андрогогічний вісник*, 2012. Вип. 1. С. 50–57. URL: https://library.zu.edu.ua/doc/andragogic_visnyk/Andragogichniy_visnyk_1.pdf.
3. Гулай О. Неперервна освіта – умова формування висококваліфікованого фахівця. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*, 2010. Вип. 26. С. 3–10. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/view/4932/4954>.
4. Гуменникова Т.Р. Шляхи вдосконалення неперервної підготовки фахівців морської транспортної галузі у контексті освітологічних змін. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 2019. Вип. 5. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/338/338>.
5. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/sp:max100#Text>.
6. Освіта протягом життя як чинник людського розвитку. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*: офіційний сайт. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protiyagom-zhyttya-yak-chinnik-lyudskogo-rozvitku>.
7. Таланчук П.М. Навчання протягом життя – серцевина сучасного освітнього процесу. *Вища освіта: інформаційно-аналітичний портал*. URL: <http://vnz.org.ua/statii/7038-navchannja-protiyagom-zhyttja-sertsevy-na-suchasnogo-osvitnogo-protsesu-petrotalanчук>.
8. Олійник В.В. Освіта впродовж життя: як і чому вчити дорослих? *Управління освітою*, 2010. № 1(229). С. 4–7.
9. Титаренко Т.М. Постмодерна особистість у динаміці самоконституювання. *Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика*, 2010. Т. 2. Вип. 6. С. 5–14. Київ.
10. Куценко Т. Навчання протягом життя: сучасні європейські виклики. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 2020. №1(99). С. 55–64.
11. Штутман П.Л. Сучасні підходи до формування системи безперервної освіти: зарубіжний досвід та шляхи його використання в Україні. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*, 2008. Вип. 13. С. 83–88.
12. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_053#Text.

References

1. Salnikov, O.O., Kozlova, L.V. (2020). Implementation of the concept of lifelong learning in personnel management in the public service: some theoretical aspects. *Public administration and regional development*, 10: 1092–1105. Retrieved from <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/229/186> [in Ukr.].
2. Vozniuk, O.V. (2012). Continuous education as a leading trend of the modern world. *Andragogic Herald*, 1: 50–57. Retrieved from https://library.zu.edu.ua/doc/andragogic_visnyk/Andragogichniy_visnyk_1.pdf [in Ukr.].
3. Gulai, O. (2010). Continuing education is a condition for the formation of a highly qualified specialist. *Bulletin of Lviv University. Pedagogical series*, 26: 3–10. Retrieved from <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/view/4932/4954> [in Ukr.].

4. Humennikova, TR. (2019). Ways of improving continuous training of specialists in the maritime transport industry in the context of educational changes. *Bulletin of the National Academy of the State Border Service of Ukraine*, 5. Retrieved from <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/338/338> [in Ukr.].
5. On education: Law of Ukraine dated September 5, 2017 No 2145-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/sp:max100#Text> [in Ukr.].
6. Lifelong education as a factor in human development (2015). Analytical note. *National Institute for Strategic Studies: official site*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyagom-zhittya-yak-chinnik-lyudskogo-rozvitku> [in Ukr.].
7. Talanchuk, P.M. (2014). Lifelong learning is the core of the modern educational process. *Higher education: information and analytical portal*. Retrieved from <http://vnz.org.ua/statti/7038-navchannja-protjagom-zhyttja-sertsevyzna-suchasnogo-osvitnogo-protsesu-petrotalanchuk> [in Ukr.].
8. Oliynyk, V.V. (2010). Lifelong education: how and why to teach adults? *Management of education*, 1(229): 4–7 [in Ukr.].
9. Tytarenko, T.M. (2010). Postmodern personality in the dynamics of self-constitution. *Actual problems of psychology: Psychological hermeneutics*, 2(6): 5–14 [in Ukr.].
10. Kutsenko, T. (2020). Lifelong learning: modern European challenges. *Humanization of the educational process*, 1(99): 55–64 [in Ukr.].
11. Stutman, P.L. (2008). Modern approaches to the formation of a system of continuous education: foreign experience and ways of its use in Ukraine. *Scientific works of the Kirovohrad National Technical University. Economic sciences*, 13: 83–88 [in Ukr.].
12. International Convention on the Training and Certification of Seafarers and Watchkeeping of 1978. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_053#Text [in Ukr.].

TERZI Hanna

Specialist of the Department of Ship's Power Plants Operation and Systems,
Danube Institute of the National University «Odesa Maritime Academy»

CONTINUOUS EDUCATION AS A FACTOR FOR IMPROVING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN THE MANAGEMENT OF SHIP TECHNICAL SYSTEMS AND COMPLEXES

Summary. The article is devoted to an actual problem of modern times, namely, the continuous education of specialists, in particular, specialists in the maritime industry. It is said that continuous education is currently a success factor, because it accompanies the process of growth of the educational potential of an individual during his life. In the system of continuing education, special attention is paid to the education of adults beyond their basic education, this process should be aimed at acquiring and improving professional qualifications, retraining if necessary to change professions, self-education during the process of adaptation to unstable social conditions, etc.

The study of scientific sources made it possible to assert that continuous education should be a component of the national education system and strengthen the training of specialists for high-quality and effective performance of professional functions.

The article provides a number of definitions that define the category «continuing education»: «adult education»; «continued education»; «further education»; «renewable education»; «permanent education»; «lifelong education»; «lifelong learning» (LLL), etc.

Based on the scientific achievements of scientists and compiling different views on the category of «continuing education», the definition of the key definition of research as a component of the education system aimed at improving the professional competencies and personal qualities acquired during formal education in a specialized institution of higher education throughout the entire professional activity of management specialists is provided ship technical systems and complexes.

Based on the proposals of scientists regarding ways to implement continuous education of specialists and taking into account the specifics of professional activity and requirements for marine industry specialists, the main components of continuous education of future specialists in the management of ship technical systems and complexes are outlined, with the aim of increasing their professional competence.

Keywords: professional competence; continuous education; specialists in the maritime industry; specialized institutions of higher education; lifelong education; ways of implementing continuous education.

Одержано редакцією 30.11.2023
Прийнято до публікації 14.12.2023

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-4->

 <https://orcid.org/0000-0001-8566-6458>

КАЙТАНОВСЬКА Ольга

наукова співробітниця відділу науково-методичного забезпечення професійної освіти,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,

аспірантка Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України
email: katanoo.m@gmail.com

УДК 377.36:656.811]:005.336.2-044.337(045)

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПОШТОВИХ ПОСЛУГ НА СТРУКТУРУ І ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОПЕРАТОРІВ ПОШТОВОГО ЗВ'ЯЗКУ

Охарактеризовано особливості цифрової трансформації сучасних вітчизняних поштових операторів і доведено, що зазначені процеси є основним чинником зміни структури і змісту професійної компетентності кваліфікованих робітників, підвищення вимог до їх особистісних і професійних якостей.

Виявлено суперечність між проголошеним компетентнісним підходом до професійної підготовки операторів поштового зв'язку і організацією освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, що виражається в переважанні теоретичних знань над практичними, не чіткому розмежуванні змісту навчання відповідно до професійної кваліфікації за класами; орієнтованості навчальних дисциплін на засвоєння здобувачами освіти сталих знань.

З'ясовано, що подальшого вирішення потребує проблема встановлення продуктивних зв'язків з роботодавцями з метою модернізації матеріально-технічної бази навчально-виробничих майстерень та запровадження дуальної форми навчання; розроблення навчальної літератури та науково-методичного забезпечення.

Обґрунтовано, що до структури і змісту професійної компетентності майбутніх операторів поштового зв'язку доцільно включити мотиваційно-ціннісний, знанневий, діяльнісний компоненти; подальшого вдосконалення потребує інформаційно-технологічна складова (інформаційні, цифрові та операційні знання і уміння); мотиваційно-ціннісний компонент доречно доповнити конативним компонентом (вольові механізми саморегуляції). Запропоновані й обґрунтовані у цій статті структура і зміст професійної компетентності майбутніх операторів поштового зв'язку спрямовані на їх трансформацію відповідно до сучасних вимог роботодавців.

Ключові слова: компетентнісний підхід; професійна підготовка; професійна компетентність; оператор поштового зв'язку; цифровізація; цифрова компетентність; поштовий оператор; заклад професійної (професійно-технічної) освіти.

Постановка проблеми. Цифровізація усіх галузей економіки в Україні демонструє стійку тенденцію до прискорення під час війни і водночас зумовлює трансформацію усіх компонентів професійної діяльності фахівців різних професій, зокрема операторів поштового зв'язку. Підготовка конкурентоспроможних кваліфікованих робітників на ринку праці із сформованими актуальними професійними компетентностями особи, необхідними для її успішної професійної діяльності та самореалізації, справедливо визначається одним із пріоритетів державної освітньої політики [1]. Серед актуальних компетентностей операторів поштового зв'язку сьогодні роботодавці називають цифрову компетентність. У повоєнні часи національний оператор, функції якого покладено на Українське державне підприємство поштового зв'язку «Укрпошта», що належить до сфери управління Міністерства інфраструктури України, продовжили автоматизацію, інвестиції у комп'ютеризацію сільських відділень. У 2022 році відкрито 120 нових, відремонтовано 326 відділень та здійснено запуск 780 нових пересувних відділень поштового зв'язку. Впроваджено в експлуатацію програмне забезпечення «IT-Enterprise», що уможливило оптимізацію перевірки та погодження всіх проектів нормативних, організаційно-розпорядчих документів. Завдяки впровадженню нового формату та ERP системи Укрпошта провела автоматизацію всіх функцій точок продажу для забезпечення обліку, контролю, швидкої адаптації персоналу, якості обслуговування клієнтів та запровадила єдину систему обліку [2].

Групою компаній «Нова пошта» за 2022 рік відкрито 1000 нових відділень на території України. Найбільша й найдоступніша мережа доставки в Україні налічує 23,3 тис. точок сервісу, з яких 9300 відділень та 14000 поштоматів [3], є власником сортувальних терміналів – автоматизованих комплексів, які забезпечують безперервне сортування. Швидкість і якість сервісу в Новій пошті забезпечує мобільний додаток [4]. Окрім цього, ще у довоєнний час у роботу впроваджувались інновації – Zebra-камери, які вимірюють, наскільки ефективно завантажений BDF-контейнер; робот-train, який використовується на зонах сортування дрібних відправлень; бот-технології, які оптимізують витрати на процеси комунікації між компанією і роздрібним клієнтом, а також всередині компанії; IT-програми в інформаційній безпеці тощо [5]. NovaPay, що входить до групи компаній «Нова Пошта», дає змогу надавати додаткові фінансові послуги [6], а також передбачається розширення та оновлення логістичної інфраструктури в Україні, а також розвиток IT-інфраструктури [7]. Отже, відбувається постійний розвиток компаній, які надають поштові послуги, прагнуть до швидкості і якості сервісу, спричиняють трансформацію професійної культури і професійних компетентностей кваліфікованих робітників, підвищують вимоги до їх особистісних і професійних якостей.

Під час аналізу стандарту професійної (професійно-технічної) освіти з професії «Оператор поштового зв'язку» виявлено невідповідність між компетентнісним підходом до професійної підготовки кваліфікованих робітників і організацією освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, що виражається в переважанні теоретичних знань над практичними, не чіткому розмежуванні змісту навчання відповідно до професійної кваліфікації за класами; орієнтованості навчальних дисциплін на засвоєння здобувачами освіти сталих знань, що суперечить інтенсивному технологічному розвитку виробництва і сфери послуг.

Підвищення ефективності професійної підготовки операторів поштового зв'язку у закладах професійної (професійно-технічної) освіти також стримується внаслідок недостат-

ньої вирішеності завдань розробленості навчальної літератури та науково-методичного забезпечення. Не вирішеною залишається проблема встановлення продуктивних зв'язків з роботодавцями з метою модернізації матеріально-технічної бази навчально-виробничих майстерень або запровадження дуальної форми навчання. Очевидною є необхідність збільшення годин на професійно-практичну підготовку на 20-30%, адже доведеним є факт, що майбутні кваліфіковані робітники швидше адаптуються на робочому місці, коли мають більше практики.

Проблема професійної підготовки кваліфікованих робітників з різних професій є достатньо дослідженою у вітчизняній педагогічній літературі. Так, питання формування професійної компетентності досліджували: О. Дубініна, А. Кононенко (слюсарів з ремонту автомобілів); А. Дундюк (техніків-технологів), О. Загіка (агентів з постачання), О. Паржницький (токарів), І. Ратинська (операторів з обробки інформації та програмного забезпечення), М. Ростока (обліковців). Предметом дослідження учених визначено різні компетентності, наприклад, інформаційно-аналітична компетентність майбутніх агентів з організації туризму (С. Масліч), підприємницька компетентність майбутніх фахівців ресторанного господарства (М. Ткаченко), енергоефективна компетентність майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю (О. Глущенко), кар'єрна компетентність майбутніх інженерів-механіків з експлуатації машин та механізмів (М. Клименко), дослідницької компетентності бакалаврів соціальної педагогіки (О. Прохорчук) та ін.

Авторами розглядається структура і зміст компетентності, обґрунтовуються педагогічні умови і моделі професійної підготовки кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, фахівців у закладах фахової передвищої освіти і вищої освіти на засадах компетентнісного підходу. Однак, нами не виявлено наукових робіт у відкритому доступі, в яких предметом дослідження були б структура і зміст професійної компетентності майбутніх операторів поштового зв'язку.

Метою статті є визначення і обґрунтування структури і змісту професійної компетентності операторів поштового зв'язку, підготовка яких здійснюється у закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах цифровізації поштових послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Про невідповідність компетентностей випускників сучасним вимогам до суспільного життя та ринку праці як однієї з причин виникнення проблеми підготовки конкурентоспроможних кваліфікованих робітників йдеться у Державній цільовій соціальній програмі розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022–2027 роки [1]. Починаючи з 2017 року Міністерством освіти і науки України оновлюється зміст професійної (професійно-технічної) освіти (П(ПТ)О) шляхом розроблення і впровадження професійних стандартів з робітничих професій за модульно-компетентнісним підходом. Стандарт визначає вимоги до змісту; обов'язкових компетентностей та результатів навчання здобувача освіти відповідного рівня; професійних та освітніх кваліфікацій; загального обсягу навчального навантаження здобувачів освіти; умов організації освітнього процесу за обраною професією; охорони праці; порядку присвоєння кваліфікацій у межах професії [8].

Стандартом П(ПТ)О з робітничої професії «Оператор поштового зв'язку», передбачається первинна професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації за трьома класами операторів поштового зв'язку. Навчальний план підготовки за кожним класом відрізняється як за загальним фондом навчального часу, так і обсягом годин, відведених на професійно-технічну підготовку.

За результатами аналізу зазначеного стандарту з'ясовано, що у «кожній професійній кваліфікації робітник має володіти професійними компетентностями, що відповідають його класу» [9]. Водночас необхідно враховувати, що перед сучасною П(ПТ)О в умовах воєнного часу і післявоєнної відбудови України як актуальні постають завдання формування кваліфікованих робітників нового типу, здатних працювати в сучасному постіндустріальному суспільстві, адаптуватися до ринкових умов, самостійно мислити і діяти, генерувати оригінальні ідеї, приймати адекватні рішення в нестандартних ситуаціях, навчатися упродовж життя. Розв'язання цих завдань потребує постійного оновлення змісту професійної освіти як системи знань, умінь, навичок, рис творчої діяльності, світоглядних і поведінкових якостей особистості, що зумовлені вимогами суспільства до робітників відповідної кваліфікації та профілю і на досягнення яких мають бути спрямовані зусилля як педагогів, так і учнів у закладах освіти, що забезпечують одержання професійної освіти відповідного рівня [10, с. 19]. За визначенням Ю. Бойчука і Ю. Таймасова поняття «зміст освіти» містить, крім «сукупності навчальної інформації, ще й досвід відомих способів дій, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісної діяльності. Відповідно до цього трансформація змісту освіти повинна визначатися його відбором і структуруванням, які мають бути підкореними кінцевому результаті освітнього процесу – набуттю компетентностей»

[11, с. 42]. Отже, зміст навчальної дисципліни, в якій переважає діяльнісна складова, має значно більший потенціал для реалізації компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутнього кваліфікованого робітника, зокрема оператора поштового зв'язку.

Відтак, постійного розвитку потребують здатності майбутніх кваліфікованих робітників до застосування засвоєних знань у практичних ситуаціях, зокрема в умовах цифрової трансформації суспільства і технологічного прогресу виробництва. Таким чином, з огляду на інтенсивний розвиток національного оператора «Укрпошта», групи компаній «Нова пошта», що займають значну частку ринку сфери поштових послуг (а також інших підприємств, які надають послуги у зазначеній сфері), виникла необхідність трансформації професійної компетентності майбутніх операторів поштового зв'язку, підготовка яких здійснюється в закладах професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О).

У науковій педагогічній літературі існують різні визначення поняття «професійна компетентність». Наприклад, Ю. Бойчук і Ю. Таймасов під професійною компетентністю розуміють «якість високопрофесійного працівника, здатного максимально реалізовувати себе в конкретних видах трудової діяльності, здатного адаптуватися до умов, які змінюються разом із ринковим механізмом, що управляє професійною мобільністю, плануванням професійного зростання та професійною самореалізацією» [11, с. 41].

За результатами вивчення наукових праць і структурно-семантичного аналізу терміно-сфери цього дослідження, до якої включені дефініції «компетентність», «професійна компетентність», нами зроблено висновок, що професійна компетентність операторів поштового зв'язку – це інтегративна якість, набута в процесі професійної підготовки, яка характеризується комплексом знань, умінь і здатностей відповідально виконувати функціональні обов'язки на робочому місці, приймати самостійні рішення у разі виникнення нестандартних ситуацій, прагнути до постійного самовдосконалення, самоосвіти, креативного розвитку [12, с. 84].

З метою визначення структури і змісту професійної компетентності операторів поштового зв'язку ми звернулись до результатів наукових досліджень вітчизняних учених О. Бородієнко, Л. Заїки, А. Кононенка, М. Ростоки та інших, які вивчали структуру і зміст професійної компетентності фахівців різних професій і спеціальностей. Кількісний аналіз 21-го джерела дозволяє зробити висновок, що авторами надається перевага у визначенні структури професійної компетентності найчастіше таким компонентам: когнітивний (11); ціннісно-мотиваційний (11); особистісно-ціннісний (6); операційний, особистісно-рефлексивний (3); діяльнісний, організаційний, рефлексивний, мотиваційний, інноваційно-когнітивний, когнітивно-діяльнісний, суб'єктний (2); акмеологічний, поведінково-діяльнісний, інформаційно-технологічний, інформаційно-реалізаційний, комунікативний, праксеологічний, індивідуально-психологічний, конативний та інші 17 назв (1). Змістовий аналіз цього компонентного складу показав, що низка компонентів близька за описом знань, умінь, навичок і якостей, прогнозованих дослідниками. Наприклад: когнітивний, когнітивно-пізнавальний, знаннєвий; ціннісно-мотиваційний та особистісно-ціннісний; операційний, діяльнісний, праксеологічний тощо.

Для розв'язання поставленої проблеми – структурування професійної компетентності майбутніх операторів поштового зв'язку ми вважали доцільним звернутись до викладачів ЗП(ПТ)О, які здійснюють підготовку цих кваліфікованих робітників. Їх точка зору щодо вибору компонентів розглядається нами як експертна. Аргументом для цього слугують такі показники: з 11 педагогів, які взяли участь в опитуванні, 75% мають другий (магістерський) рівень вищої освіти; 8,3% – третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти і науковий ступень кандидат наук або доктор філософії; 16,7% мають освіту на першому (бакалаврському) рівні – це майстри виробничого навчання. Майже половина педагогів мають педагогічні звання: «старший викладач» – 33,5% та «викладач-методист» – 8,3%. Серед респондентів 58,3% – це досвідчені педагоги зі стажем роботи в ЗП(ПТ)О більше 10 років. До цієї групи експертів ввійшли педагоги з Дніпропетровської, Запорізької, Кропивницької, Харківської, Херсонської, Черкаської та Чернівецької областей.

Нами було виокремлено комплекс компонентів професійної компетентності операторів поштового зв'язку, які найчастіше згадуються та експериментально перевіряються в наукових роботах вітчизняних дослідників, а саме: когнітивний, ментальний пізнавальний, знаннєвий, діяльнісний, функціональний, операційний, мотиваційний, ціннісний, етичний. Окрім названих компонентів ми додали цифровий та інформаційний, що на наш погляд корелює з напрямками розвитку сфери поштових послуг. А також респондентам запропонували внести назви компонентів, які з їх точки зору, є актуальними для майбутнього кваліфікованого робітника – оператора поштового зв'язку. Принагідно зазначити, що усі зазначені складові професійної компетентності за змістом нерозривно пов'язані між собою, доповнюючи одна одну. Результати опитування представлено на рис.1.

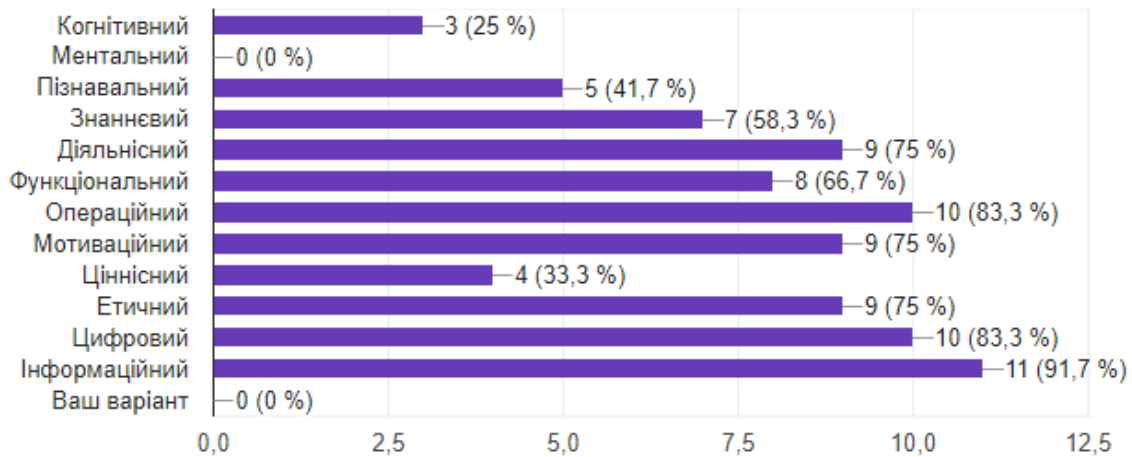

Рис. 1. Результати аналізу вибору експертами компонентів, які пропонуються для включення в структуру професійної компетентності майбутніх операторів поштового зв'язку

Дані здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок, що найбільш актуальними в структурі професійної компетентності майбутніх операторів поштового зв'язку експерти вважають такі компоненти: інформаційний, цифровий, операційний. Необхідність розвитку інформаційної, інформаційно-аналітичної та цифрової компетентностей у майбутніх кваліфікованих робітників підкреслюють В. Ковальчук, С. Масліч, А. Мовчан. Вони зазначають, що нині всі виробничі процеси і процеси сфери послуг знаходяться під впливом цифрових технологій, адже сучасні машини управляються комп'ютерами, а тому робота в сучасних галузях та сфері послуг вимагає високого рівня цифрової грамотності, що є викликом для системи професійно-технічної освіти [13]. Аналізуючи ринок послуг поштового зв'язку, інформаційну підготовку операторів поштового зв'язку в ЗП(ПТ)О розглядає А. Петренко, яка звертає увагу на «той факт, що нині інформаційний складник є в кожній професії та, за прогнозами, буде лише розширюватися» [14, с. 37].

Грунтуючись на аналізі стандарту професійної (професійно-технічної) освіти з робітничої професії «Оператор поштового зв'язку» [15], результатів досліджень учених нами узагальнено зміст зазначених вище компонентів, який відображено в табл. 1. Отже, на основі результатів опитування педагогів, які навчають операторів поштового зв'язку в ЗП (ПТ)О, можемо зробити висновок, що для професійної компетентності кваліфікованих робітників з цієї робітничої професії важливими є компоненти: інформаційний, цифровий, операційний.

Таблиця 1

Зміст складників професійної компетентності майбутніх операторів поштового зв'язку (інформаційно-діялісна складова)

Інформаційний компонент	Цифровий компонент	Операційний компонент
Містить інформацію про поштові тарифи та послуги, час доставки, оновлення продуктів та інші актуальні новини	Передбачає знання про онлайн-доставку та відстеження, електронні платежі та інші цифрові послуги, які включають доступ до цифрових ресурсів: (онлайн-спільноти, навчальні матеріали та інтерактивні інструменти)	Визначається набором стратегій, процесів, систем і ресурсів, які поштові оператори використовують для доставки пошти, посилок та інших послуг клієнтам
<i>Оператор поштового зв'язку має знати:</i> <ul style="list-style-type: none"> • клієнтські бази та аналітика; • системи обслуговування та підтримка клієнтів; • системи управління взаємовідносинами з клієнтами; • системи аналізу даних і звітності; • - автоматизовані системи маршрути 	<i>Оператор поштового зв'язку має знати:</i> <ul style="list-style-type: none"> • служби онлайн-відстеження та доставки; • рішення електронної комерції та онлайн-платежів; • цифрові платформи обслуговування клієнтів; • цифрові маркетингові ініціативи; • технології автоматизованого сортування, маркування та відстеження 	<i>Оператор поштового зв'язку має вміти надавати послуги:</i> <ul style="list-style-type: none"> • доставки; • управління та обслуговування автопарку; відстеження та доставки посилок; • транспортно-логістичні послуги; • складські послуги

Однак, вважаємо за доцільне зауважити, що відповідно до Національної рамки кваліфікацій, яка «ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти, враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників» [16], ці компоненти можуть розглядатися як окремі складові знаннєвого та діяльнісного компонентів. Останні, як найважливіші у структурі професійної компетентності майбутніх операторів поштового зв'язку, також були виділені педагогами ЗП(ПТ)О (вибір знаннєвого компоненту зробили 58,3% опитаних, діяльнісного компоненту – 9,75%).

Базуючись на результатах вивчення наукових праць Л. Заїки [17], С. Чупахіна [18], Я. Співак [19], в яких розглядається компонентний склад професійної компетентності різних фахівців, можна зміст знаннєвого компоненту розглядати як інтегровану сукупність науково-теоретичних знань про професійну діяльність оператора поштового зв'язку певного класу (третього, другого, першого), що визначаються Стандартом професійної (професійно-технічної) освіти [15]. Рівень сформованості знаннєвого компонента визначається повнотою, глибиною, системністю професійних і загальнопрофесійних знань. Водночас під поняттям поняття «знання» вчені-дидакти розуміють осмислену суб'єктом і зафіксовану в його пам'яті сприйнятту ним інформацію про світ, тобто знання – це інформація, присвоєна особистістю [20, с. 139].

Діяльнісний компонент учені розглядають, як: навчально-теоретичні (практичні) вміння; осмислення (перетворення інформації на знання); орієнтування у складних інформаційних потоках (пошук, опрацювання, трансформація навчально-наукової інформації) [16]; свідомий контроль результатів своєї діяльності й рівень власного розвитку, особистісних досягнень, сформованості таких якостей і властивостей як креативність, ініціативність націленість на співробітництво, співтворчість, схильність до самоаналізу [19]. З огляду на те, що здійснення конкретної діяльності передбачає виконання певних дій, що пов'язані з уміннями їх виконувати [20, с. 149], то діяльнісний компонент має охоплювати систему умінь, відповідної професійної кваліфікації, наприклад, оператор поштового зв'язку 3-го класу [15], який має демонструвати здатність діяти в нестандартних ситуаціях, працювати в команді, дотримуватись професійної етики та запобігати конфліктним ситуаціям.

У процесі дослідження нами виявлено, що у наукових дослідженнях найбільш поширеними у складі професійної компетентності є мотиваційно-ціннісний або ціннісно-мотиваційний компоненти (О. Бородієнко, В. Годун, Є. Горбан, Л. Заїки, А. Кононенка, Г. Однорог, М. Ростокі, О. Стрілець, Я. Співак). За визначенням педагогів-експертів у процесі формування професійної компетентності майбутніх операторів поштового зв'язку важливе місце відведено мотиваційному (75%) і етичному (75%) компонентам. Тому доречним слід вважати доповнення структури професійної компетентності майбутніх операторів поштового зв'язку мотиваційно-ціннісним компонентом, який має на меті реалізацію мотивів, цілей, потреб у професійному навчанні, вдосконаленні, самовихованні, саморозвитку, ціннісних настанов професійної діяльності, а також стимулює творчий прояв особистості у професійній діяльності та інтерес до неї, потреби особистості в знаннях, опануванні інноваційних ефективних способів організації діяльності та взаємодії [14]. Водночас у змісті цього компоненту мають бути відображені етичні знання і уміння, емоційно-оцінні норми, серцевиною яких є ставлення до себе, до інших, до суспільства, до природи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Цифрова компетентність операторів поштового зв'язку сьогодні визнана роботодавцями однією із найактуальніших компетентностей. Під час воєнних дій на території суверенної України АТ «Укрпошта», не припиняє модернізацію всіх процесів, продовжує автоматизацію та інвестування в їх комп'ютеризацію. Відкриваються нові відділення, тобто створюються нові робочі місця, здійснюється запуск нових пересувних відділень поштового зв'язку. Впроваджено в експлуатацію нового програмного забезпечення, що уможливає підвищення якості поштових послуг. Активні процеси цифровізації також відбуваються в групі компаній «Нова пошта», яка визнана найбільшою й найдоступнішою мережею доставки в Україні. Прагнення найбільших вітчизняних поштових операторів до швидкості і якості сервісу, є основним чинником трансформації професійної компетентності кваліфікованих робітників, підвищення вимог до їх особистісних і професійних якостей.

За результатами аналізу стандарту професійної (професійно-технічної) освіти з професії «Оператор поштового зв'язку» виявлено невідповідність між компетентнісним підходом до професійної підготовки кваліфікованих робітників і організацією освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, що виражається в переважанні теоретичних знань над практичними, не чіткому розмежуванні змісту навчання відповідно до професійної кваліфікації за класами; орієнтованості навчальних дисциплін на засвоєння здобувачами освіти сталих знань, що суперечить інтенсивному технологічному розвитку

виробництва і сфери послуг.

З'ясовано, що підвищення ефективності професійної підготовки операторів поштового зв'язку в закладах професійної (професійно-технічної) освіти також стримується недостатньою вирішеністю завдань розроблення навчальної літератури та науково-методичного забезпечення. Подальшого вивчення потребує проблема встановлення продуктивних зв'язків з роботодавцями з метою модернізації матеріально-технічної бази навчально-виробничих майстерень та запровадження дуальної форми навчання.

На основі вивчення наукових праць вітчизняних учених, нормативно-правових документів, результатів проведеного дослідження встановлено, що до структури професійної компетентності майбутніх операторів поштового зв'язку доцільно включити мотиваційно-ціннісний, знанневий, діяльнісний компоненти. Стосовно змісту професійної компетентності майбутніх операторів поштового зв'язку, виявлено, що: подальшого вдосконалення потребує інформаційно-технологічна складова, в якій необхідно відобразити інформаційні, цифрові та операційні знання і уміння; мотиваційно-ціннісний компонент доречно доповнити конативним компонентом, який у своєму змісті відображатиме вольові механізми саморегуляції кваліфікованого робітника в ситуаціях професійної діяльності, яка характеризується багатofункціональністю. Запропоновані й обґрунтовані у цій статті структура і зміст професійної компетентності майбутніх операторів поштового зв'язку спрямовані на їх трансформацію відповідно до сучасних вимог роботодавців.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні критеріїв, параметрів і рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх операторів поштового зв'язку.

Список бібліографічних посилань

1. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) на 2022–2027 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2021 р. № 1619-р. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1619-2021-%D1%80#Text>.
2. Укрпошта оприлюднила фінансові результати 2022 року. *УКРПОШТА*. URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/news/57897-ukrposhta-oprijudnila-finansovi-rezultati-2022-roku>.
3. Нова пошта відзвітувала за 2022 рік. Компанія доставила 315 мільйонів посилок і відкрила 1000 нових відділень. *RETAILERS*. URL: <https://retailers.ua/news/management/13499--nova-poshta-vidzvituvala-za-2022-rik-kompaniya-dostavili-315-milyoniv-posilok-i-vidkrila-1000-novih-viddilen>.
4. Каціло Д. Вячеслав Климов та Володимир Поперешнюк – підприємці року за версією Forbes. Як власники «Нової пошти» рятували свою компанію. *Журнал Forbes Ukraine*, 16 грудня 2022. URL: <https://forbes.ua/richest/vidshtovkhnutis-vid-dna-yak-vlasniki-novoi-poshti-pereosmislyuyut-spravu-svogo-zhittya-14092022-8282>.
5. «Нова Пошта» представила інноваційні технології, серед них — роборука, робот-колаборант та Zebra-камери. *RETAILERS*, 21.02.2022. URL: <https://retailers.ua/news/tehnologii/13331-nova-poshta-predstavila-innovatsiyni-tehnologii-sered-nih--roboruka-robot-kolaborant-ta-zebra-kamery>.
6. NovaPay отримала розширену ліцензію НБУ, яка дозволить їй надавати нові фінансові послуги фізичним особам і бізнесу. *RETAILERS*, 02.05.2023. URL: <https://retailers.ua/news/management/13533-novapay-trimala-rozshirenu-litsenziyu-nbu-yaka-dozvolit-yiy-nadavati-novi-finansovi-poslugi-fizichnim-osobam-i-biznesu>.
7. Івженко Д. «Нова пошта» залучила 800 млн гривень через продаж власних облігацій. *AIN.UA*, 06 квітня, 2023. URL: <https://ain.ua/2023/04/06/nova-poshta-zaluchyla-800-mln-gryven-cherез-prodazh-vlasnyh-obligacij/>.
8. Кайтановська О.М. Підготовка операторів поштового зв'язку у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: розширення професійних навичок. *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (7 квітня 2023 р.). Глухів, 2023. С. 151–153.
9. Кайтановська О. Оператор поштового зв'язку: аналіз стандарту професійної (професійно-технічної) освіти. *Професійна педагогіка*, 2022. № 1(24). С. 186–194.
10. Гуревич Р.С. Теорія і практика навчання у професійно-технічних навчальних закладах: монографія. Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 410 с.
11. Бойчук Ю., Таймасов Ю. Компетентнісна парадигма в сучасній вищій професійній освіті. *Новий колегіум*, 2015. № 1. С. 38–44.
12. Кайтановська О.М. Структурно-семантичний аналіз поняття «професійна компетентність операторів поштового зв'язку». *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*, 2022. Вип. 21(50). С. 78–90. DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-78-90](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-78-90).
13. Kovalchuk, V.I., Maslich, S.V. and Movchan, L.H. Digitalization of vocational education under crisis conditions. *Educational Technology Quarterly*, 2023, Iss. 1, pp. 1–17. <https://doi.org/10.55056/etq.49>.
14. Петренко Л.М. Інформаційна підготовка операторів поштового зв'язку в закладах професійної (професійно-технічної) освіти: актуальність і сучасна потреба ринку праці. *Підготовка майстра виробничого навчання, викладача професійного навчання до впровадження в освітній процес інноваційних технологій*: матеріали V Всеукраїнського науково-методичного семінару (м. Глухів, 5 листопада 2021 р.). Глухівський НПУ ім. О.Довженка, Глухів, 2021. С. 35–37.
15. Оператор поштового зв'язку. Стандарт професійної професійно-технічної освіти СП(ПТ)О 4223. Н.53.00 - 2017: Затв. наказом Міністерства освіти і науки України від « 27 » грудня 2017 р. № 1691. Київ, 2017. 20 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2017/08.02%20-1/poshtovogo-zvyazku.doc>.
16. Національна рамка кваліфікацій: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 (Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 509 від 12.06.2019, № 519 від 25.06.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>.
17. Зайка Л.А. Модель формування професійної компетентності із застосуванням імітаційного моделювання. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*, 2017. Вип. 2. С. 80–85.

18. Чупахін С. Проблеми формування професійної компетентності майбутніх інженерів-зв'язківців. *Молодь і ринок*, 2014. №9. С. 83-88.
19. Співак Я. О. Компетентнісний підхід як теоретична основа дослідження формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*, 2019. № 31. С. 71-77.
20. Малафійк І. В. Дидактика. Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2005. 398 с.

References

1. On the approval of the Concept of the State Targeted Social Program for Professional (Vocational and Technical) Development for 2022-2027: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 9, 2021 No 1619-p. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1619-2021-%D1%80#Text> [in Ukr.].
2. Ukrpost has released its financial results for 2022. *UKPOST*. Retrieved from <https://www.ukrposhta.ua/ua/news/57897-ukrposhta-opriljudnila-finansovi-rezultati-2022-roku> [in Ukr.].
3. The new post reported for 2022. The company delivered 315 million parcels and opened 1,000 new branches. *RETAILERS*. Retrieved from <https://retailers.ua/news/management/13499--nova-poshta-vidzvituvala-za-2022-rik-kompaniya-dostavili-315-milyoniv-posilok-i-vidkryla-1000-novih-viddilen> [in Ukr.].
4. Katsilo, D. (2022). Vyacheslav Klymov and Volodymyr Popereshnyuk are entrepreneurs of the year according to Forbes. How the owners of Nova Poshta saved their company. *Forbes Ukraine magazine*, December 16. Retrieved from <https://forbes.ua/richest/vidshtovkhnutis-vid-dna-yak-vlasniki-novoi-poshti-pereosmyslyuyut-spravu-svogo-zhittya-14092022-8282> [in Ukr.].
5. "Nova Poshta" presented innovative technologies, including a robot, a robot-collaborator and Zebra cameras. *RETAILERS*, 21.02.2022. Retrieved from <https://retailers.ua/news/tehnologii/13331-nova-poshta-predstavila-innovatsiyi-tehnologii-sered-nih--roboruka-robot-kolaborant-ta-zebra-kameri> [in Ukr.].
6. NovaPay received an extended NBU license that will allow it to provide new financial services to individuals and businesses. *RETAILERS*, 02.05.2023. Retrieved from <https://retailers.ua/news/management/13533-novapay-trimala-rozshirenu-litsenziyu-nbu-yaka-dozvolit-yyi-nadavati-novi-finansovi-poslugi-fizichnim-osobam-i-biznesu> [in Ukr.].
7. Yivzhenko, D. (2023). Nova Poshta raised UAH 800 million through the sale of its own bonds. *AIN.UA*, April 6. Retrieved from <https://ain.ua/2023/04/06/nova-poshta-zaluchyla-800-mln-gryven-cherez-prodazh-vlasnyh-obligacij/> [in Ukr.].
8. Kaitanovska, O.M. (2023). Training of postal operators in institutions of professional (vocational and technical) education: expansion of professional skills. *Development of the pedagogical skill of the future teacher in the conditions of educational transformations: materials of the 3rd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (April 7, 2023). Gluhiv. PP. 151-153 [in Ukr.].
9. Kaitanovska, O. (2022). Postal operator: analysis of the standard of professional (vocational and technical) education. *Professional pedagogy*, 1(24): 186-194 [in Ukr.].
10. Gurevich, R.S. (2008). Theory and practice of education in vocational and technical educational institutions: monograph. Vinnitsa. 410 p. [in Ukr.].
11. Boychuk, Yu., Taimasov, Yu. (2015). Competency paradigm in modern higher professional education. *New collegium*, 1: 38-44 [in Ukr.].
12. Kaitanovska, O.M. (2022). Structural-semantic analysis of the concept of "professional competence of postal operators". *Bulletin of postgraduate education. Series "Pedagogical Sciences"*, 21(50): 78-90. DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-78-90](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-78-90) [in Ukr.].
13. Kovalchuk, V.I., Maslich, S.V. and Movchan, L.H. (2023). Digitalization of vocational education under crisis conditions. *Educational Technology Quarterly*, 1: 1-17. <https://doi.org/10.55056/etq.49>.
14. Petrenko, L.M. (2021). Information training of postal operators in professional (vocational and technical) education institutions: relevance and modern need of the labor market. *Preparation of a master of industrial training, a teacher of vocational training for the introduction of innovative technologies into the educational process: materials of the 5th All-Ukrainian scientific and methodological seminar* (Glukhiv, November 5, 2021). Glukhiv National University named after O. Dovzhenka, Glukhiv. PP. 35-37 [in Ukr.].
15. Postal operator (2017). Standard of professional vocational and technical education SP(PT)O 4223. N.53.00 -2017: Approved. by order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated December 27, 2017 No. 1691. Kyiv, 20 p. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2017/08.02%20-1/poshtovogo-zvyazku.doc> [in Ukr.].
16. National framework of qualifications: Approved. by Resolution No. 1341 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 23, 2011 (Amended in accordance with Resolutions of the Cabinet of Ministers No. 509 dated 12.06.2019, No. 519 dated 25.06.2020). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> [in Ukr.].
17. Zaika, L.A. (2017). Model of formation of professional competence with the use of simulation modeling. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series: Pedagogy and psychology*, 2: 80-85 [in Ukr.].
18. Chupakhin, S. (2014). Problems of formation of professional competence of future communications engineers. *Youth and the market*, 9: 83-88 [in Ukr.].
19. Spivak, Ya.O. (2019). Competency approach as a theoretical basis for research on the formation of professional competence of future social workers. *Pedagogical education: theory and practice. Psychology. Pedagogy*, 31: 71-77 [in Ukr.].
20. Malafiiik, I.V. (2005). Didactics. Tutorial. Kyiv: Condor. 398 p. [in Ukr.].

KAITANOVSKA Olha

researcher associate of the department of scientific and methodological support of vocational education,
SNU "Institute of Modernization of the Content of Education",
graduate student of the Institute of Pedagogical Education and Education adults named after Ivan Zyazyun,
National Academy of Sciences of Ukraine

IMPACT OF DIGITALIZATION OF POSTAL SERVICES ON THE STRUCTURE AND CONTENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF POSTAL OPERATORS

Summary. The features of the digital transformation of modern domestic postal operators have been characterized and it has been proven that these processes are the main factor in changing the structure and content of the professional competence of qualified workers, increasing the requirements for their personal and professional qualities. The contradic-

tion between the declared competency-based approach to the professional training of postal operators and the organization of the educational process in professional (vocational and technical) education institutions was revealed, which is expressed in the predominance of theoretical knowledge over practical, unclear demarcation of the content of training in accordance with professional qualifications by classes; the orientation of educational disciplines to mastering of permanent knowledge by education seekers.

It was found out that the problem of establishing productive relations with employers in order to modernize the material and technical base of educational and production workshops and introduce a dual form of education requires further resolution; elaboration of educational literature and scientific and methodological support. It is justified that the structure and content of the professional competence of future postal operators should include motivational, value, knowledge, activity components; the information technology component (information, digital and operational knowledge and skills) needs further improvement; it is appropriate to supplement the motivational-value component with a conative component (volitional mechanisms of self-regulation). The structure and content of the professional competence of future postal operators proposed and substantiated in this article are aimed at their transformation in accordance with the modern requirements of employers.

Keywords: *competence approach; professional training; professional competence; digitalization; digital competence; postal operator; institution of professional (vocational and technical) education.*

Одержано редакцією 27.11.2023
Прийнято до публікації 12.12.2023

ЗМІСТ**ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ**

ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ	5
ДЕСЯТОВ ТИМОФІЙ МИХАЙЛОВИЧ	5
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ОСВІТУ ДОРΟΣЛИХ	5
МАРТИНЕЦЬ ЛІЛІЯ АСХАТІВНА	9
МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОГО САМОУПРАВЛІННЯ У ВИХОВНІЙ СИСТЕМІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	9
ТКАЧЕНКО ВАДИМ ВОЛОДИМИРОВИЧ	16
УСАТОВ БОГДАН СТАНІСЛАВОВИЧ	16
ШМИГОЛЬ РОМАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ	16
ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА УСПІШНОСТІ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ.....	16
ЗОРОЧКІНА ТЕТЯНА СЕРГІЇВНА	22
ГАЛАЙКО ЮЛІЯ АНАТОЛІЇВНА	22
Формування методиКО-МАТЕМАТИЧНОЇ компетентності майбутнього вчителя У процесі магістерської підготовки	22
КОІНОВА-ZOELLNER JULIA	29
KOOPERATION ALS INDIVIDUELLE UND GEMEINSAME ENTWICKLUNGSAUFGABE IM LEHRERBERUF	29
ВЕЛИКДАН ЮЛІЯ ВІТАЛІЇВНА	38
КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ У ТРУДОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МОЛОДІ НА ПОЧАТКУ 30-х РОКІВ ХХ ст.....	38
КАСЬЯН ТЕТЯНА	45
ВАКУЛЕНКО ОЛЬГА	45
АКАДЕМІЧНИЙ РИСУНОК ЯК ОСНОВА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ.....	45
БОРИСОВА СВІТЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА	51
МОДИФІКАЦІЯ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ ОГОЛОШЕНЬ ПРАЦІ ЯК ЗАСОБУ ВРАХУВАННЯ ВИМОГ СТЕЙКХОЛДЕРІВ-РОБОТОДАВЦІВ ПРИ ОНОВЛЕННІ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ГРАФІЧНИХ ДИЗАЙНЕРІВ.....	51
БАБЕНКО СВІТЛАНА АНАТОЛІЇВНА	60
РОЗРОБКА ПРОГРАМИ «КАДРИ» В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	60
МЕДВІДЬ МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ	6
КРИВОРУЧКО ВІТАЛІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ	6
КУРБАТОВ АРТЕМ АНДРІЙОВИЧ	6
ГАВРИЩУК МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ	6
НІКОНЕНКО АНДРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ	6
СЕМЕНОВ МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ	6
Вивчення та впровадження бойового досвіду як передумова формування готовності майбутніх офіцерів до службово-бойової діяльності	6
ВОРОНА ВАЛЕНТИН ВОЛОДИМИРОВИЧ	6
БОБЧИНЕЦЬ ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ	6
ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	6
ШАФОРОСТ ЮЛІЯ АНАТОЛІЇВНА	12

ЛУТ ОЛЕНА АРТУРІВНА	12
СМАЛИУС ВІКТОР ВАСИЛЬОВИЧ	12
ШЕВЧЕНКО ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ	12
Хакатон як інноваційний метод вивчення ХІМІЇ.....	12
СТЕПАНИШЕНА ОЛЕНА ІВАНІВНА	18
Індивідуалізація змішаного навчання іноземної мови здобувачів освіти у педагогічних коледжах	18
ДОШКІЛЬНА ОСВІТА	6
ПИНКАРЬОВА ВАЛЕРІЯ СЕРГІЇВНА	6
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	6
ПОЧАТКОВА ОСВІТА	12
ІВАНОВА КАТЕРИНА ЮРІЇВНА	12
ЛІБА ОКСАНА МИКОЛАЇВНА	12
ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ МАТЕМАТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	12
СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ЗА ПРЕДМЕТНИМИ СПЕЦІАЛЬНОСТЯМИ)	22
ТРЕТ'ЯКОВА АННА ОЛЕКСАНДРІВНА	22
МОТИВАЦІЯ УЧНІВ 5–6 КЛАСІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ.....	22
БОЙКО ОКСАНА ЮРІЇВНА	27
МІСЦЕ МЕТОДОЛОГІЇ СЛІЛ У НАВЧАННІ ВІРТУАЛЬНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПИСЬМОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ	27
СТРЕЛЬБИЦЬКА СВІТЛАНА МИХАЙЛІВНА	42
ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	42
SALMANOV VIDADI	5
SALMANOVA KONUL	5
ON THE THEORETICAL BASIS OF PHYSICAL CULTURE IN SCHOOLS OF AZERBAIJAN (ON THE EXAMPLE OF SCHOOLS IN NAKHCHIVAN).....	5
ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА (ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯМИ)	6
ТЕРЗІ ГАННА АНАТОЛІЇВНА	6
НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ УПРАВЛІННЯ СУДНОВИМИ ТЕХНІЧНИМИ СИСТЕМАМИ І КОМПЛЕКСАМИ.....	6
КАЙТАНОВСЬКА ОЛЬГА	11
ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПОШТОВИХ ПОСЛУГ НА СТРУКТУРУ І ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОПЕРАТОРІВ ПОШТОВОГО ЗВ'ЯЗКУ	11
ЗМІСТ	20